

รำลึกคุณูปการ
หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ

รำลึกคุณูปการ
หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ

รำลึกคุณูปการ
หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

รำลึกคุณูปการ

หลวงสวัสดิศาสตราวุฑฒิ

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

อาคารประสานมิตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

สุขุมวิท ๒๓ กทม. ๑๐๑๑๐

โทร.๐-๒๖๔๙-๕๐๐๐ ต่อ ๕๖๕๑ โทรสาร ๐-๒๒๖๑-๒๐๙๖

E-mail : jantip@psm.swu.ac.th

พิมพ์ครั้งแรก

พุทธศักราช ๒๕๕๔

จำนวนพิมพ์ ๖๐๐ เล่ม

พิมพ์ที่ สันติศิริการพิมพ์

๑๓๑๖ ซอยเจริญสุขนิทวงศ์ ๕๗ บางพลัด กทม.

โทร. ๐-๒๔๒๔-๓๙๗๕ โทรสาร ๐-๒๘๘๑-๙๘๔๙

E-mail : santipress@yahoo.com

นายสันติพงษ์ กาลอรุณ ผู้พิมพ์โฆษณา

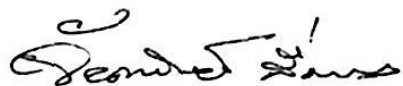
ศรัทธา แต่ “ครูผู้ให้”

หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ ผู้อำนวยการและผู้มีส่วนร่วมในการก่อตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ณ ถนนประสานมิตร ตลอดจนวางรากฐานระเบียบแบบแผนของโรงเรียน ท่านเป็นผู้มีคุณูปการต่อวงการการศึกษาไทย เป็นนักการศึกษา ผู้อุทิศตนเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต เป็นนักประชาธิปไตยในการทำงาน และพิสูจน์ผลงานด้วยการกระทำมากกว่าคำพูด จนได้รับสมญาว่า “อภิปติสุภาพบุรุษของกระทรวงศึกษาธิการ ผู้มีอุดมคติว่า ทำดีดีกว่าพูด” ยังผลให้เกิดผลงานอันเป็นคุณประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาของชาติจวบจนปัจจุบัน อาทิ โครงการจัดตั้งหน่วยศึกษานิเทศก์ โครงการปรับปรุงโรงเรียนให้สอดคล้องและทันกับความต้องการของชาติ นำไปสู่การพัฒนาโรงเรียนส่วนภูมิภาค

เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ บ่งบอกถึงความเป็นท่าน ครูผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรม และมุ่งมั่น อุทิศตนพัฒนาการศึกษาของชาติ บนฐานความคิดว่าการศึกษาเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ดังที่ท่านกล่าวไว้ว่า “การศึกษา คือ สิ่งที่เหลืออยู่ ภายหลังจากที่เราลืมอะไรหมดแล้ว” ท่านเป็นผู้ที่ควรแก่การยกย่องเชิดชูคุณูปการให้เป็นที่ประจักษ์ เพื่อเป็นบุคคลต้นแบบในการปฏิบัติงานและดำเนินชีวิต

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ ขอกราบคารวะท่านด้วยความสำนึกในคุณูปการเป็นอย่างยิ่ง ชาวมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒจะรำลึกถึงท่าน “ครูผู้ให้” ตลอดไป

ด้วยศรัทธาและเคารพยิ่ง

(อาจารย์จันทรทิพย์ ลิ้มทอง)

ผู้อำนวยการสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

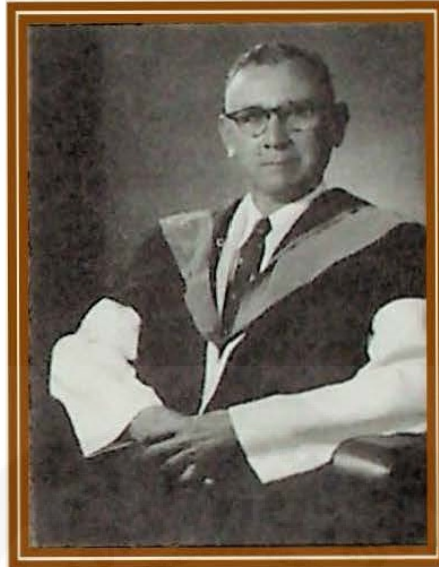

สารบัญ

ประวัติหลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ	๕
หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ	๑๖
เรื่องดาราศาสตร์ไทย	๔๓
การสัมมนาครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ โรงเรียนพระเคราะห์ โครงการพัฒนาการศึกษา	๖๓
คำปราศรัยของหลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ อธิบดีกรมวิสามัญศึกษา และประธานกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ.	๖๘
การศึกษาเกี่ยวกับจรรยาและศาสนา	๗๒
คำแปลปาฐกถา	๗๔

ประวัติหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ

เกิด วันเสาร์ที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔
ณ ตรอกกัปตันบุช อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร

บิดา นาย อี. เอส. สมิท

มารดา นางช่อม สมิท

พี่น้องร่วมบิดามารดา

๑. นายสนิท สุมิตร
๒. หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ
๓. นางแมรี แคร์
๔. พลเรือตรีเล็ก สุมิตร (ถึงแก่กรรม)
๕. นางมากาเรต ฟอนแล
๖. นายสนั่น สุมิตร

ครอบครัว

๑. การแต่งงาน

รับพระราชทานน้ำสังข์ จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๗ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เมื่อวันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๖

กับ คุณถนอมศรี จิลลานนท์ อดีตามหาอำมาตย์เอก พระยาอินทรมนตรีศรีจันทร์
กุมาร กับคุณหญิงโพธิ์ อินทรมนตรี

๒. บุตร ธิดา

๑. นายธีระ สุมิตร สมรส กับ นางสาวเพ็ชรี ประจวบเหมาะ บุตรีหลวง
และนางประจักษ์สรรพากร มีบุตร ธิดา คือ

๑. นางสาวฉรณี สุมิตร
๒. นายพฤทธิธร สุมิตร
๓. นางสาวอาวีพรรณ สุมิตร

๒. นางศรีสุทธา เลขยานนท์ สมรสกับ นายสุวิทย์ เลขยานนท์ บุตรพระ
และนางสุทธิอรรัตนมณฑล มีบุตรธิดา คือ

๑. นางสาวพร้อมศรี เลขยานนท์
๒. นายนรภัทร เลขยานนท์

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๕๑	โรงเรียนอัสสัมชัญ
พ.ศ. ๒๔๕๗	โรงเรียนปทุมคงคา
พ.ศ. ๒๔๕๙	โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๔๖๒	ได้รับทุนรัฐบาล ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ ที่โรงเรียนฝึกหัดครูแอกซิเตอร์ เป็นเวลา ๒ ปี

ได้ประกาศนียบัตรภาษาอังกฤษ แล้วเข้าศึกษาต่อที่ มหาวิทยาลัยอาร์เบอร์ตัน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ อีก ๔ ปี ได้รับปริญญา B.Sc.

การรับราชการ

- พ.ศ. ๒๔๖๑ ตำแหน่งนักเรียนสอนโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย
- พ.ศ. ๒๔๖๙-๗๖ อาจารย์ โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์
- พ.ศ. ๒๔๗๖ ทำการแทนอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม
- พ.ศ. ๒๔๗๙-๘๑ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม
- พ.ศ. ๒๔๘๒-๘๔ อาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์
- พ.ศ. ๒๔๘๕-๘๘ หัวหน้ากองโรงเรียนรัฐบาล กรมสามัญศึกษา
- พ.ศ. ๒๔๘๙ ผู้ช่วยอธิบดี กรมสามัญศึกษา
- พ.ศ. ๒๔๙๐ ผู้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมพลศึกษา
- พ.ศ. ๒๔๙๐-๙๔ อธิบดีกรมสามัญศึกษา
- พ.ศ. ๒๔๙๔-๙๗ อธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
- พ.ศ. ๒๔๙๗ รักษาการอธิบดีกรมการฝึกหัดครูอีกตำแหน่งหนึ่ง

อิสริยาภรณ์

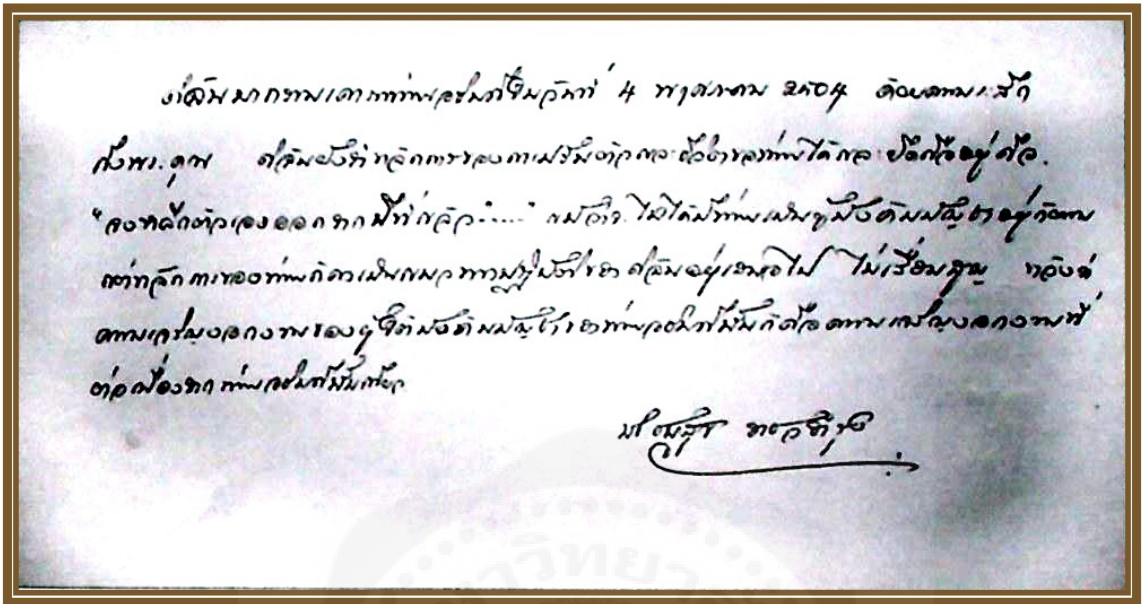
- พ.ศ. ๒๔๗๒ เบญจมาภรณ์มงกุฎไทย บ.ม.
- พ.ศ. ๒๔๘๐ จตุรภรณ์ช้างเผือก จ.ช.

พ.ศ. ๒๔๘๒	ตฤตาภรณ์มงกุฎไทย ต.ม.
พ.ศ. ๒๔๘๔	ตฤตาภรณ์ข้างเผือก ต.ช.
พ.ศ. ๒๔๘๔	เหรียญจักรพรรดิมาลา
พ.ศ. ๒๔๙๒	ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย ท.ม.
พ.ศ. ๒๔๙๕	ทวีติยาภรณ์ข้างเผือก ท.ช.
พ.ศ. ๒๔๙๗	ประถมาภรณ์มงกุฎไทย ป.ม.
พ.ศ. ๒๕๐๐	ทุติยจุลจอมเกล้า ท.จ.
พ.ศ. ๒๕๐๐	ประถมาภรณ์ข้างเผือก ป.ช.
พ.ศ. ๒๕๐๑	เหรียญกาชาดสมนาคุณ ชั้นที่ ๑
พ.ศ. ๒๕๐๓	มหาวชิรมงกุฎ ม.ว.ม.
พ.ศ. ๒๕๑๕	ทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

การประชุมระหว่างประเทศ

พ.ศ. ๒๔๙๓	เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนไทยในการประชุม UNESCO ครั้งที่ ๕ ที่กรุงฟลอเรนซ์ และเป็นผู้แทนประเทศไทย ในการประชุม ICOM (พิพิธภัณฑ์)
พ.ศ. ๒๔๙๕	เป็นผู้แทนไทยในการประชุม O.I.B.E. ครั้งที่ ๑๕ ที่ Geneva
พ.ศ. ๒๔๙๕	เป็นผู้แทนไทยในการประชุมร่างอนุสัญญาป้องกัน วัตถุวัฒนธรรมในยามสงครามที่กรุงปารีส
พ.ศ. ๒๔๙๕	ผู้แทนประเทศไทย ในการประชุม Exchange of Persons ที่กรุงเทพฯ และเป็นประธานของการประชุม
พ.ศ. ๒๔๙๖	ประชุม National Commission ของ U.S.A. Minnisota U.S.A.
พ.ศ. ๒๔๙๙	ประธาน Study Conference Science Teaching (Unesco) Bangkok, Thailand, Chief Delegate
พ.ศ. ๒๕๐๓	เป็นหัวหน้าในการประชุม I.B.E. ครั้งที่ ๒๓ ที่ Geneva

บันทึกคำอวยพร แด่หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ อธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
 เนื่องในวันคล้ายวันเกิดปีที่ ๖๐ พ.ศ.๒๕๐๔ โดยประชุมสุข อาชาวอำรุง

- พ.ศ. ๒๕๐๗ ผู้สังเกตการณ์แทนคุรุสภา World Federation for Mental Health Bangkok (Sala Santitham)
- พ.ศ. ๒๕๑๔ ได้รับพระราชทานปริญญาบัตรดุซฎีก์บัณฑิตกิตติมศักดิ์
 ทางการศึกษาวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร

ได้อาลัยตมหลวงสวัสดิ

เมื่อไม่ทนานานี้ เพื่อนที่รักท่านหนึ่ง ได้ในศัพท์
มาทบทวนศัพท์ ศัพท์ที่เขียนที่มาได้ ไหวไม่ทนานานี้มีเรื่อง
อะไร เรื่องที่ศัพท์ได้ทบทวนใน ๑๐๓ ครั้ง ที่ไม่ได้นาน
คือ ตมหลวงสวัสดิ สารสารศาสตรพุทธิ ได้เขียนเรื่องสั้นเรื่อง
ศัพท์ที่เขียนมาพอได้ดู ทั้งที่ทบทวนอยู่แล้วที่สุรภาพ
ของตมหลวงสวัสดิผู้จัดทำก็ เล่าให้บุคคลที่ทบทวน
คนอื่นได้ทราบ จะไม่ได้พบกันอีก

ตมหลวงสวัสดิ สารสารศาสตรพุทธิ เป็นครูที่สอน
เด็กที่โต เป็นนักบริหารที่มีเมตตา คือ สอน เป็น
ทั้งปวงรวมทั้ง เอง เอง ในวงการที่คนไทย ศัพท์
สั้นเรื่อง และระลึกถึง

ศัพท์ได้พบตมหลวงสวัสดิ เป็นครั้งแรกที่ประมาณ
๑๖๐๐ ท่านเป็นนักเรียนรุ่นโตแก่ศัพท์ ท่านอยู่ใน
สังคมของครูมีอายุรุ่นเดียวกับท่าน ศัพท์ยังมีใจ
รักใคร่เมตตาแก่ท่านมาก มีลูกศิษย์เมื่อกลับมา
ทำงานในกรุงเทพฯ เล่าแก่ ศัพท์ที่มีเพื่อนครูไป
ฝากที่โรงเรียนสุนทรภะ ท่านก็บอกให้ฝากนักเรียนที่
มีแล้วนั้น เป็นศิษย์ ศัพท์ได้พบศิษย์ท่าน เป็นครูที่มี

๑๓๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๐๐

มีมือได้มากตามข้อ ๑๒ ของปกนี้ มีคนเริ่มฝึกสอน ๑:๕๐ ถึง
สอนปละบาท สัปดาห์ละ ๑๒ ชั่วโมง ตามหลวงสวัสดิ์
จิตพิสัย ๒๕-๒๖ ชั่วโมง ทำนอก ๑:๐๐ ถึง "ผู้ร่วม
หรือไป"

ตั้งแต่สองดหมไปหาครูที่ ๒ เป็นดหมมา ทั้งตาม
หลวงสวัสดิ์ และที่ฟ้าได้ เห็นมาทำงาน ในกรุงเทพฯ
ซึ่งมีอีก สัปดาห์ก็ใกล้ติดสนิทกับอีกมาก ที่ฟ้า
ขึ้นอยู่ได้บ้าง เมื่อที่หลวงสวัสดิ์ เห็นมาทำงาน ใน
กรุงเทพฯ มี ๓ ประเภทคือ ๑. ดหมมาตามที่มี
ชาวต่างประเทศมาสอน ทั้งชาวอังกฤษและชาวอเมริกัน
เป็นครูประจำที่อยู่ที่ ๑๐๐๐ ตามหลวงสวัสดิ์ ไปมาทุกวัน
ทำเหมือนที่ฟ้าทำเอง แล้วได้เงินวันละ ๑๐๐ บาท ในที่นี้
และประเภทที่ ๒ คือ ประเภทที่ ๓ ประเภทของหลวงสวัสดิ์
ได้มา มีดหมมา ลืมแต่เป็นดหม สัปดาห์ที่ ๒

ในกรุงเทพฯ ตามหลวงสวัสดิ์ มีที่อื่นแล้ว มากมาย
ทั้งในและนอกพื้นที่ ทำหน้าที่อยู่ที่กรุงเทพฯ พอแล้ว
สวดมนต์ มีคนก็เปลี่ยนกันไปหมดเหมือนกัน วันหนึ่ง
มีที่อื่น ตามหลวงสวัสดิ์ ที่ในหัวทำงาน พอแล้ว
ก็ออกมามีหัว และตาม "ตามดูเอาเองได้ไหมครับ"

๑๓๘ สุขุมวิท, กรุงเทพฯ ๑๐๐

มีมอญหลาย คน/หรือคน มอญที่เข้ามาในสมัยใหม่ ซึ่ง
เป็นมอญที่ลี้ภัย (แต่) ในสมัยที่ลี้ภัยมา อยู่ยังมีแบบฉบับ
ที่แตกต่างออกไป คนที่ลี้ภัยมาได้ เป็นพวกที่ลี้ภัยมา
ที่ลี้ภัยมาลี้ภัย และก็ได้ไปประกอบอาชีพ อยู่ที่นี่ มอญที่ลี้ภัย
ชื่อ "ใหม่" ไม่มีเปิด มีในคนสมัยนี้ ดมของคนที่ลี้ภัย
"อ่าวแก้ว" และอื่นๆ และชีวิตที่มอญที่ลี้ภัย ชื่อ "ใหม่" ก็
เติบโต ออกมา เหมือนคนทั่วไป ที่ปลูกดี และดีมีดี

นอกจากนี้ ยังมี วัฒนธรรม มากมาย หลายอย่าง ที่คน
มอญที่ลี้ภัย เป็นที่สนใจ เป็นที่รู้เรื่อง เช่น วัฒนธรรมการประ
ซึ่งไม่ต่างจากคนทั่วไปที่ต่างกันอย่างชัดเจน จนได้ชื่อที่
ลี้ภัย "ยูนิโคด" มาก่อนชื่อไทยว่าคนลี้ภัย (หรือ) วิถีชีวิต
ประเพณีนั้น เป็นที่สนใจของคนลี้ภัยที่ลี้ภัย อื่นๆ เช่น
มอญ ที่ใช้มีเงิน มีของมีค่า ๑-๕ หมื่น ก็เป็น ๑๐๐
คน มอญที่ลี้ภัย

คนมอญที่ลี้ภัย มีหลายคนที่ลี้ภัย มาอยู่ที่นี่ เกิด
ประโยชน์แก่สังคมเป็นจำนวนมาก เช่น การที่ลี้ภัยมาที่นี่
ลี้ภัยมาที่นี่ มีคนลี้ภัยที่ลี้ภัย มาอยู่ที่นี่

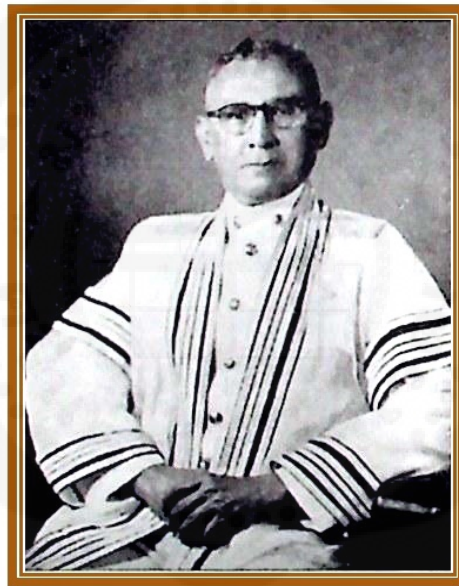

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ

(สวัสดิ์ สุมิตร)

พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๕๑๕

นักบริหาร และนักวิชาการที่ดีเด่นท่านหนึ่ง

นักเรียนโรงเรียนวัดเทพศิรินทร์ที่เรียนวิชาวิทยาศาสตร์ ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๐-๒๔๗๖ คงจะจำอาจารย์หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิได้เป็นพิเศษ เพราะท่านมีรูปร่างลักษณะคล้ายชาวยุโรป และยังพูดภาษาอังกฤษได้ดีดุจเจ้าของภาษา เพื่อนในวงการกีฬาคงจะรำลึกถึงท่านในภาพสุภาพบุรุษนักกีฬา ผู้มีฝีมือทั้งด้านฟุตบอลและเทนนิส ผู้ร่วมงานกับท่านมักแปลกใจ ที่ได้พบว่าบุคคลที่ประหยัดคำพูดนี้ มีอารมณ์ขัน และมองโลกในแง่ดีเสมอ ครั้งหนึ่งท่านนั่งรถไฟไปราชการต่างจังหวัด ณ สถานีหนึ่ง ที่รถจอด มีเด็กนักเรียนกลุ่มหนึ่งในวัยคะนองมาเที่ยวดูงาน เห็นท่านนึกว่าเป็นฝรั่ง ก็มาซ่อมพูดฝรั่งกับท่านด้วยประโยคที่น่าขบขัน ท่านก็พูด

โต้ตอบเป็นภาษาอังกฤษด้วยอารมณ์ดี พอร์ณไฟเคลื่อนออก ท่านก็กล่าวว่าเป็นภาษาไทยชัดเจนว่า ‘ไปก่อนนะ’ และได้รับคำชมจากเด็กเหล่านี้ว่า ‘ฝรั่งคนนี้พูดไทยชัดมาก’

หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิ ชอบการดำรงชีวิตอย่างง่าย ๆ ไม่ผาดโผน เป็นระเบียบ เป็นคนตรงต่อเวลา มีอารมณ์ดีอยู่เป็นนิจ ไม่ชอบทำบาป แต่นิยมทำบุญที่ใดที่ท่านอยู่ ที่นั่นสะอาด ร่มเย็น ปราศจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต บ้านของท่านมีชื่อเสียงในเรื่องสนามหญ้าอันงามสะอาด เรียบดูจพรม สถานที่ราชการต่างๆ ที่ท่านไปบุกเบิกทำก็เช่นเดียวกัน สนามหญ้าเขียวงาม มีต้นไม้ไม่น้อยใหญ่ร่มรื่นเป็นที่ปลอดภัยสำหรับนกทั้งหลาย เกี่ยวกับการทำนุบำรุงรักษาความสวยงามตามธรรมชาติไว้นี้ ท่านได้ให้ข้อคิดว่าเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อาศัยอยู่เกิดความสงบสุข โนมน้ำใจจิตใจให้อ่อนโยน และรักสถานที่นั้น ถึงจะจากไปนานเท่านานก็ยังคงระลึกถึงอยู่เสมอ คุณลักษณะของหลวงสวัสดิศาสตรพุทธิดังกล่าวมานี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นผลที่ได้จากอิทธิพลทางบ้านและทางโรงเรียน

หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิ มีนามเดิมว่า สวัสดิ์ สุมิตร มีพี่น้องชายหญิงร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๖ คน ท่านเป็นบุตรคนที่สองของนายเออร์เนสท์ สเปนซ์ สมิธ สัญชาติอังกฤษ และนางชุ่ม สัญชาติไทย เกิดเมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๔๔ ที่บ้านบิดามารดา ณ ตรอกกัปตันบุช อำเภอบางรัก จังหวัดพระนคร น้องชายคนสุดท้องของท่าน คือ นายสนั่น สุมิตร เป็นผู้เดียวที่ร่วมอาชีพครูเหมือนกับพี่ชาย และได้เป็นอธิบดีกรมวิสามัญศึกษาเช่นเดียวกันในเวลาต่อมา

ท่านผู้อ่านที่สนใจในประวัติบิดาของหลวงสวัสดิศาสตรพุทธิ จะค้นหาอ่านได้จากหนังสือประวัติครู ซึ่งครูสภาจัดพิมพ์ในงานวันครูเมื่อ ๑๖ มกราคม ๒๕๐๑ และจะพบว่า หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิได้เจริญรอยตามบิดาในสิ่งที่ตั้งงาม เช่น การเป็นครู การเป็นนักกีฬา และการเป็นหัวหน้าครอบครัว

หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิ ได้รับการอบรมจากโรงเรียนฝรั่งและโรงเรียนไทย เป็นนักเรียนเก่าของสามโรงเรียน คือ อัสสัมชัญ ปทุมคงคา และสวนกุหลาบวิทยาลัยตามลำดับ เมื่ออายุได้ ๗ ปี บิดามารดาส่งไปเข้าเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนอัสสัมชัญ ในสมัยนั้น ครูผู้สอนส่วนมากเป็นฝรั่ง เข้มงวดเรื่องระเบียบวินัย และการเรียนภาษาอังกฤษ พออายุ ๑๓ ปี ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนปทุมคงคาได้ ๒ ปี

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ในงานประชุมลูกเสือ
นานาชาติ ณ สวนลุมพินี พ.ศ.๒๕๐๖

ก็ไปเข้าโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยอีก ๒ ปี สำเร็จการศึกษาชั้นสูงสุดของ
โรงเรียนในปลาย พ.ศ. ๒๔๖๑ เมื่อมีอายุได้ ๑๗ ปี

ในสมัยนั้น กระทรวงศึกษาธิการต้องการผู้ที่เรียนจบหลักสูตรมัธยมไว้เป็น
ครู ถ้านักเรียนคนใดเรียนดีและมีความประพฤติดี ก็ชักชวนให้เข้ารับราชการเป็น
ครู โดยแต่งตั้งให้เป็นนักเรียนสอน เรียกว่า นักเรียนสอนภาษาต่างประเทศ
ให้ฝึกสอนหาความชำนาญและความรู้ทางวิชาการให้แตกฉานดียิ่งขึ้นไปอีก และ
ยังได้รับเงินเดือนเป็นทุนเล่าเรียนอีกด้วย หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ จึงสมัคร
เข้ารับราชการเป็นนักเรียนสอนที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยใน พ.ศ. ๒๔๖๑
นั่นเอง ทำการฝึกสอนอยู่ ๑ ปี ถึง พ.ศ. ๒๔๖๒ ก็สอบได้รับทุนกระทรวงศึกษาธิการ
ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษเป็นเวลา ๗ ปีเศษ ระหว่างเวลานี้แบ่งเป็นการ
ศึกษาที่โรงเรียนฝึกหัดครู ๒ ปี ได้ประกาศนียบัตรการสอนภาษาอังกฤษ แล้วเข้า

ศึกษาต่อไปที่มหาวิทยาลัย Aberdeen อีก ๔ ปี ได้รับปริญญาตรีทางวิทยาศาสตร์ (B.Sc.)

ระหว่างที่ศึกษาอยู่ในประเทศอังกฤษ หลวงสวัสดิสารพุทธิได้รับเลือกให้เป็นผู้แทนลูกเสือไทยไปร่วมงานชุมนุมลูกเสือโลกถึงสองครั้ง ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๖๓ การชุมนุมลูกเสือสากลครั้งที่ ๑ (First World Jamboree) ในกรุงลอนดอน ครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ในการชุมนุมลูกเสือ (Second World Jamboree) ที่กรุงโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก การที่ได้รับเกียรตินี้ก็คงเป็นเพราะเมื่อเป็นนักเรียนอยู่ที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยนั้น ท่านได้เคยร่วมกิจกรรมลูกเสืออย่างมากมาย เช่น การซ่อมรบใหญ่ประจำปีที่บ้านโป่ง ใน พ.ศ. ๒๔๕๗ แล้วยังมี การเดินแถว เดินทางไกล การพักแรมตามที่ต่างๆ ซึ่งล้วนเป็นการฝึกหัดให้มีความอดทนและกล้าหาญ

รายงานของผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษ พ.ศ. ๒๔๖๔ (ค.ศ. ๑๙๒๑) กล่าวว่า นายสวัสดิ์ สุมิตร ยังอยู่ที่เมืองเอ็กซีเตอร์ ศึกษาวิชา ณ วิทยาลัยฝึกหัดครูและอาศัยอยู่กับเรพเวอเรนต์ เอ.เอ็ช. ทอมป์สัน รองผู้อำนวยการวิทยาลัย ซึ่งรายงานไว้ดังนี้

“นักเรียนคนนี้ได้เรียนรุดหน้าจนสังเกตได้ในระหว่างปี จะเข้าสอบไล่ชั้นแมตริคิเรชั่น ของมหาวิทยาลัยลอนดอน บัดนี้เขาเขียนจดหมายได้ซึ่งยากที่จะบอกว่าแตกต่างกับจดหมายของชาวอังกฤษ และภาษาอังกฤษทางวรรณคดีก็ดีด้วย อาจารย์เฉพาะตัวของเขาสำหรับวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์พูดชมเชย งานและการเรียนของเขาว่าดีขึ้น ความประพฤติของเขาดีมากทุกทาง

แนวการศึกษาที่ได้กำหนดสำหรับนักเรียนผู้นี้ คือสอบชั้นแมตริคิเรชั่นของมหาวิทยาลัยลอนดอน แล้วเรียนต่ออีกสองปีที่วิทยาลัยฝึกหัดครูเพื่อรับอนุปริญญา วิชาครู และสอบชั้นอันเตอร์มีเดียต (ชั้นปีที่ ๑) ในวิชาวิทยาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยลอนดอน เสร็จแล้วเขาจะเข้าเรียนในวิทยาลัยเพื่อรับปริญญาเกียรตินิยมในวิชาวิทยาศาสตร์ ถ้าเขาเรียนตามแนวการศึกษานี้ได้สำเร็จ เขาจะกลับประเทศไทย ไม่ใช่แต่เป็นผู้ที่รอบรู้เทคนิคของการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเหมาะสมดำรงตำแหน่งสูงในการศึกษาเป็นครูวิชาเฉพาะได้หลายวิชา ตั้งแต่เขามาถึงประเทศอังกฤษ เขาเป็นผู้ที่มีความประพฤติอันพึงปรารถนาทุกประการ”

และรายงานของผู้ดูแลนักเรียนไทยในประเทศอังกฤษประจำ พ.ศ. ๒๔๖๙
กล่าวว่า

“สวัสดิ์ ได้เรียนวิชาครู ภายหลังจากที่ได้รับปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต
มหาวิทยาลัยอะเบอร์ดีน ครั้นสำเร็จวิชาครูแล้ว ได้เข้าร่วมการประชุมลูกเสือและ
ฝึกวิชาลูกเสือที่เมืองกันเดอร์สแตก ก่อนกลับประเทศสยามในเดือนตุลาคม”

เมื่อกลับมาถึงประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๔๖๙ ก็ได้รับบรรจุเข้ารับราชการ
เป็นครูโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ รับพระราชทานเงินเดือน เดือนละ ๒๔๐
บาท การนับอายุราชการครั้งนั้น เริ่มนับตั้งแต่ได้รับบรรจุเป็นนักเรียนฝึกหัดสอน
เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ สมัยนั้นโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์นับว่าเป็นโรงเรียนขนาดใหญ่
มีอาจารย์ใหญ่เป็นฝรั่งชาวอังกฤษชื่อ Mr. N.L. Selley เป็นผู้ที่รัฐบาลไทยจ้างมา
รับราชการเป็นครูรุ่นเดียวกับบิดาของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ

ในตอนแรก หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิไม่ได้สอนตามวิชาที่ได้รับปริญญา
มา อาจารย์ใหญ่มอบให้ทำหน้าที่เป็นครูสอนเฉพาะตัวนักเรียนที่สอบรับทุนไป
เรียนต่างประเทศ การสอนนั้นสอนเป็นภาษาอังกฤษ ลูกศิษย์รุ่นแรกของท่าน
มีศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ เป็นต้น

ถึง พ.ศ. ๒๔๗๐ อาจารย์ใหญ่จึงมอบหน้าที่ให้เป็นครูสอน ประจำห้อง
วิทยาศาสตร์ สอนวิชาเคมี ฟิสิกส์ (ความร้อน แสง เสียง และแม่เหล็กไฟฟ้า) ห้อง
วิทยาศาสตร์ที่มีอยู่นั้น ก็ยังมีสภาพไม่บริบูรณ์ งานชิ้นแรกก็คือ การปิดกวาดฝุ่น
ละออง เลื่อนตู้เข้าข้างฝา ตั้งโต๊ะเรียงเข้าพ้ออาศัยสอนทดลองไปได้ ตรวจสอบ
วัสดุเครื่องมือใช้ที่เก่าเก็บ ทำบัญชีขอซื้อเครื่องมือวิทยาศาสตร์ที่ยังขาดอีกมาก
ถึงแม้ว่าอุปกรณ์และสถานที่ยังไม่อำนวยความสะดวกในการสอนนัก
หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิก็ได้ถือเอามาเป็นอุปสรรคในการทำงาน การสอน
ขั้นแรกนี้ ใช้ภาษาอังกฤษ ตำราอังกฤษและให้โน้ตเป็นภาษาอังกฤษ
แรกๆ นักเรียนไม่สู้จะเข้าใจนัก แต่ต่อมาก็ค่อยๆ เข้าใจขึ้น จากการช่วยตนเอง
และค่อยๆ ทำไปอย่างเงียบๆ นี้ งานสร้างห้องวิทยาศาสตร์ของท่านก็เป็นผลสำเร็จ
ดังมีความตามบันทึกของท่านต่อไปนี้

“ตึกหลังนี้ได้ดัดแปลงให้มีลักษณะเป็นห้อง Lecture มีห้องปฏิบัติและ
ห้องเตรียม (Preparation Room) และห้องครู ห้อง Lecture จัดให้มีเวทีฟัง

เล็กเซอร์ ตีพิมพ์วิทยาศาสตร์ที่ได้จัดทำขึ้นนั้น นับว่าครบดีสำหรับโรงเรียน และจะดีเทียบมหาวิทยาลัยในสมัยนั้น

หนังสือ (Text) ที่ใช้สอนเป็นภาษาอังกฤษ ใช้ชุด Matriculation ของมหาวิทยาลัยลอนดอน ซึ่งเวลานั้นใช้กันมาก หลักสูตรก็อนุโลมตามตำราเรียน อาจารย์ใหญ่ได้มอบให้เขียนหลักสูตรและประมวลการสอนวิทยาศาสตร์ ก็ได้ถือมาตรฐานของมหาวิทยาลัยลอนดอนเป็นหลัก

วิธีสอนที่ใช้ ใช้ Demonstration และ Lecture และทำโน้ตย่อเป็นภาษาอังกฤษ การทดลองในแต่ละเรื่องทำให้ดูมากแบบ Lecture ของมหาวิทยาลัย นักเรียนชอบกันมาก เพราะมีลักษณะเป็นการเล่นกล ต่อมา เมื่อการสอนและการเตรียมการสอนเข้าแบบก็ได้จัดทำเครื่องมือเป็นชุดๆ เป็นการเตรียมเครื่องมือให้นักเรียนและพร้อมที่จะออกใช้ได้ สำหรับเคมีไม่ให้นักเรียนทำการทดลองเอง นอกจากให้ช่วยบางครั้งคราว ส่วนการสอนฟิสิกส์นั้น จัดให้นักเรียนได้ทดลองบ้าง เช่นการสะท้อนแสง การหักเหของแสงและอื่นๆ”

จากบันทึกนี้ แสดงว่า หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ มิใช่แต่จะเป็นครูหนุ่มผู้ทรงคุณความรู้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีนิสัยเป็นครูที่ดี บันทึกงานที่ทำไว้อย่างละเอียด และคิดค้นหาแนวทางวิธีสอนให้ทันสมัย และให้เป็นการช่วยความสนใจของนักเรียนอยู่เสมอด้วย

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๗๖ เป็นระยะที่ประเทศไทยเพิ่งเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นปรมิตราชาธิราช ในปีนั้นเองกระทรวงธรรมการ ก็มีคำสั่งให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิไปรักษาการแทนอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดสุทธิวาราม ท่านบันทึกเหตุการณ์ตอนนี้ไว้ว่า เนื่องจากความเข้าใจผิดบางประการ มีผู้ปกครองบางคนเขียนจดหมายเป็นเชิงไม่พอใจที่จะเห็นท่านย้ายไปอยู่โรงเรียนนั้น แต่เมื่อท่านไปถึงและกล่าวคำปราศรัยในที่ประชุมแล้ว ก็ไม่มีปฏิกิริยาอันใด ทุกสิ่งเป็นไปโดยเรียบร้อย แต่ท่านก็ได้นำจดหมายที่แสดงความไม่เห็นด้วย ที่จะให้ท่านมาเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดสุทธิวารามเสนอกระทรวงเพื่อพิจารณา แต่ผลที่ออกมาคือ ใน พ.ศ. ๒๔๗๙ กระทรวงก็มีคำสั่งแต่งตั้งให้ท่านดำรงตำแหน่งอาจารย์ใหญ่โรงเรียนนี้

เหตุการณ์ผันผวนทางการเมืองในระยะนั้น ทำให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ผู้เข้าใจความหมายของประชาธิปไตยเป็นอย่างดี ได้ตระหนักในความตื่นตัวของคนส่วนใหญ่ต่อคำว่า เสรีภาพ และ ประชาธิปไตย ท่านจึงมีความอดกลั้น อดทนต่อการปฏิบัติที่เกินเลยขอบเขต และพยายามแนะนำให้ครูและนักเรียน รู้จักการใช้วินัย ท่านได้ใช้ วินัย เป็นเครื่องมือกำกับการแสดงเสรีภาพของครูและนักเรียน โดยวิธีการผ่อนปรน ไม่แข็งเกินไป และไม่อ่อนเกินไป เกี่ยวกับประสบการณ์ครั้งนี้ ท่านบันทึกไว้ว่า “ระย่นี้เป็นระยะที่ทำให้อาจารย์ใหญ่ เสียคนไปหลายคนอยู่ เพราะถ้าอ่อนนิดหรือแข็งมาก ตัวเองจะเสียหายไป เสรีภาพจนเกินไป และไม่เข้าใจความหมายของเสรีภาพที่แท้จริง”

ความเป็นประชาธิปไตยของท่านที่ถูกต้อง ทำให้บางคนที่เคยชินต่อการรับมติหรือคำสั่ง เห็นว่า ในฐานะเป็นประธานในการประชุม ท่านไม่ได้ให้อะไร อันที่จริงท่านเปิดโอกาสให้ทุกๆ คนได้มีส่วนในการออกความเห็นอย่างเต็มที่ ตัวท่านรับฟัง พอเห็นทุกคนอึดตัวในการพูดแล้ว ท่านจึงจะสรุปและขอมติของที่ประชุม ด้วยน้ำเสียงที่ราบเรียบดูจอารมณ์ของท่าน

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ปฏิบัติราชการอยู่ที่โรงเรียนวัดสุทธิวาราม จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๒ ก็ได้ย้ายไปเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ อยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๘๔ นับว่าท่านได้เจริญตามรอยบิดาของท่านโดยแท้ คือ บิดาของท่านก็ได้เคยเป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบแผนกภาษาอังกฤษ ซึ่งตั้งอยู่ที่วัดเทพศิรินทร์

ลูกศิษย์ของท่านมีมากมายหลายรุ่น เกินความสามารถที่ท่านจะจดจำได้ ทัวถึงว่าใครสำเร็จอะไร ได้เป็นอะไร ทำงานอะไร อยู่ที่ไหน ดังนั้น จึงได้มีเรื่องเล่าสู่กันฟังอย่างสนุกสนานท่านเป็นอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา วันหนึ่งมีสุภาพบุรุษ คนหนึ่งมาหาท่านถึงที่ห้องทำงาน พอพบท่าน ก็ยกมือไหว้และถามว่า “คุณครูจำผมได้ไหมครับ” หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิพอจะคุ่นหน้า แต่จำชื่อไม่ได้ จึงตอบไปว่า “จำได้ คุณทำงานอยู่ที่ไหน” ศิษย์ผู้นั้นก็ตอบด้วยความเคารพว่า “ผมเป็น รัฐมนตรีครับ”

ใน พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้เปลี่ยนหน้าที่ของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ จาก ตำแหน่งอาจารย์ใหญ่มาเป็นหัวหน้ากองโรงเรียนรัฐบาล กรมสามัญศึกษา (เดิม)

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิขณะสอนนักเรียน โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย พ.ศ.๒๔๖๑

สี่ปีต่อมา คือ พ.ศ. ๒๔๘๙ ได้เลื่อนตำแหน่งเป็นผู้ช่วยอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) และพอถึง พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้รับคำสั่งให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมพลศึกษาอยู่ชั่วระยะหนึ่ง และในปีเดียวกันนั้นเอง ก็ได้เลื่อนเป็นอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) อยู่จนถึง พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้รับคำสั่งตั้งเป็นอธิบดีกรมวิสามัญศึกษาและอยู่ในตำแหน่งนี้มาจนถึง พ.ศ. ๒๕๐๔ อันเป็นที่ครบเกษียณอายุราชการนับว่าเป็นตำแหน่งที่ดำรงอยู่นานปียิ่งกว่าตำแหน่งอื่นๆ ที่ผ่านมา ในช่วงงานตอนนี้ ท่านยังได้รับหน้าที่พิเศษให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการฝึกหัดครู ซึ่งเป็นกรมที่ตั้งขึ้นใหม่เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ อีกตำแหน่งหนึ่ง เพื่อช่วยจัดตั้งกรมใหม่ให้เข้ารูปงานและจัดกำลังคนเข้าทำงานในหน้าที่ต่างๆ อีกด้วย ในตอนนี้เองที่ใครๆ ได้เห็นและเข้าใจในน้ำใจของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิที่ทำงานเพื่องานและเพื่อประโยชน์ส่วนรวมจริงๆ คือแทนที่จะหวังกำลังคนฝีมือดีไว้แต่เฉพาะกรมวิสามัญศึกษา ท่านกลับเห็นว่ากรมการฝึกหัดครูเป็นกรมสำคัญกรมหนึ่ง ท่านจึงเสียสละเลือกข้าราชการฝีมือดีให้โอนไปอยู่กรมการฝึกหัดครู และยังพยายามให้กรมวิสามัญศึกษาช่วยเหลือกรมใหม่นี้ทุกทางเท่าที่จะสามารถทำได้ การเริ่มก่อตั้งงานใหม่ที่ใดก็ตามย่อมเป็นที่ทราบกันดีว่าขาดแคลนทุกอย่างตั้งแต่กำลังคนไปจนถึงอุปกรณ์ในการดำเนินงาน เรื่องนี้ทราบกันแต่ในวงงานระดับผู้ใหญ่เท่านั้น จึงขอถือโอกาสนำเรื่องนี้มาเล่าสู่กันฟัง

เพื่อคนรุ่นหลังจะได้ทราบ

หลังมหาสงครามโลกครั้งที่ ๒ เหตุการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไป โรงเรียนมัธยมศึกษาต่างๆ ได้เพิ่มชั้นเรียนจากชั้นประโยคมัธยมศึกษา (ชั้นมัธยมปีที่ ๖ หรือมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ปัจจุบัน) เป็นชั้นเตรียมอุดมศึกษา จึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักสูตรชั้นสามัญศึกษาและชั้นฝึกหัดครู ซึ่งประกาศใช้มาแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ เสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมแก่กาลสมัยและเหมาะสมแก่เหตุการณ์ยิ่งขึ้น หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ในฐานะอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) ซึ่งควบคุมงานทั้งชั้นประถม มัธยม และฝึกหัดครู ได้เอาใจใส่และเป็นกำลังสำคัญในการจัดทำหลักสูตรชุดนี้เป็นอันมาก หลักสูตรทุกระดับได้เริ่มใช้ตั้งแต่ปีการศึกษา ๒๔๙๓ ต่อจากนั้นจึงได้จัดทำประมวลการสอนต่อไป หลักสูตรและประมวลการสอนชุดนี้ได้เลิกใช้เมื่อรัฐบาลประกาศใช้แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๓

งานอีกอย่างหนึ่งของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ คือการจัดทำรายงานการศึกษาของกรม รายงานการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการไว้ถึงเพียง พ.ศ. ๒๔๗๗ เป็นฉบับสุดท้าย ส่วนรายงานกรมสามัญศึกษา (เดิม) มีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ อันเป็นปีแรกที่ตั้งกรมเรื่อยมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๘๘ ก็หยุดขาดไป ๒ ปี หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิได้มาเริ่มทำรายการศึกษาของกรมใหม่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๑ อันเป็นปีที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) เป็นต้นมา แม้เมื่อเปลี่ยนชื่อเป็นกรมวิสามัญศึกษาก็ได้ทำติดต่อกันเรื่อยมา ในการรวบรวมผลงานต่างๆ นี้ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเอาใจใส่สนใจและได้ทำไว้มาก เป็นต้นว่า ท่านได้รวบรวมตัวอย่างประกาศนียบัตรชั้นต่างๆ ทำเป็นเล่มเรียบร้อยสวยงามแล้วมอบให้ห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการเก็บรักษาไว้ บัญชีจัดชั้นเรียนต่างๆ เมื่อพ้นปีแล้ว ท่านก็ส่งมาให้ห้องสมุดกระทรวงเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ท่านยังสะสมวัสดุมีค่าหายากให้กระทรวงศึกษาธิการอีก เช่น ใต้ให้ลับแลที่มีภาพเขียนเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์งดงามมาก ตั้งอยู่ในห้องประชุมกระทรวงบัดนี้ นอกจากนั้นยังทำเครื่องพิมพ์ดีดเรอิมิงตันแบบเก่ามาให้ห้องสมุดกระทรวงเก็บไว้เป็นวัสดุโบราณ ซึ่งปัจจุบันเก็บไว้ที่ศาลาวันเด็ก

อนึ่ง หลังสงครามโลกครั้งที่สองนี้ ศูนย์บรรณาครมอเมริกันสำหรับห้องสมุดที่ประสบภัยสงคราม (American Book Center for War Devastated

Libraries) ได้รวบรวมหนังสือและวารสารจากเอกชนและองค์การต่างๆ ทั้งสหรัฐอเมริกา ส่งไปให้ประเทศต่างๆ ที่ประสบภัยสงคราม ประเทศไทยก็อยู่ในข่ายได้รับด้วย ในต้น พ.ศ. ๒๔๙๐ ศูนย์บรรณาคมอเมริกันได้ส่งหนังสือและวารสารงวดแรกมายังกระทรวงศึกษาธิการ เพื่อแจกให้แก่ห้องสมุดต่างๆ ในประเทศไทย กระทรวงศึกษาธิการ ได้ตั้งให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นประธานกรรมการดำเนินการแจกหนังสือ โดยมีกรรมการอื่นร่วมด้วยอีก ๗ คน ในจำนวนนี้มีบรรณารักษ์ห้องสมุดสำนักข่าวสารอเมริกัน และผู้แทนโรงเรียนกรุงเทพคริสเตียนวิทยาลัยเป็นกรรมการอยู่ด้วย โดยเหตุที่หนังสือซึ่งส่งมาแต่ละคราวมีเป็นจำนวนมาก ประธานกรรมการจึงต้องหาสถานที่เก็บหนังสือเหล่านี้ ก่อนที่จะแจกจ่ายออกไป หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิได้ยืมห้องชั้นที่ ๒ ของตึกศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ ๑ ห้อง เป็นที่เก็บหนังสือและวารสารที่ส่งมานั้น ส่วนใหญ่เกี่ยวกับวิชาแพทย์ วิศวกรรม และวิทยาศาสตร์ นอกจากนั้นก็มิมีวิชากฎหมาย เกษตร ป่าไม้ การธนาคาร การศึกษา และอื่นๆ แต่ส่งมาปะปนกันหมด และไม่มีบัญชี จึงจำเป็นต้องทำบัญชีและแยกหนังสือออกตามประเภท หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิได้นำลงไม้ที่ใส่หนังสือมาตั้งเป็นชั้นหนังสือ แล้วแยกหนังสือตั้งไว้ตามประเภท เพื่อสะดวกแก่กรรมการที่จะพิจารณาแจกจ่าย ทำให้มองดูคล้ายกับห้องสมุดห้องหนึ่ง ในงวดแรก ได้รับหนังสือและวารสารประมาณ ๑๖,๑๑๔ เล่ม ได้แจกให้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยและโรงพยาบาลต่างๆ ห้องสมุดโรงเรียนฝึกหัดครู ห้องสมุดโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาและอาชีวศึกษาทั่วประเทศ ห้องสมุดกระทรวงและกรมต่างๆ ห้องสมุดคุรุสภา และห้องสมุดสมาคมต่างๆ เช่น สยามสมาคม และห้องสมุดเนียลสันเฮส์ เป็นต้น รวมห้องสมุดที่ได้รับแจก ๘๓ แห่ง เมื่อเสร็จแล้วก็แจ้งผลการดำเนินงานและรายชื่อห้องสมุดที่ได้รับแจกพร้อมทั้งบัญชีหนังสือไปให้ศูนย์บรรณาคมอเมริกัน ทำความพอใจให้แก่สถาบันดังกล่าวเป็นอันมากที่ประเทศไทยได้ดำเนินการไปอย่างเรียบร้อย โดยเฉพาะบัญชีรายชื่อหนังสือซึ่งทางฝ่ายเขาไม่นึกว่าเราจะอดสาหะทำขึ้นในปลาย พ.ศ. ๒๔๙๐ ได้ส่งมาให้อีกเป็นงวดที่สอง จำนวนประมาณ ๑๑,๐๖๒ เล่ม ได้แจกให้ห้องสมุดต่างๆ รวม ๗๕ แห่ง และใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ส่งมาเป็นงวดสุดท้าย ประมาณ ๙,๘๔๐ เล่ม ได้แจกให้ห้องสมุดต่างๆ รวม ๑๓๐ แห่ง หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ก็ดำเนินการแจกจ่ายไป

อย่างเรียบร้อยเช่นเดียวกับงวดแรก ในการทำงานท่านก็มาดูแลอยู่ตลอดเวลา นับแต่การเปิดหีบ การขนหนังสือเข้าชั้น บางที่ท่านก็เข้าช่วยด้วย และบางวันก็อยู่ช่วยจนเย็น หาได้เป็นผู้บังคับบัญชาที่คอยแต่สั่งงานอย่างเดียวไม่

เมื่อการแจกหนังสือเสร็จสิ้นแล้ว ห้องชั้น ๒ ที่ยืมจากศึกษาภัณฑ์พาณิชย์ยังว่างอยู่ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ จึงคิดตั้งพิพิธภัณฑการศึกษาขึ้นที่นั่น ได้รวบรวมหลักสูตร ประมวลการสอน แบบเรียนที่หายาก รายงานการศึกษาของกระทรวงและกรมต่างๆ ตลอดจนเอกสารทางการศึกษาที่หายากอื่นๆ อีก ซึ่งต่อมาเป็นส่วนใหญ่ได้ตกมาเป็นสมบัติของห้องสมุดกระทรวงศึกษาธิการ หากหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิไม่ได้รวบรวมไว้แล้ว สมบัติอันมีค่าเหล่านี้ก็คงจะหายสาบสูญไปสิ้น เอกสารมีค่าอีกชิ้นหนึ่ง ซึ่งท่านรักษาไว้ที่พิพิธภัณฑการศึกษา แต่มาหายเมื่อยุบพิพิธภัณฑการศึกษา ก็คือ สมุดบันทึกของโรงเรียนฝึกหัดอาจารย์ ทำให้ขาดเอกสารสำคัญเกี่ยวกับโรงเรียนดังกล่าว หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ก็เสียดายสมุดเล่มนี้มากขณะที่ยังมีชีวิตอยู่ได้บ่นเสียดายอยู่เสมอ

อนึ่ง จากการที่ได้รับแจกหนังสือและวารสารจากศูนย์บรรณาคมอเมริกัน สำหรับห้องสมุดที่ประสภภยสงครามดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ทำให้หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ คิดที่จะทำห้องสมุดเคลื่อนที่ในโรงเรียนฝึกหัดครูในกรุงเทพฯ ซึ่งขณะนั้นสังกัดกรมสามัญศึกษา (เดิม) มีโรงเรียนฝึกหัดครูอยู่ ๖ แห่ง ท่านได้จัดหนังสือและวารสารเป็น ๖ ห่อ ส่งให้โรงเรียนทั้ง ๖ แห่ง ผลัดเปลี่ยนกันโรงเรียนละ ๑ เดือน โดยมีเจ้าหน้าที่ของกรมไปคอยรับส่งเป็นประจำ แต่โดยเหตุที่หนังสือส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ เพราะท่านทำไปโดยไม่ได้ใช้งบประมาณเลย ประกอบกับโรงเรียนในเวลานั้นยังไม่มีใครเห็นความสำคัญของห้องสมุดนัก งานริเริ่มของท่านจึงไม่มีใครได้ผลตามประสงค์ แต่ก็นับได้ว่าท่านเป็นคนแรกที่ได้ริเริ่มจัดห้องสมุดเคลื่อนที่ของทางราชการขึ้น

งานอีกอย่างหนึ่ง ที่ท่านริเริ่มทำขึ้น คือการลำดับเหตุการณ์สำคัญแต่ละปีทั่วโลก ดูเหมือนจะเริ่มตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย นำเสียดายที่ท่านยังทำไม่เสร็จ และไม่ได้ตีพิมพ์ขึ้น

งานที่หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิสนใจมากอีกอย่างหนึ่ง คือ การบัญญัติศัพท์ ดังปรากฏจากบันทึกของท่านว่า

“ตามที่กล่าวแล้ว การสอนวิทยาศาสตร์ในระยะเริ่มแรก ใช้สอนพูดเป็นภาษาอังกฤษและใช้ตำราภาษาอังกฤษ ต่อมาอีกราว ๒-๓ ปี ก็เริ่มใช้ภาษาไทยบ้าง ต่อมา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีนิวัต (เสด็จในกรมหมื่นพิทยาลาภ พฤตยากร) ผู้ทรงเป็นเสนาบดีในสมัยนั้น ได้รับสั่งว่า “ขอหนังสือเคมีสักเล่มหนึ่ง” จึงได้เริ่มต้นแปลหนังสือที่ใช้อยู่เป็นภาษาไทย โดยมีลูกศิษย์ นายปุ้ย โรจนบุรานนท์ และนายเสม พรังพวงแก้ว เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงอยู่มาก

เมื่อได้เสนอร่าง ‘ตำราเคมีเบื้องต้น’ ไปยังกระทรวงธรรมการ (สมัยนั้น) เกิดปัญหาว่า ศัพท์ที่บัญญัติขึ้นใช้นั้นดูจะโลดโผนมาก เพราะได้คิดศัพท์ใหม่ขึ้นมากคำด้วยกัน ทางกรมวิชาการจึงได้ตั้งกรรมการบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์เบื้องต้นขึ้นในปี ๒๔๗๔ มีมหาอำมาตย์โท พระยาเมธาธิบดี เป็นประธานกรรมการ อำมาตย์เอก หม่อมเจ้ารัชฎาภิเศก โสณกุล เป็นเลขานุการ และมีมหาอำมาตย์โท หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรวรรณ อำมาตย์เอก พระอุปกิตศิลปสาร รองอำมาตย์เอก หลวงกীরติวิทย์พาร รองอำมาตย์เอก หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ และรองอำมาตย์เอก ศุภชัย วานิชวัฒนา เป็นกรรมการ นอกนั้น ยังมีผู้แทนจากหน่วยราชการอีก ๖ คน เป็นกรรมการ การบัญญัติศัพท์วิทยาศาสตร์เบื้องต้นที่กระทรวงธรรมการอนุมัติครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ได้พิมพ์เป็นเล่มเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๕

หนังสือ ‘ตำราเคมีเบื้องต้น’ มิได้พิมพ์ออก เพราะต้องรอศัพท์บัญญัติและไม่มีทุนที่จะพิมพ์ขึ้นจน พ.ศ. ๒๔๗๖ โรงพิมพ์ศรีหงส์ได้รับพิมพ์โดยออกตนเอง และเข้าใจว่าจะขาดทุน และตำราเล่มนี้มีได้ออกใช้แพร่หลาย เพราะหนังสือตำราได้นำเอาศัพท์บัญญัติใหม่ออกใช้ ‘ตำราเคมีเบื้องต้น’ จึงเป็นเศษกระดาษไป เวลานี้ยังมีเหลืออยู่ในตู้สองฉบับ

ต่อมาเมื่อคณะกรรมการบัญญัติศัพท์ราชบัณฑิตยสถาน ได้ประกาศใช้ศัพท์วิทยาศาสตร์ ศัพท์แพทย์และศัพท์สถิติแล้ว หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ในขณะที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมสามัญศึกษา (เดิม) ก็ได้มอบหมายให้ขุนจ่านง พิชยประสาท อดีตผู้อำนวยการกองคลัง กรมวิสามัญศึกษา เมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัยเป็นผู้รวบรวมจัดพิมพ์ขึ้นสำหรับใช้ในราชการกรมสามัญศึกษา (เดิม) และใน พ.ศ. ๒๔๙๕ ท่านก็ได้ริเริ่มตั้งคณะ

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
ตรวจเยี่ยมโรงเรียนสตรีเพชรบูรณ์ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๐๐

กรรมการพิจารณาบัญญัติศัพท์ภาษาไทยที่เกี่ยวกับการศึกษาขึ้น เนื่องจากมีศัพท์ใหม่ๆ ทางการศึกษาเกิดขึ้นมาก ท่านเห็นว่าศัพท์ภาษาไทยที่เกี่ยวกับการศึกษาในทางวิชาครู จิตวิทยาและอื่นๆ บางคำ ยังไม่มีผู้บัญญัติขึ้น ทำให้เกิดความไม่สะดวกในการจัดทำหลักสูตรและการออกข้อสอบได้ กรรมการคณะนี้ได้บัญญัติศัพท์การศึกษาติดต่อกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบันนี้ แต่ได้เปลี่ยนชื่อเป็น “คณะกรรมการพิจารณาศัพท์วิชาการศึกษา” กรรมการคณะนี้ได้บัญญัติศัพท์การศึกษาขึ้น และได้มีผู้นำไปใช้ในวงการศึกษาและวงการอื่นๆ อย่างแพร่หลาย

งานกรมวิสามัญศึกษา เป็นงานใหญ่ที่มีขอบเขตทั้งกว้างทั้งลึก ที่ว่ากว้าง คือ ต้องดูแลโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนราษฎร์ทั่วประเทศเป็นจำนวนมาก ที่ว่าลึก คือ ต้องปรับปรุงรักษาคุณภาพของการศึกษาในระดับนี้ให้ได้อยู่สม่ำเสมอ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นผู้ที่มีอุดมการณ์ในการทำงานอยู่แล้ว แม้ว่าเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมทำให้ต้องขยายงานด้านปริมาณออกไปอย่างไม่หยุดยั้ง ท่านก็พยายามเหนียวรั้งคุณภาพไว้อย่างเหนียวแน่น ท่านทราบดีว่า กลไกสำคัญที่จะช่วยรักษาอุดมการณ์นี้ไว้ได้ก็คือ ครูน้อย และครูใหญ่ ท่านจึงตั้งความมุ่งหมายไปเยี่ยมโรงเรียนมัธยมศึกษาทั่วทุกจังหวัดและอำเภอจนครบหมดทุกแห่ง ได้เห็นสภาพโรงเรียน ได้พบครู นักเรียน และชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นด้วยตนเอง ขณะที่อยู่ในกระทรวง มีครุมาขอพบไม่ว่าเป็นครูน้อยหรือครูใหญ่ ท่านก็ต้อนรับด้วย อธิยาศัยไมตรีอันนุ่มนวล รับฟังปัญหาข้อคับใจของแต่ละคน ให้โอกาสระบายความทุกข์ได้เต็มที่ วิธีการที่ท่านใช้รักษาความทุกข์ของผู้ที่มาหา คือ นั่งฟังจนผู้พูดหมดเรื่องพูดแล้ว ท่านจึงพูดให้สติหรือข้อคิดส่วนมากก็ลากลับไปด้วยความรู้สึกสบายใจขึ้น แต่บางคนนั้น ท่านไม่ต้องพูดอะไรเลย พอพูดจบสิ้นข้อความ ก็ลากลับ โดยบอกว่า ได้มาพูดให้ท่านรับฟังแล้วก็สบายใจแล้ว เช่นนี้ก็มี ดังนั้นที่มีผู้กล่าวเป็นเชิงตำหนิว่า หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ เอาแต่นิ่ง ไม่เห็นพูดเห็นว่าเป็นใครเลย นั้น อันที่จริง ถ้ามองให้ซึ่งแล้ว จะเห็นว่า ท่านพูดออกมาด้วยท่าทาง สีหน้าและแววตา ซึ่งประกอบกันแล้วแสดงถึงความมีเมตตาจิตและเป็นมิตรต่อทุกคนเสมอ ทำให้ได้รับการตอบสนองอย่างเห็นได้ชัด เมื่อเวลาครบเกษียณอายุแล้ว ก็ยังมีศิษย์และผู้ที่เคยร่วมงานกับท่านไปเยี่ยมเยียนแสดงคารวะต่อท่านถึงที่บ้าน โดยเฉพาะในวันทำบุญคล้ายวันเกิด และวันขึ้นปีใหม่ โดยไม่ต้องมีการกระตุ้นเตือนความจำ ด้วยการโฆษณาทางหนังสือพิมพ์หรือใช้บัตรเชิญใดๆ

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นคนนิ่ง แต่ในด้านการงานไม่อยู่นิ่ง จากประสบการณ์ที่ได้เห็นความด้อยของมาตรฐานการศึกษาในท้องถิ่น ทำให้ท่านเห็นความจำเป็นที่จะต้องเร่งปรับปรุง ทั้งด้านงาน และด้านบุคคล แต่ด้วยความสุขุมรอบคอบ จึงมิได้ใจร้อนโหมพัฒนาโรงเรียนพร้อมกันทันทีทั้งหมด และด้วยความที่ไม่ศรัทธาในความคิดฟุ้ง ‘ฝรั่ง’ เสียเสมอไป ท่านก็ได้ริเริ่มจัดทำโครงการ

ทดลองปรับปรุงส่งเสริมการศึกษาที่จังหวัดชลบุรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗ และที่จังหวัดปราจีนบุรีใน พ.ศ. ๒๔๙๘ โดยไม่ได้ขอความช่วยเหลือจากต่างประเทศเลย ทั้งๆ ที่ในขณะนั้นองค์การยูเนสโกหรือองค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ มาร่วมช่วยโครงการศึกษา ที่กระทรวงศึกษาธิการกำลังทดลองทำอยู่ที่จังหวัดฉะเชิงเทรา งานโครงการที่จังหวัดชลบุรีนี้เป็นงานที่หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิมุ่งหมายศึกษาผลการทดลองเพื่อนำไปขยายปรับปรุงโรงเรียนอื่นๆ ต่อไปอีกให้เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น เพื่อที่พลเมืองของแต่ละท้องถิ่นจะได้รับประโยชน์จากการศึกษาเต็มที่ โครงการที่ปรับปรุงก็มีการพัฒนาหลักสูตรและวิธีสอนในด้านหัตถศึกษา สุขศึกษา การขยายและจัดโรงเรียนการศึกษาผู้ใหญ่ในเวลาเดียวกันก็สอนให้ผู้บริหารโรงเรียนรู้จักทำแผนปฏิบัติงาน (Plan of Action) ซึ่งเป็นความคิดใหม่ในสมัยนั้น เป็นการฝึกหัดให้ครูน้อยครูใหญ่ร่วมทำงานด้วยกัน วางแผนงานปฏิบัติและวัดผลการกระทำของตนเอง

เมื่อทำการทดลองในส่วนภูมิภาคได้ผลพอเป็นแนวทางที่จะทำต่อไปแล้ว จึงจัดทำที่โรงเรียนในส่วนกลางคือกรุงเทพฯ-ธนบุรีอีก ๔ โรงเรียน โดยมีหลักการทดลองปรับปรุงหลักสูตรมัธยมวิสามัญศึกษาให้กว้างและยืดหยุ่น ให้มีทั้งวิชาบังคับและวิชาเลือก เพื่อโรงเรียนจะได้มีโอกาสส่งเสริมความถนัดของนักเรียนเป็นรายบุคคลได้ดียิ่งขึ้น

เป็นการชอบที่จะกล่าวว่า ความริเริ่มของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ในการดำเนินการปรับปรุงด้วยวิธีดังกล่าว เป็นการวางรากฐานที่ยกระดับมาตรฐานการมัธยมศึกษาในส่วนภูมิภาค ซึ่งต่อมากระทรวงได้จัดทำเป็นโครงการใหญ่เรียกว่า โครงการ ค.พ.ศ. หรือ โครงการพัฒนาการศึกษา ซึ่งท่านได้รับแต่งตั้งเป็นประธานของโครงการนี้ และโครงการโรงเรียนมัธยมแบบประสม ดังที่ดำเนินการกันอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนี้ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ยังได้ริเริ่มจัดตั้งหน่วยกำลังคนสำหรับออกเยี่ยมช่วยเหลือโรงเรียนทางด้านวิชาการในระยะพัฒนาตนเอง เป็นที่รู้จักในนาม หน่วยศึกษานิเทศก์ ต่อมาหน่วยงานนี้ ได้เป็นกำลังใหญ่ของกรมวิสามัญศึกษาในการผลิตเอกสารทางวิชาการ คู่มือการสอนของครู อบรมครู และอื่นๆ อีกหลายประการ

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิตรวจราชการต่างจังหวัดกับศาสตราจารย์หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล พ.ศ.๒๕๐๐

ในระยะเวลาที่ท่านดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมวิสามัญศึกษานั้น กระทรวงศึกษาธิการกำลังปรับปรุงการศึกษา จัดเป็นโครงการใหญ่เรียกว่า โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค หรือ โครงการ พ.ศ.ภ. เป็นงานที่คลุมงานการศึกษาทุกระดับทุกจังหวัด และเกี่ยวโยงถึงโครงการศึกษาอื่นๆ ด้วย หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ในฐานะประธานคณะกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ. ได้กล่าวถึงโครงการ ค.พ.ศ. และโครงการ พ.ศ.ภ. ในที่ประชุมครูใหญ่โรงเรียนประเคราะห์ที่ครูสัมมนาการพญาไท เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ว่า

“โครงการนี้เรียกว่าโครงการพัฒนาการศึกษา มีแนวโน้มไปในทางปรับปรุงการศึกษาทั่วไปให้ต่างกับ Vocational ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะฝ่ายอาชีวศึกษามีทุนรอนเป็นพิเศษอยู่ซึ่งได้มาจาก SEATO และจุดต่างๆ ที่เป็นหน่วยของอาชีวศึกษานี้จะได้รับความร่วมมือจากทุนนี้ ในบางแห่งเกิดขลุกขลักอยู่บ้าง เพราะ SEATO ไปไม่ถึง โรงเรียนอาชีวะก็ไม่ได้มีส่วนร่วมได้เต็มที่ น่าเสียดาย เพราะเมื่อพิจารณาการดำเนินงานในจังหวัด เรามีโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดเรียกว่า Community School คือมีโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมวิสามัญศึกษา

โรงเรียนอาชีวศึกษาชายและหญิง รู้สึกว่าโรงเรียนต่างๆ เหล่านี้ยังไม่ได้นำเข้ามา อยู่ในโครงการทั้งหมด น่าเสียดาย อยากให้เห็นส่วนละเอียดทั้งหมดในเรื่องนี้

ระยะเวลาของโครงการนี้สั้น หมายถึงแต่ละแห่ง ดำเนินงานในระยะ ๓ ปี เพราะฉะนั้นการทำงานของเราก็ต้องแข่งขันกับเวลาด้วย

โรงเรียนที่เข้ามาอยู่ในโครงการเรียกว่า โรงเรียนประเคราะห์ คำว่า ประเคราะห์ เป็นนาม แปลว่า ความเพียรที่แก่กล้า การยกย่อง การเชิดชู ตรงกันข้ามกับ นิเคราะห์ ซึ่งแปลว่า การชม, การปราบปราม ประเคราะห์ เป็นกริยา แปลว่า ยกย่อง, ประคับประคอง เราประสงค์จะส่งเสริมสุขภาพในด้านการจัดการสอน ให้เป็นตัวอย่างพิเศษ ประเคราะห์นี้ ปรากฏอยู่ใน Bulletin of the School of Education of Indiana University เล่ม ๓๕ พุดถึง Research study ในรายงานการค้นคว้า ที่มหาวิทยาลัยอินเดียนาได้ทำขึ้นที่วิทยาลัย วิชาการศึกษาประสานมิตร เพราะฉะนั้นเมื่อนึกถึงคุณภาพ ก็หมายถึงคุณภาพ ทุกด้าน เป็นหน้าที่ของครูใหญ่ และบรรดาครูในโรงเรียนจะต้องช่วยกันทำ โรงเรียนประเคราะห์ให้เป็นแบบฉบับของโรงเรียนอื่นๆ เราจะต้องศึกษาให้ดีกว่า ความต้องการของเรามีอะไรบ้าง เพื่อจะทำให้ได้คุณภาพและมีระดับสูงดีขึ้น ทั้งนี้ หมายความว่ารวมถึงอาคารสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องใช้ ฯลฯ เรื่องเหล่านี้จะต้อง ปรึกษาหารือกันว่า เราต้องการอะไรบ้าง

เราต้องสามารถบอกในที่ประชุมได้ว่า เราต้องการจะทำอะไร ตามลำดับ ๑-๒-๓-๔ ถ้าทำได้เช่นนี้ เราก็จะสามารถปรับปรุงงานในโรงเรียนของเราให้ได้ ระดับสูงขึ้น

งานส่วนใหญ่ของเรานั้น ต้องพึงการนิเทศการศึกษา ซึ่งจะได้มาจาก ๓ ทาง คือ

๑. ครูใหญ่ ผู้ทำการนิเทศการศึกษาที่ใกล้ชิด คือ ครูใหญ่โรงเรียนนั้น เพราะอยู่ใกล้ชิดที่สุดกับงาน จึงสามารถชี้แจงกับครูรองได้

๒. ศึกษาพิเศษภาคฯ ได้แก่ศึกษานิเทศก์ที่ไปประจำอยู่ที่โครงการ เป็นศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษา กรมวิสามัญศึกษาและกรมการฝึกหัดครู นี้เป็นหน่วยที่สองที่อยู่ใกล้ชิดกับโครงการ

๓. ศึกษาพิเศษส่วนกลาง ได้แก่ศึกษานิเทศก์ของกรมสามัญศึกษา กรม

วิสามัญศึกษาและกรรมการฝึกหัดครู ซึ่งมีสำนักงานอยู่ในที่ต่างๆ กัน คือ ศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษาอยู่ที่กรมสามัญศึกษา ศึกษานิเทศก์กรมวิสามัญศึกษาอยู่ที่ตึกกระทรวงวัฒนธรรม (เก่า) ชั้น ๓ ปีกซ้าย ศึกษานิเทศก์กรมการฝึกหัดครูอยู่ที่ตึกเล็กหลังกระทรวงศึกษาธิการ ศึกษานิเทศก์ส่วนกลางนี้ทำงานร่วมกันทั้ง ๓ กรม คือ หัวหน้าของศึกษานิเทศก์ แต่ละหน่วยเข้าประชุมกันในคณะกรรมการประสานงานศึกษานิเทศก์ โดยมีรองปลัดกระทรวง เยื่อ วิชัยดิษฐ์ เป็นประธาน เราสร้างงานนี้ขึ้น เพื่อให้ได้ความร่วมมือของกระทรวงด้วย

แผนดำเนินงานปรับปรุงจะเป็นการบ้านสำหรับพวกเราในการวางแผนปฏิบัติงาน (Plan of Action) เราต้องวาดภาพว่า จะปรับปรุงแก้ไขโรงเรียนของเราอย่างไร แผนงานนี้ควรจะเสร็จ เมื่อสิ้นสุดการสัมมนาคราวนี้ แต่เมื่อได้วางแผนแล้วก็อาจแก้ไขเพิ่มเติมต่อไปได้อีก ขอเสนอแนะว่าควรได้ทำแผนผังของโรงเรียนให้ครบสมบูรณ์ กำหนดที่ตั้งของอาคาร อาคารประกอบ โดยทำเป็นพิมพ์เขียวขึ้น แล้ว ค.พ.ศ. จะได้เก็บเข้าแฟ้มไว้ เมื่อได้เงินมาก็จะดำเนินการไปได้ รายการบางอย่างที่คณะกรรมการสำรวจครั้งที่ ๒ ทำไว้ก็เป็นแบบที่ดี ครูใหญ่คงจะได้มีส่วนร่วมในการประชุมแล้ว ในการวางแผนปฏิบัติงานควรแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่โรงเรียนช่วยตัวเองได้ ส่วนที่ต้องใช้งบประมาณ และส่วนที่ต้องการความช่วยเหลือจาก ค.พ.ศ. ถ้าทำได้ดังนี้ แผนดำเนินงานปรับปรุงของเราก็จะได้ดีขึ้น เพราะเราแบ่งภาระออกไป แต่แผนนี้จะเลวที่สุดถ้าใส่ลงไปว่าต้องการงบประมาณทุกอย่าง

โครงการอีกอันหนึ่งที่บางแห่งได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว คือ โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ.) เป็นโครงการใหญ่ จะมาครอบคลุมโครงการ ค.พ.ศ. โครงการนี้มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Regional Education Development Project including Higher Education (REDPHE)

ถ้าจะเปรียบ ค.พ.ศ. ก็คล้ายๆ ทัพน้ํา ไปยึดอยู่ที่หัวทาดเก้ําทาด ยึดให้แล้วก็ มี REDPHE เป็นทัพลวงไปยึดต่อ เพราะฉะนั้นในงานอย่างนี้ เมื่อไปดำเนินการ เราจึงเลือกที่ทำการขึ้น ที่ทำการส่วนใหญ่เป็นที่ชั่วคราว เมื่อมีครุสัมนาคารขึ้น เราก็จะไปอาศัยอยู่ในครุสัมนาคารอีกทีหนึ่ง

ในงาน ค.พ.ศ. นี้ มีอยู่อย่างหนึ่งที่อยากให้สนใจกันอย่างกว้างขวาง คือ ในโครงการนี้มีการส่งบุคคลไปศึกษาต่างประเทศ เพื่อกลับมาทำงาน เพราะ

ฉะนั้นต้องสนใจเกี่ยวกับตัวเอง เพื่อไปฝึกฝนต่อ ครูใหญ่ควรช่วยดูว่า ใครบ้างที่เหมาะสมจะไปศึกษาต่อ ด้วยวิธีนี้เราจะได้รับการฝึกฝนเป็นพิเศษ

เวลานี้ การส่งตัวบุคคลไปยังส่วนภูมิภาคก็ดำเนินการไปได้ยาก เราเปิดชั้นเตรียมอุดมศึกษาขึ้นในต่างจังหวัด แต่ก็ยังมีอุปสรรคในเรื่องครูอยู่ เพราะฉะนั้นเราต้องสร้างแผนงาน เพื่อเอาตัวบุคคลไปช่วยงานตามต่างจังหวัด ต้องจัดให้เป็นเรื่องเป็นราว เวลานี้ได้จัดขึ้นบ้างแล้ว เรียกครูประเภทนี้ว่า วิทยากรต่างจังหวัด

ต่อไปนี้เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด ผมขอฝากความคิดไว้ว่า งานของเรานั้นเราต้องพยายามช่วยตัวเองให้ได้มากที่สุด อย่าอ้างแต่ว่า ขาดงบประมาณ แท้จริงเป็นเพราะขาดกำลังของเรานั้นเอง เช่น บางแห่งบันไดหัก เพราะขาดตะปูหนึ่งตัวนี้ก็อ้างว่าขาดงบประมาณ หรืออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ให้ไปแล้วก็ไม่ใช้ เมื่อไปเห็นห้องวิทยาศาสตร์ก็เห็นว่า แน่-คือแน่นิ่ง (Static) ไม่มีชีวิตชีวา นี่เป็นปัญหาใหญ่

ว่าเราจะทำอย่างไรดี จึงจะทำให้ห้องวิทยาศาสตร์ที่เราจัดไว้ เป็นห้องที่ตื่นเต้น สำหรับให้นักเรียนใช้

ในเรื่องความสะดวก เราดูความสามารถ มีดีกรีต่างกัน บางคนเห็นต่ำ บางคนเห็นสูงขึ้นไป เราควรฝึกตาของเราให้ดูความสะดวก ให้มีระดับสูงขึ้นไปอีกสักหน่อย เวลาเข้าไปในโรงเรียน ถ้าเห็นแต่โคลนเลน ก็ไม่ควรเดินผ่านไป นี่เกี่ยวกับการหัดและอบรมตัวเอง เมื่อผมไปราชบุรี เพื่อเลือกโรงเรียนเป็นโรงเรียนประจำ พอเข้าไปในโรงเรียนมัธยมสามัญแห่งหนึ่ง ผมก็บอกว่าโรงเรียนนี้ไม่เอา เพราะดีเกินไป ถ้าเราได้โรงเรียนอย่างนี้มากๆ เราก็ไม่ต้องเลือกเป็นโรงเรียนประจำ

ก่อนที่จะจบ ผมขอนำคำขวัญของรัฐบาลที่ประกาศทางวิทยุมาเป็นหลัก ในการปรับปรุงโรงเรียนของเรา คือ น้ำไหล ไหลเพียงไร ไม่ไหลเพียงไร ดันที่ไหนบ้าง หรือไหลตลอดเวลา ไฟสว่าง โปะไฟ หลอดไฟล้างหรือเปล้า ทางดี ถนนหน้าโรงเรียนสะอาดเอะโหลม ถ้าทางแคบก็ทำให้ใจแคบ ทางกว้างก็ทำให้ใจกว้าง มีงานทำ งานมีอยู่ภายในโรงเรียนแล้ว ทุกส่วนเป็นเครื่องจักร ต้องให้เข้าเกียร์กันอยู่ บำรุงความสะดวกดี แต่ข้างบนมีหยักโย้ ผมขอฝากคดีไว้ แต่เพียงเท่านี้.

ในระยะนี้เรียกได้ว่าเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการศึกษาอีกช่วงหนึ่ง กรมวิสามัญศึกษามีบทบาทสำคัญมาก เพราะมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดการศึกษาระดับมัธยม ซึ่งหมายความว่าโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นที่รับสอนและอบรมพลเมืองไทยวัยรุ่นทั้งปวง ให้เป็นคนดีและเป็นกำลังคนระดับกลางตามความต้องการของประเทศชาติบ้านเมือง งานพัฒนามัธยมศึกษาจึงเป็นจุดความสนใจของประชาชน, นักการศึกษาไทย, และต่างประเทศที่ไม่เข้าใจว่าการลงรากฐานการศึกษาใช้เวลา นานกว่าการลงรากฐานตึกอาคาร และผลผลิตคือตัวนักเรียนนั้นก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมอื่นอีกหลายประการ ก็ได้ด้นวิจาร์ณโงมดี แต่หลวงสวัสดิศาสตรพุทธิคงยืนหยัดสู้งานต่อไปอย่างเงียบๆ ด้วยความไม่หวาดหวั่น ด้วยความอดทนและอุตสาหะ มรสุมในการดำเนินงานครั้งนั้นมีมาก หลวงสวัสดิศาสตรพุทธินอกจากจะต้องป้องกันตนเองแล้ว ยังต้องป้องกันลูกน้องอีกด้วย เช่นในกรณีที่มีหนังสือของผู้มีอิทธิพล ขอให้ย้ายครูใหญ่คนหนึ่ง

ไปเสย เนองจากไม่รับเด็ทของเขาเป็นกรณีพิเศษ ท่านก็เก็บหนังสือแนใส่ ล้นชกโตะเสย เป็นต้น

หลวงสวสดีสารศาสตรพทลเป็นผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับการใช้ตำแหน่งหน้าที แสงวาลาลาภผลให้แก่ตนเองและครอบครัว เป็นต้นว่า เมื่อมีผู้มาเชยท่านเป็น กรรมการใดๆ ก็ตาม ท่านจะพิจารณาว่า ท่านมีความรู้และความสามารถร่วมมื่อ ได้อย่างเต็มที่หรือไม่ ถ้าเป็นงานที่ไม่ถนัด แม้ว่าจะมีค่าตอบแทนเป็นจำนวนสูง ท่านก็ปฏิเสธเสยโดยสุภาพ

ในด้านการทำงาน หลวงสวสดีสารศาสตรพทลจะมีบุคลลลลักษณะและ อุปนิสัยที่ทำให้ผู้บังคับบัญชาเห็นว่า เป็นผู้ที่เหมาะสมควรไว้วางใจให้ทำงานใหญ่ได้ ท่านจึงได้รับมอบหมายให้ทำงานชนิดบุกเบิกตั้งแต่หนุ่มมา เริ่มแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ Mr. N.L. Selly อาจารย์ใหญ่โรงเรียนเทพศรลนทร์ มอบห้องซึ่งมีเครื่องมือ วิทยาศาสตร์เพียงเล็กน้อยให้จัดเป็นห้องวิทยาศาสตร์อย่างสมบูรณ์ ท่านก็ได้จัด ทำสำเร็จ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๘๒ ก็ได้เป็นอาจารย์ใหญ่โรงเรียนนี้แทนอาจารย์ฝรั่ง เลื่อนตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นลำดับ จนได้เป็นอธิบดีกรมวิสามนญ ลลศึกษาแล้ว ก็ยังได้รับภารกิจทางการศึกษาอีก ที่สมควรนำมากล่าวในที่นี้ คือ

พ.ศ. ๒๔๙๒ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้อำนวยการคนแรกของโรงเรียน ลลลลลครุช้นสูงถนนประสานมิตร ซึ่งปัจจุบันคือ วิทยาลัยวิชาการศึกษาที่นั่น เดิมเป็นทุ่งนาโล่ง ดินเค็ม มีงูและแมลงนานาชนิดชุกชุม ปราศจากต้นไม้ใหญ่่น้อย และพืชผลทั้งปวง ภาระของผู้ำนวยการ คือการปรับปรุงบริเวณให้ร่มเย็น และ อำนวยความสะดวกให้แก่นักเรียน ครู ประจำ ท่านเข้าคลุกกับงานนี้อย่างเต็มที่ ในวันหยุดราชการ ท่านสวมหมวกลงสนามคุมนักเรียนขุดดิน ดายหญ้า เฬาหญ้า และปลูกต้นไม้ ท่านปกครองแบบพ่อกับลูก ทุกเข้าปลูกนักเรียนในหอออกหัด กายกรรมทุกปลายสัปดาห์ นักเรียนจะได้รับประทานแกงอร่อยส่งไปจากบ้าน ท่าน ดั่งนั้นจึงไม่เป็นการแปลกที่นักเรียนรุ่นแรกๆ นี้ ซึ่งขนานนามตนว่า ‘รุ่นแสนแสน’ รวมกลุ่มกันไปแสดงคารวะต่อท่านถึงบ้านทุกปีเป็นกิจวัตรติดต่อกันมา จนกระทั่งท่านถึงแก่อนิจกรรม

พ.ศ. ๒๔๙๗ ได้รับแต่งตั้งให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมการฝึกหัด ครูลลลลตำแหน่งหนึ่ง เป็นที่ตระหนักกันดีว่า ปัญหาของการตั้งรูกงานใหม่ที่อาจ

เป็นอุปสรรคร้ายแรง คือ ขาดงบประมาณและขาดกำลังคน แต่หลวงสวัสดิสาร ศาสตร์พุทธิก็ได้ขจัดปัญหาทั้งสองประการนี้ไปได้ โดยให้โอนคนตีพิมพ์มือจากกรมวิสามัญศึกษาไปจำนวนหนึ่ง และช่วยเหลือในด้านวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ พอให้ดำเนินงานของกรมใหม่ไปได้

พ.ศ. ๒๕๐๓ ก่อนครบเกษียณอายุหนึ่งปี กระทรวงศึกษาธิการได้รับมอบหมาย จากสำนักนายกรัฐมนตรีให้ดำเนินการเตรียมจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกในส่วนภูมิภาค กระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งขณะนั้นมีฯพณฯ หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ได้ตั้งให้หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ เป็นหัวหน้าสำนักงาน เตรียมการจัดตั้งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ งานนี้ครอบคลุมถึงการปรับปรุงบริเวณสถานที่ประมาณ ๕๐๐ ไร่ อันมีลักษณะเป็นป่าไผ่และเป็นเนินขึ้นลงให้เป็นพื้นที่ที่จะปลูกสร้างอาคารได้โดยรักษาความงามตามธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด การจัดหาน้ำดื่มน้ำใช้ การจัดหากำลังคน การก่อสร้าง การประชาสัมพันธ์ และการสร้างความเข้าใจอันดีกับประชาชนชาวเชียงใหม่ หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิได้รับทำงานนี้ด้วยความสนุกและเสียสละอย่างยิ่ง เช่นการบุกเบิกไม่มีงบประมาณซื้อรถใช้ในงานนี้เลย ท่านก็ซื้อรถจี๊ปวิลลี่ ๑ คัน ด้วยเงินส่วนตัว ใช้ทำงานนี้ ขับด้วยตนเองและใช้รถนี้บริการผู้ร่วมงาน ตลอดจนการส่งลูกคนงานก่อสร้างที่เจ็บป่วยไปโรงพยาบาล รวมทั้งออกค่ารักษาพยาบาลให้ด้วยเงินส่วนตัวของท่าน เรื่องนี้ท่านได้พูดเป็นคติเตือนใจผู้ร่วมงานว่า ‘ไม่มีสิ่งอะไรจะดีกว่าการล้อมรั้วมหาวิทยาลัยด้วยน้ำใจไมตรีที่เรามีต่อชาวบ้านชาวเมือง’ ตลอดจนเวลาที่บุกเบิกงานนี้ กล่าวได้โดยมั่นใจว่า ท่านไม่เคยเปิดโอกาสให้ผู้รับเหมาก่อสร้างมาถึงบ้านท่าน หรือกำนัลท่านด้วยข้าวของหรือการเลี้ยงดูได้เลยแม้แต่ครั้งเดียว

ในขณะที่ดำรงตำแหน่งอธิบดีอยู่นั้น หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิได้ดำรงตำแหน่งกรรมการอำนวยการครุสภาตามพระราชบัญญัติครุ อีกตำแหน่งหนึ่ง ท่านก็ได้ปฏิบัติภารกิจที่ได้รับมอบหมายให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีทุกครั้ง จะขอนำมากล่าวเฉพาะงานที่สำคัญๆ เป็นต้นว่า เคยเป็นรองประธานกรรมการ และหัวหน้ากรรมการวิชาภาษาอังกฤษในการดำเนินการสอบคัดเลือกผู้ที่จะไปศึกษา ณ ต่างประเทศ ตามความต้องการของกระทรวงศึกษาธิการ ติดต่อกันมาหลายปี;

พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นกรรมการตรวจและตัดสินประกวดเรียงความเรื่องความสำคัญของการศึกษาประชาบาล; พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๔๙๖ เป็นผู้อำนวยการในการจัดการปาฐกถาเพื่อการศึกษาาระหว่างปิดภาคเรียนฤดูร้อน (ป.ศ.ร.) พ.ศ. ๒๔๙๖, ๒๕๐๐ เป็นประธานอนุกรรมการควบคุมและสอดส่องจรรยา มารยาทและวินัยของครู พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นกรรมการจัดหาเงินสร้างตึกคุรุสภาและหอพักสมาชิกคุรุสภา ตลอดจนพิจารณารายละเอียดแบบแปลนแผนผังและการก่อสร้าง พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นอนุกรรมการส่งเสริมสวัสดิการสมาชิกคุรุสภา พ.ศ. ๒๕๐๑, ๒๕๐๓ เป็นอนุกรรมการพิจารณารายละเอียดการประชุมสามัญคุรุสภาประจำปี ๒๕๐๑ และ ๒๕๐๒, ๒๕๐๓ เป็นอนุกรรมการดำเนินการจัดการศึกษาาระหว่างปิดภาคฤดูร้อน พ.ศ. ๒๕๐๒ เป็นผู้อำนวยการในการเดินทาง เพื่อการศึกษาาระหว่างปิดภาคเรียน ฤดูร้อน (ด.ศ.ร.) ประเภทชมภูมิตะวันตก ในการเดินทางครั้งนี้ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิต้องทำงานหนักมากในการนำสมาชิกถึง ๙๓ คน ลงเรือจากปากน้ำสมุทรปราการจนถึงจังหวัดสุราษฎร์ธานีทั้งไปและกลับโดยสวัสดิภาพ ท่านได้จัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกแทบทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ในเรื่อง เป็นต้นว่า อาหารเครื่องดื่ม ยารักษาโรค เบ็ดตกปลาและตุ๋นหนังสือซึ่งกำหนดเวลาเปิดให้สมาชิกอ่านเป็นประจำทุกวัน ท่านเดินตรวจดูแลทุกข์สุขสมาชิกอย่างทั่วถึง การเดินทางครั้งนั้นทั้งตื่นเต้นและหวาดเสียว บางครั้งต้องประสบพายุแรงมาก คุรุสภาจึงไม่ได้จัดข้าอีกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓, ๒๕๐๔ เป็นประธานอนุกรรมการพิจารณาเรื่องการก่อสร้างอาคารของคุรุสภาเพิ่มเติม; พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นรองประธานอนุกรรมการพิจารณารายละเอียดการประชุมสามัญคุรุสภาประจำปี ๒๕๐๕ และการเลือกตั้งกรรมการอำนวยการคุรุสภา แทนผู้จะถึงคราวออกตามวาระ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นประธานกรรมการตรวจการจ้างและตรวจรับงาน และเป็นกรรมการดำเนินการจัดสรรที่ดินสำหรับสมาชิกคุรุสภา

นอกจากงานพิเศษที่ปฏิบัติภาระในประเทศแล้ว ท่านยังได้รับใช้ราชการ ในงานต่างประเทศในฐานะหัวหน้าคณะผู้แทนไทยอีก เช่น พ.ศ. ๒๔๙๓ ได้นำคณะไปประชุมยูเนสโก ครั้งที่ ๒ ที่นครฟลอเรนซ์ ประเทศอิตาลี และ พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้นำคณะไปประชุมการศึกษาาระหว่างประเทศ (International Bureau of Education) หรือเรียกชื่อว่า (I.B.E.) ครั้งที่ ๒๓ ที่นครเจนีวา ประเทศสวิส

นอกจากนี้หลายคราวยังได้เป็นผู้แทน ประเทศไทยในการประชุม ณ ราชการต่างประเทศอีกหลายครั้ง

ตลอดเวลาที่รับราชการมาเป็นเวลา ๔๓ ปีกับหนึ่งวัน หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิได้ประพุดิตนเป็นตัวอย่างที่ดิงามของความเป็นข้าราชการพลเรือน และพลเมืองดีของชาติบ้านเมือง ความดิงามนี้ คือ ความมีคุณธรรมประจำใจ ชื่อสัตย์สุจริต มัธยัสถ์ รักษาผลประโยชน์ของราชการยิ่งกว่าประโยชน์ตนเอง ให้ความยุติธรรมและความร่เมเ็นเป็นสุขแก่ผู้ร่วมงาน ยังผลให้เกิดความปรองดองสามัคคีกันในการปฏิบัติงาน

สิ่งที่เป็นเครื่องหมายแห่งเกียรติทางราชการ ท่านได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาวชิรมงกุฎ ประถมาภรณ์ช้างเผือก และทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ อันเป็นเครื่องเชิดชูเกียรติแห่งวงศ์ตระกูล เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕ ภายหลังที่ท่านครบเกษียณอายุ ๑๑ ปี สำหรับเกียรติทางวิชาการ ท่านได้รับพระราชทานปริญญาคุณวุฒิปันจิติกิตติมศักดิ์ทางการศึกษาของวิทยาลัยวิชาการศึกษา เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๔

หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ เป็นผู้ที่ชอบทำมากกว่าพูดหรือเขียน ดังนั้นผลสำเร็จในงานของท่านจึงมีมาก แต่ไม่โด่งดัง แม้ท่านจะไม่ช่างพูด แต่คำพูดของท่านเพียงสั้นๆ ก็ล้วนเป็นคติแก่ผู้ฟังทั้งนั้น เช่นเมื่อสร้างตึกสองของโรงเรียนฝีกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร เสร็จใหม่ๆ ท่านได้ปรารภขึ้นว่า “ข้อสำคัญเมื่อสร้างขึ้นแล้วต้องมีคนรักษา” หรือเมื่อท่านเห็นรอยเดินผ่านกลางสนามหญ้า ท่านก็พูดว่า “นี่ไม่ใช่ทางสำหรับคนเดิน”

ในด้านชีวิตส่วนตัว หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ ได้สมรสกับนางสาวถนอมศรี จิลลานนท์ บุตรีมหาอำมาตย์ตรี พระยาอินทรมนตรีศรีจันทรภุมาร (MR. Francis H. Giles) และคุณหญิงโพธิ์ อินทรมนตรี ในการนี้ได้รับพระราชทานน้ำสังข์จากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ มีบุตร ๒ คน เป็นชาย ๑ หญิง ๑ คือ นายธีระ สุมิตร กับ นางศรีสุทธา เลาขยานนท์

หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิได้บำเพ็ญตนเป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิตรวจราชการต่างจังหวัด พ.ศ.๒๕๐๐

มันอยู่ในความกตัญญูนำเกียรติมาสู่วงศ์ตระกูล เป็นหัวหน้าครอบครัวที่ซื่อสัตย์ มันในพรหมวิหาร ๔ ให้ความอุปการะช่วยเหลือญาติมิตรที่ลำบาก และที่ขาดแคลนทุนศึกษา แม้ว่าท่านจะไม่เคยบวชเรียน แต่การปฏิบัติของท่านก็เยี่ยงพุทธศาสนิกชนที่ดี กล่าวคือ ละความชั่ว ทำแต่ความดี และมีใจบริสุทธิ์ ประการหลังนี้เห็นได้จากการที่ท่านไม่กล่าวร้ายผู้อื่นเลย จนกระทั่งมีผู้กล่าวว่า ถ้าผู้ใดถูกท่านดูหรือว่าผู้นั้นก็ต้องเป็นคนไม่ดีจริงๆ

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิยังไม่หมดภาระจากงาน เมื่อพ้นจากงานสร้างมหาวิทยาลัยเชียงใหม่แล้ว สำนักงานคุรุสภายังได้เชิญท่านมาเป็นหัวหน้าคณะอาจารย์ ท่านก็ได้เป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้งห้องสมุดคุรุสภาขึ้นใหม่ งานชิ้นสำคัญที่สุดที่ฝากไว้แก่ห้องสมุดคุรุสภา ก็คือ การรวบรวมวารสารวิทยากรซึ่งเป็นวารสารที่สามัคยาจารย์สมาคมจัดพิมพ์ขึ้น และคุรุสภาได้พิมพ์ต่อมาจนถึงปัจจุบันไว้ได้ครบถึง ๒ ชุด คือตั้งแต่ฉบับปีที่ ๑ เล่มที่ ๑ ร.ศ. ๑๑๙ เป็นต้นมา ท่านเคยปรารภว่า คุรุสภาซึ่งเป็นแหล่งผลิตวิทยากรเอง น่าจะมีวิทยากรให้ครบชุดดั่งนั้น ท่านจึงได้ลงมือเสาะแสวงหา แต่กว่าจะรวบรวมวารสารวิทยากรฉบับเก่าๆ สมัยดึกดำบรรพ์ได้ครบนั้น ก็ต้องมีความอุตสาหะพากเพียรเป็นอย่างมากที่สุด โดยจะต้องสอบถามจากโรงเรียนต่างๆ หลายแห่งทั้งในเขตกรุงเทพฯ

และต่างจังหวัด แล้วท่านจึงจะเดินทางไปรับด้วยตนเอง อาจกล่าวได้ว่า ถ้าไม่ใช่ฝีมือหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิแล้วก็มีวิทยากรยครบถึง ๒ ชุดไม่ในปัจจุบัน บรรณารักษ์ห้องสมุดคุรุสภาก็ได้ดำเนินรอยตามท่าน รวบรวมวิทยากรยสืบต่อ มาจนถึงฉบับปัจจุบัน งานสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือท่านได้รวบรวมหนังสือ วิทยานานุเบกษา ตั้งแต่ฉบับที่ ๑ พ.ศ. ๒๔๙๙ จนถึงฉบับสุดท้าย และยังได้ รวบรวมหนังสือราชกิจจานุเบกษา ตั้งแต่ฉบับ ๑ ปีจอ ฉศก จ.ศ. ๑๒๓๖ ในสมัย รัชกาลที่ ๕ และมีตลอดมาจนถึงฉบับปัจจุบันนี้ ท่านกำลังลงมือรวบรวมหนังสือ ยูเนสโกด้วย แต่เผชิญป่วยจำเป็นต้องลาออกเสียก่อน ขณะที่ดำรงตำแหน่ง ประธานอนุกรรมการห้องสมุดคุรุสภานั้น ท่านได้ให้ความเอาใจใส่ปรับปรุง ห้องสมุดคุรุสภาให้มีผลงานก้าวหน้าอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นผู้ริเริ่มให้จัดห้อง หนังสืออ้างอิง (Reference Room) เป็นห้องปรับอากาศที่มีบรรยากาศสงบเงียบ เหมาะสำหรับการค้นคว้าโดยเฉพาะ และให้หาหนังสืออ้างอิงทั้งภาษาไทยและ ภาษาต่างประเทศไว้ให้พร้อม แม้ในห้องหนังสือทั่วไปท่านก็คอยตรวจตราดูอยู่ เสมอ พร้อมทั้งคอยให้คำแนะนำและเป็นที่ปรึกษาของบรรณารักษ์เป็นอย่างดียิ่ง มิได้ถือตัวว่าเป็นผู้ใหญ่ระดับอาวุโสสูงสุดท่านหนึ่งเลย หนังสือและวารสารส่วน ตัวของท่าน เมื่ออ่านเสร็จแล้วก็นำมามอบไว้ให้เป็นสมบัติของห้องสมุดเช่น วารสาร Time และ Newsweek เป็นต้น ทั้งยังช่วยแนะนำในการเลือกซื้อ หนังสือที่ดีมีประโยชน์ไว้บริการสมาชิกอีกด้วย

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิและบรรณารักษ์ห้องสมุดคุรุสภาได้เลยออกไป สสำรวจความต้องการของห้องสมุดโรงเรียนประจำจังหวัดต่างๆ ที่ใกล้เคียง คือ โรงเรียนประจำจังหวัดชาย-หญิง จังหวัดปทุมธานี นนทบุรีและนครปฐม รวมทั้ง โรงเรียนการช่างด้วย เพื่อจัดทำโครงการห้องสมุดเคลื่อนที่และได้เป็นที่ปรึกษา แนะนำในการเขียนโครงการนี้ร่วมกับบรรณารักษ์แต่เนื่องจากคุรุสภาไม่มีงบประมาณ โครงการนี้จึงไม่สำเร็จ

อาจกล่าวได้ว่าหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นผู้ที่มีส่วนช่วยให้งานของ ห้องสมุดคุรุสภาได้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพและก้าวหน้าทั้งในด้านปริมาณ และคุณภาพ ทำให้บรรดาสมาชิกคุรุสภาได้มีแหล่งค้นคว้าตำรับตำรา จึงนับว่า ห้องสมุดคุรุสภาเป็นอนุสรณ์อย่างหนึ่งของผลงานของท่าน ท่านทำงานให้คุรุสภา

จนกระทั่งรู้สึกป่วย ทำต่อไปไม่ไหว จึงได้ขอลาออก

นับตั้งแต่นั้นมา สุขภาพของท่านทรุดโทรมลงเป็นลำดับ จนในที่สุดได้ถึงแก่อนิจกรรมด้วยโรคหัวใจที่โรงพยาบาลรามาริบัติ เมื่อวันที่ ๑๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ รวมอายุได้ ๗๑ ปี ๖ เดือน ก่อนที่จะได้รับพระราชทานเข็มเครื่องหมายเชิดชูเกียรติในฐานะครูอาวุโส ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

อย่างไรก็ตาม เมื่อดูตามสมุดบันทึกของท่าน ซึ่งเขียนไว้สั้นๆ เป็นภาษาอังกฤษแล้ว ก็อาจกล่าวได้ว่า เป็นข้อเขียนที่มิตรสหาย ผู้ร่วมงานและผู้บังคับบัญชาของท่านจะเห็นพ้องต้องกันว่า การกระทำของท่านทั้งโดยส่วนตัวและทางราชการ เป็นไปตามที่ท่านเขียนโดยแท้

“I have done my duty
I have paid my debt
I have done my best
And here is my story,”

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ เคยกล่าวเป็นภาษาไทยสั้นๆ ว่า “การศึกษา คือสิ่งที่เหลืออยู่ภายหลังที่เราลืมอะไรหมดแล้ว”

ในที่นี่ ใคร่ขอจารึกเลี่ยนคำของท่านว่า คุณงามความดีของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ คือสิ่งที่เหลืออยู่ให้ญาติมิตรและศิษย์ได้นึกถึงด้วยความอาลัย ภายหลังที่ท่านถึงอนิจกรรมแล้ว

ศิริ บัวศรี

เรื่องดาราศาสตร์ไทย

หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ (สวัสดิ์ สุมิตร)

ตอนที่ 1 ดาวพระเคราะห์

ดาวนพเคราะห์

ดาราศาสตร์ของไทยได้มาจากดาราศาสตร์ของอินเดีย (อาจผ่านมาทางมอญ พม่า หรือเกาะลังกา หรือจะมาตรงจากอินเดียก็ยังไม่ทราบแน่) ดาราศาสตร์ของชาวอินเดียนั้น แม้จะมีเป็นเรื่องนิยายมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล แต่ในส่วนหลักความคิดแห่งการคำนวณแล้ว นับว่าได้มาจาก Hipparchus (ประมาณก่อน ค.ศ.125) หรือมาจาก Ptolemy แต่มาแก้ไขเปลี่ยนแปลงเล็กน้อย วิธีการคำนวณจึงไม่ตรงกันทีเดียว แต่หลักการนั้นใกล้เคียงกันมาก ฉะนั้นจะรวมเรียกสำหรับเหล่านี้ว่าดาราศาสตร์โบราณ

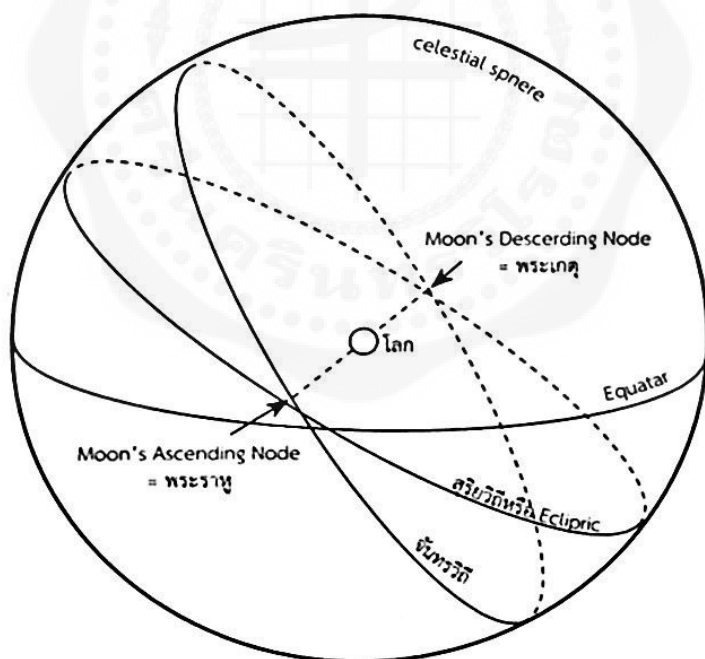
ในตำหรับเหล่านี้ถือว่า โลกมีที่ตั้งประจำที่และอยู่ที่ศูนย์กลางของเอกภพ นอกนี้ออกไปก็มีหมู่ดาวพระเคราะห์โคจรหมุนเวียนอยู่ในระดับต่างๆ กัน เหนือดาวพระเคราะห์ก็ออกไปก็มีดาวนักษัตร (หรือดาวประจำที่) ต่างๆ ตั้งในรูป

แสดงลำดับที่ตั้งของดาวพระเคราะห์ตามแผนโบราณ

ดาวพระเคราะห์นี้ บางทีก็เรียกว่าดาวนพเคราะห์ คือในโหราศาสตร์กล่าวไว้ว่ามีเก้าดวงด้วยกัน แต่ที่จริงที่เป็นดาวพระเคราะห์ หรือ Planets จริงๆ นั้นมีเพียงเจ็ดดวง อีกสองเดือนไม่ใช่ดาว คือ 1. พระอาทิตย์ 2. พระจันทร์ 3. พระอังคาร 4. พระพุธ 5. พระพฤหัสบดี 6. พระศุกร์ 7. พระเสาร์ ทั้งเจ็ดดวงนี้ลำดับที่อยู่ดังรูปที่แสดงไว้ข้างต้น ส่วนพระเคราะห์อีกสององค์ ซึ่งมีชื่อดาวนั้นคือ 8. พระราหู และ 9. พระเกตุ

พระราหู คือ The Moon's Ascending Node ในดาราศาสตร์หรือโหราศาสตร์อินเดียเรียกว่า “หัวนาค” (The Dragon's Head) ส่วนพระเกตุ คือ The Moon's Descending Node หรือ “หางนาค” (The Dragon's Tail) พระเคราะห์ทั้งสองนี้ในดาราศาสตร์มีความหมายเป็นจุดใน Celestial Sphere ซึ่งจันทร์วิถีตัดผ่านกับเส้น ecliptic หรือเส้นสุริยวิถีดังในรูป

“ในนิยายว่าเป็นกายของยักษ์ ชื่อ โสภิตเคย อสูรตนหนึ่งเป็นลูกท้าววิประจิตติ กับนางสิงหิกา เมื่อกำเนิดมีหางเป็นนาค เมื่อครั้งเทวดาชวนกันกวณเกษียรสมุทร เพื่อทำน้ำอมฤตนั้น ยักษ์นี้ได้แปลงเป็นเทวดาเข้าไปจึงได้กินน้ำทิพย์ด้วย พระอาทิตย์กับพระจันทร์เป็นผู้จับได้ และร้องกล่าวโทษขึ้น พระวิษณุเป็นเจ้ากริ้ว

จึงเอาจักรขวางตัดยักษ์นั้นขาดไปครึ่งตัว แต่เพราะได้กินน้ำอมฤตแล้วจึงหาตายไม่ ท่อนหัวไปอยู่ในอากาศเป็น ราหู คอยจับพระอาทิตย์ พระจันทร์อม เพื่อแก้ม้วนอยู่เนืองๆ ฝ่ายข้างหางนั้นก็ไปอยู่ในอากาศ เป็น พระเกตุ ซึ่งมีลูกเป็นดาวหาง (เกตุตารา) และผีพุ่งไต้เป็นอันมาก”

ในสมัยปัจจุบันนี้ถือว่าพระอาทิตย์อยู่ท่ามกลางของเอกภพ ดาวเคราะห์มีเก้าดาวเรียงลำดับจากใกล้ออกไปไกลดังนี้ 1. พุธ 2. ศุกร์ 3. โลก 4. อังคาร 5. พฤหัสบดี 6. เสาร์ 7. มฤตยู 8. Neptune และ 9. Pluto หกดวงแรกเป็นดาวพระเคราะห์ ที่มองแลเห็นด้วยตาเปล่าได้ จึงเป็นที่รู้จักกันมาตั้งแต่โบราณกาล แต่สามดวงหลังมองด้วยตาเปล่าไม่เห็นจึงไม่มีในตำราโบราณ มาค้นพบเมื่อมีกล้องโทรทรรศน์ขนาดใหญ่แล้ว ถึงอย่างไรก็ตีจากหลักของ Ptolemy มาถึงหลักทางโหราศาสตร์จนถึงดาราศาสตร์ ปัจจุบันคงยังมีหลักเป็นนพเคราะห์ คือ คงยังมีอยู่เก้าดวงโดยการแก้ไขปรับปรุง และเพิ่มเติมมโนภาพที่ต่างกันอยู่คือในหลักต่างประเทศ ดาวพระเคราะห์มีลักษณะเป็นดาวจร ส่วนในหลักของเรานั้นมีมโนภาพไปในทางเป็นเหตุการณ์

ชื่อวันประจำสัปดาห์

ชื่อของวันในสัปดาห์หนึ่งๆ ซึ่งเรียงเป็นลำดับ อาทิตย์, จันทร์, อังคาร, พุธ, พฤหัสบดี, ศุกร์และเสาร์ดังนี้นั้น มักทำให้คนคิดว่าสมัยโบราณดาราศาสตร์ คงเข้าใจว่า ดาวพระเคราะห์ทั้งเจ็ดดวง คงเรียงกันตามลำดับนั้น แต่แท้จริงดาราศาสตร์โบราณก็ได้ลำดับที่อยู่ของดาวพระเคราะห์ต่างๆ ไว้ตรงกับสมัยปัจจุบันแล้ว จะผิดกันก็แต่เพียงได้สลับที่อยู่ของดวงอาทิตย์กับโลก (รวมพระจันทร์) เท่านั้น และการที่ชื่อวันมาเรียงลำดับ ดังปัจจุบันก็เนื่องด้วยในสมัยโบราณได้เกิดการนิยมเลขเจ็ด และ “ระยะเวลาโหราศาสตร์” คือ 7 วัน 7 เดือน 7 ปี ระยะเวลาโหราศาสตร์นี้นิยมกันแล้วก็เลิกไป คงเหลือแต่ระยะเวลาเจ็ดวันคือหนึ่งสัปดาห์ ชื่อของวันต่างๆ ได้กำหนดดังนี้

ชั่วโมงหนึ่งๆ กำหนดให้มีดาวพระเคราะห์ดวงหนึ่งเป็นเกษตร (คือเทพเจ้าที่เป็นผู้ครอบครอง) หรือเป็นพระเคราะห์ประจำชั่วโมงนั้น เรียงกันไปตามลำดับดาวพระเคราะห์ในท้องฟ้า (ตั้งแต่นอกเข้ามาสู่ในและเริ่มด้วยพระอาทิตย์ก่อน

เมื่อถึงโลกแล้วก็กลับออกไปถึงดวงนอกที่สุดอีก) พระเคราะห์ดวงใดอยู่ตรงกับ ชั่วโมงที่หนึ่งของวันใด ก็เรียกชื่อวันนั้นตามดาวพระเคราะห์ดวงนั้น ดังนี้

ชั่วโมงที่	ของวันที่	กำหนดให้	เป็น	และให้ชื่อว่าวัน
1	1	พระอาทิตย์	พระเคราะห์	อาทิตย์
2	1	พระศุกร์	พระเคราะห์	
3	1	พระพุธ	พระเคราะห์	
4	1	พระจันทร์	พระเคราะห์	
5	1	พระเสาร์	พระเคราะห์	
6	1	พระพฤหัสบดี	พระเคราะห์	
7	1	พระอังคาร	พระเคราะห์	

สำหรับชั่วโมงที่ 8.9. และต่อไปก็กลับไปเรียงลำดับ ตั้งแต่พระอาทิตย์มาใหม่ ถ้าทำดังนี้เรื่อยๆ ไปแล้วจะได้ผลดังนี้

ชั่วโมงที่	หรือชั่วโมงที่	ของวันที่	จะมี	เป็น	จึงเรียกว่า
25	1	2	พระจันทร์	พระเคราะห์	วันจันทร์
49	1	3	พระอังคาร	พระเคราะห์	วันอังคาร
73	1	4	พระพุธ	พระเคราะห์	วันพุธ
97	1	5	พระพฤหัสบดี	พระเคราะห์	วันพฤหัสบดี
121	1	6	พระศุกร์	พระเคราะห์	วันศุกร์
145	1	7	พระเสาร์	พระเคราะห์	วันเสาร์

โดยเหตุนี้ลำดับวันในสัปดาห์หนึ่งๆ จึงเป็น วันอาทิตย์, วันจันทร์, วันอังคาร, วันพุธ, วันพฤหัสบดี, วันศุกร์ และวันเสาร์ ดังที่ใช้กันอยู่ทุกวันนี้

แทนที่จะเป็นไปตามลำดับที่อยู่ของดาวในท้องฟ้า

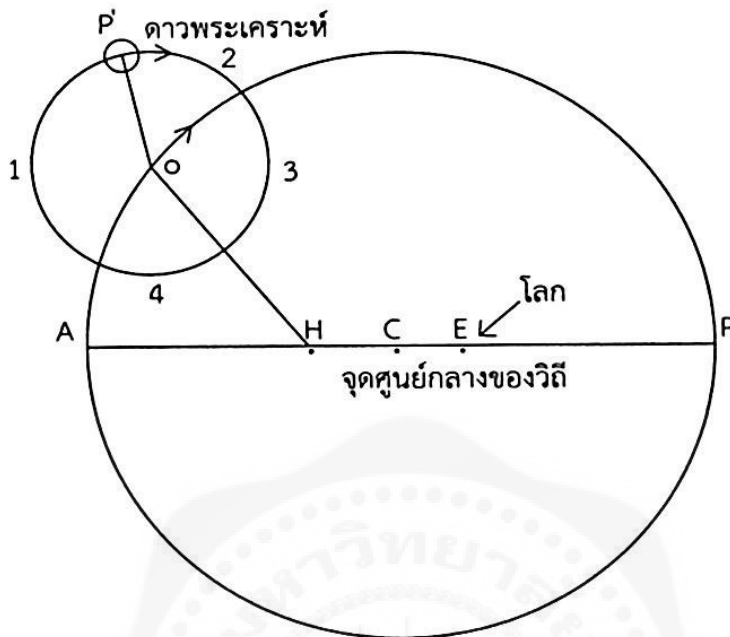
ชื่อวันในสัปดาห์ในภาษาอังกฤษ อนุพันธ์มาจากชื่อของเทพเจ้าของพวก Teutonic และในภาษาฝรั่งเศสเป็นชื่อเกี่ยวข้องกับชื่อของดาวพระเคราะห์และชื่อเทพเจ้าในภาษาลาติน การใช้อักษรย่อชื่อวัน เนื่องจากถ้าใช้อักษรนำหน้าชื่อที่เรียกกันก็จะมีการซ้ำตัวอักษร จึงเลี่ยงไปใช้ตัวอักษรแรกของชื่อวันในภาษามคอธดังต่อไปนี้

ชื่อวัน	ภาษามคอธ	อักษรย่อ
วันอาทิตย์	อาทิตย์วาร	อ.
วันจันทร์	จันทร์วาร	จ.
วันอังคาร	ภุมวาร	ภ.
วันพุธ	วุฒิวาร	ว.
วันพฤหัสบดี	ชีวะวาร	ช.
วันศุกร์	สุกวาร	ศ.
วันเสาร์	โสรวาร	ส.

วิถีโคจรของพระอาทิตย์และพระจันทร์

ในสมัยปัจจุบันเป็นที่รู้กันอยู่แพร่หลายแล้วว่า วิถีของดาวเคราะห์นั้นเป็นรูปอิลิปส์ โดยมีพระอาทิตย์สถิตย์อยู่ตรงจุดโฟกัส Focus ของรูปนั้น แต่ในสมัยโบราณ (ตามที่ได้พิสูจน์มาจากการคำนวณตามโหราศาสตร์ของไทย) ถือว่าวิถีของดาวพระเคราะห์เป็นรูปวงกลม แต่แทนที่โลกจะตั้งอยู่ตรงจุดศูนย์กลางพอดี ให้สันนิษฐานจุดศูนย์กลางของวิถีต่างๆ เหล่านั้น ตั้งอยู่ห่างจากโลกออกไปเล็กน้อย โดยเหตุนี้จึงเกิดมีการเหลื่อมศูนย์ (eccentricity) ขึ้น สำหรับวิถีของพระอาทิตย์หรือพระจันทร์มีรูปโดยสังเขป ดังแสดงไว้อย่างในรูปต่อไปนี้ ที่ต้องให้เป็นเช่นนี้ก็เพื่อแก้และขจัดข้อขัดข้องที่มีอยู่ เมื่อถือว่าวิถีและโคจรของดาวพระเคราะห์เป็นวงกลมรอบโลก

P. เป็นดาวพระเคราะห์โคจรรอบจุด O. เป็นวงกลม และจุด O. นี้ก็โคจรรอบจุด H. ไปตามวงกลม วิถีของจุด O. นี้มีลักษณะเช่นเดียวกับของพระอาทิตย์และพระจันทร์ คือ มีการเคลื่อนศูนย์กลาง และต่างดวงก็มีอัตราเคลื่อนศูนย์กลางเท่ากัน

ถ้าเราจะสังเกตอาการโคจรของดาวพระเคราะห์ห้าดวงนี้ โดยเทียบจุดที่อยู่กับบรรดาดาวประจำต่างๆ ให้ตลอดปีไปแล้ว เราจะเห็นว่าดาวพระเคราะห์เหล่านี้ ตามปรกติจะค่อยๆ เปลี่ยนที่จากทิศตะวันตกไปสู่ทิศตะวันออก (เช่นเดียวกับเราเห็นพระจันทร์เดินไปฉะนั้น) แต่การโคจรของดาวพระเคราะห์จะเป็นปรกติเช่นนี้ตลอดไปก็หาไม่ได้ ย่อมมีการโคจรวิปลาศออกไปดังนี้

ก. บางเวลาเราอาจจะเห็นว่าเคลื่อนจากตะวันออกไปสู่ตะวันตก เป็นการถอยหลัง เรียกว่า “พัก” (retrograde หรือ regression)

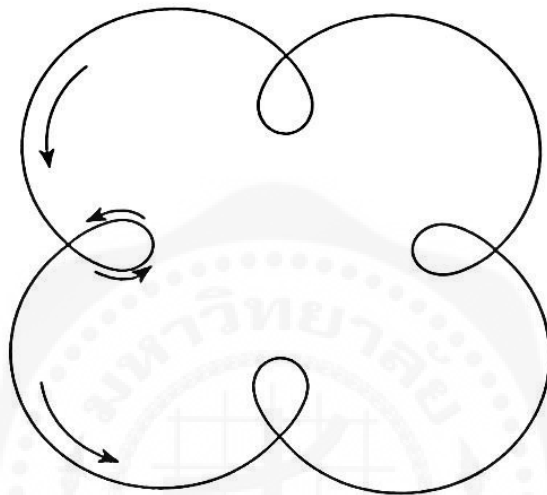
ข. บางเวลาเราอาจจะเห็นว่าไม่เคลื่อนไปทางไหน อยู่ใกล้ดวงดาวไหนก็อยู่นิ่งตรงนั้น เป็นเวลานานๆ หลายวัน อาการเช่นนี้เรียกว่า “มน” (Stationary)

ค. บางเวลาเราอาจจะเห็นว่าเคลื่อนไปสู่ทิศตะวันออกตามปรกติ แต่เคลื่อนไปอย่างรวดเร็ว อาการเช่นนี้เรียกว่า “เสียด” หรือ “เสริด”

โดยเหตุที่อาการโคจรของดาวพระเคราะห์ทั้งห้าดวงมีอาการวิปลาศเช่นนี้ ดารารจารย์โบราณจึงได้สันนิษฐานรูปวงวิถีของดาวทั้งห้าดวงนั้นมีรูปเป็น

epicycle เพราะถ้าจะพิจารณาทางโคจรของ P. (ในรูปข้างต้น) จาก E. แล้วก็จะเห็นว่ามีการถอยหลังบ้าง หยุดบ้าง และเดินหน้าบ้าง เช่นเดียวกับที่เราเห็นในท้องฟ้า นั่นคือจาก 1 ไป 2 จะเห็นว่าเดินหน้า หรือ เล็ด จาก 2 ไป 3 และ 4 ไป 1 จะเห็นว่าหยุดนิ่ง หรือ มน และจาก 3 ไป 4 จะเห็นว่าถอยหลังหรือพัก

Epicycle

ส่วนความเคลื่อนโคจรตามปกติของดาว พระเคราะห์เหล่านี้ เทียบตำราไทยกับตำราฝรั่งปัจจุบันมีดังนี้

ดาวพระเคราะห์	รอบละ	
	ไทย	สากล
พระพุธ	87.96807 วัน	87.96926 วัน
พระศุกร์	213.8744 วัน	244.7008 วัน
พระอังคาร	686.9895 วัน	686.9797 วัน
พระพฤหัสบดี	4332.7245 วัน	4332.588 วัน
พระเสาร์	10,764.01 วัน	10,759.201 วัน

ดาวมฤตยู (Uranus) ในตำราไทยโบราณจริงๆ ไม่มี แต่มาในสมัยปัจจุบัน เมื่อได้มีผู้ค้นพบ Uranus ขึ้นใหม่ในยุโรปแล้ว ก็ได้มีผู้นำมาตั้งชื่อใหม่เป็น พระมฤตยูและได้แสดงการคำนวณไว้ในตำราไทยปัจจุบันนี้ โดยกำหนดให้มีคาบ 30,329.07 วัน และในตำราปัจจุบันเป็น 30,685.93 วัน

พระราหูกับพระเกตุ

ตามที่สังเกตได้จากคาบหรือระยะเวลาที่ดาวพระเคราะห์สองดวง พระราหูและพระเกตุโคจรในรอบหนึ่งๆ แล้วปรากฏว่า พระราหู เป็นที่เรียกว่า The Moon's Ascending Node ซึ่งไม่ใช่ดาวแต่เป็นจุด และจุดนี้มีอาการโคจร จากทิศตะวันออกไปสู่ตะวันตกตรงข้ามกับดาวเคราะห์อื่น และมีคาบรอบละ 6792.53 วัน ส่วนพระเกตุนั้นตำราไทยและตำราอินเดียไม่ตรงกัน ไทยว่าเดิน ถอยหลังเช่นเดียวกับพระราหู แต่มีคาบรอบละ 679 วัน แต่ในตำราอินเดียว่าเป็น “หางนาค” อยู่ตรงข้ามกับพระราหู (คือห่างกัน 180° เสมอไป) และมีคาบเท่ากับ พระราหู

กัลป

บรรดาดาวพระเคราะห์ทั้งเก้าดวงนี้ ในตำราโบราณอ้างว่า เมื่อสิ้นกัลป (กัป) หนึ่งๆ แล้ว ก็จะโคจรมาบรรจบอยู่ ณ ที่ศูนย์แห่งราศีเมษ พร้อมกันทุก ดวงกัลปหนึ่งๆ นี้ มีระยะเวลา 4,354,560,000 ปี (บางตำราวามี 4,320,000,000 ปี) หรือ 1000 จตุรยุค และคิดเทียบเท่ากับวันหนึ่ง หรือคืนหนึ่งของอายุ พระพรหม ฉะนั้นวันกับคืนหนึ่งของพระพรหมเท่ากับสองกัลป อายุพระพรหม เท่ากับ 100 ปีพระพรหม เท่ากับ 1200 เดือนพระพรหม เท่ากับ 36,000 วัน พระพรหมและเท่ากับ 72,000 กัลป ส่วนระยะเวลาของกัลปหนึ่งๆ นั้น อาจแบ่ง ออกเป็นส่วนต่างๆ ได้ดังนี้

1. กัลป	=	14 มัณวันดร (มัณวันดร)
1. มัณวันดร	=	72 จตุรยุค
1. จตุรยุค (มหายุค)	=	4,320,000 ปี
คือ ยุคที่ 1	เรียกว่ากฤตยุคมี	1,728,000 ปี
ยุคที่ 2	เรียกว่าเตรตายุคมี	1,296,000 ปี

ยุคที่ 3	เรียกว่าทวารปรยุคมี	864,000 ปี
ยุคที่ 4	เรียกว่ากลียุค	432,000 ปี
	รวมเป็น	4,320,000 ปี

ตามที่ได้กล่าวแล้วเป็นตัวเลขที่ใช้ในเชิงคำนวณ แต่ในไสยศาสตร์ข้อความนั้นพิสดารขึ้น ยุคทั้งสี่ที่กล่าวแล้วนี้มีลักษณะต่างกัน กฤตายุคหรือกฤตายุคเป็นยุค ซึ่งมีสัตยธรรมมั่นคง จึงมีนามเรียกด้วยว่า “สัตยยุค” หรือ ยุคทอง ในยุคนั้น ธรรมเนียมทั้งปวงได้กระทำไปสำเร็จเสร็จสิ้น (กฤต) ไม่มีสิ่งใดบกพร่อง ใช้มนตร์อย่างเดียวกัน วินัยอย่างเดียวกัน พิธีอย่างเดียวกัน มีพระเวทแต่เพียงหนึ่งเท่านั้น คือ ฤคเวท “ไม่มีการค้าขายและซื้อกันในระหว่างนรชน ผลทั้งปวงแห่งพิภพยอมได้ โดยความปรารถนาเท่านั้น ในยุคนั้นมีกำเนิดแต่ชนผู้ตั้งมั่นในธรรมเนียม และเหมือนกันทั้งหมดในทางสัตยธรรม ในความปฏิบัติและในความรู้” ยุคต่อไปเป็นยุคที่เสื่อมลงเป็นลำดับมี “เตรตายุค” (ไตรตายุค) แล้วทรุดมาถึง “ทวารยุค” ต่อจนถึง “กลียุค” ซึ่งในยุคนี้อัตยธรรมยังคงเหลืออยู่เพียงหนึ่งในสี่เท่านั้น” กลียุคนั้นได้แก่ยุคเดี่ยวนี้อีกกันว่าเสื่อมกว่ายุคก่อนๆ ด้วยประการทั้งปวง (อุปทวะ, พยาธิ, ความระอา และโทษะ, ทุกข์, ทุรณทุรกาย, อดอยาก และภัยต่างๆ ได้มีขึ้นเป็นลำดับ)

ครั้นถึงปลายยุคที่สี่ มนุษย์จะเสื่อมสิ้น (100%) และจะเกิดเหตุการณ์ให้มนุษย์ชาติต้องถูกทำลายล้างจนเกือบสูญสิ้นไป และแล้วก็จะมีผู้เป็นธรรม (หรือพระเจ้า) ลงมาสั่งสอน ให้มนุษย์มีศีลธรรมดีขึ้นในต้นยุคที่หนึ่งของจตุรยุคต่อไป เป็นอยู่ดังนี้ทุก 4,320,000 ปี ในมันวันดรหนึ่งๆ (หรือใน 72 จตุรยุค = 311,040,000 ปี) จะมีพระเจ้าหรือมनुมาครองโลกและสวรรค์องค์หนึ่ง ในกัลป์หนึ่ง (พระพรหมนอนหลับหนึ่งกัลป์ตื่นอยู่หนึ่งกัลป์) หมายความว่าโลกมนุษย์จะเจริญรุ่งเรืองหรือสว่างอยู่กัลป์หนึ่ง ครั้นแล้วจะทรมานหรือดับอยู่หนึ่งกัลป์สลับกันไป เมื่อสิ้นกัลป์หนึ่งแล้ว พระพรหมล้างโลกด้วยเพลิง เรียกว่า “ไฟประลัยกัลป์” เมื่อพระพรหมตื่นขึ้นอีกก็จะบำรุงโลกสร้างโลกขึ้นใหม่อีก เป็นดังนี้อยู่ตลอดอายุของพระพรหม (= 72,000 กัลป์) เมื่อพระพรหมถึงอายุชัยแล้ว โลกก็คงดับสูญไป

ความนึกคิดตามที่ได้กล่าวแล้วเป็นปรัชญา ตำรับเก่า และมีเค้าเงื่อนที่น่าเทียบเคียงกับความเข้าใจปัจจุบันที่เป็นหลักการของวิทยาศาสตร์ ซึ่งเชื่อได้ว่ามี

อยู่ยุคหนึ่งในกาลครั้งหนึ่งในโลกของเรานี้ที่สิ่งต่างๆ ที่ปรากฏขึ้น และกรรมทั้งหลายทั้งปวงประมวลได้อย่างเสร็จสิ้น และละเอียดถี่ถ้วน โดยใช้สสารและการเคลื่อนที่เท่านั้นเป็นสูตร หรือเป็นมตคติ (ทางแห่งความคิด) กาลต่อมาธรรมชาติอันมีชีวิตไหล่ขึ้นเริ่มสมัย “ประชากรลป” หรือยุคสัตว์เป็นขึ้น เป็นการสังเคราะห์ขึ้นใหม่ ทั้งนี้ย่อมต้องการสูตรที่ใหม่และแตกต่างออกไป ครั้นกาลต่อมาเมื่อสัตว์มีญาณวิธี และสติปัญญาขึ้น สภาพการณ์แห่งความเป็นจริง เมื่อต่างไปย่อมต้องการวิทยาศาสตร์ในโฉมที่ใหม่และต่างไปด้วย กาลภายหลังต่อมา มนุษย์ หรือ “เหล่าคน” ไหล่ขึ้นประกอบด้วยวิชานนะ (Consciousness) หรือ “ความรู้สึกตัว” เกิดมีภาษาสามารถในการวิจารณ์และสร้างหลักแหล่งแห่งสังคมขึ้น โลกนั้นเมื่อแก่และเก่าขึ้น ชิวโลกไหล่ออกจากโอกาสโลก และจากชิวโลกเกิดเป็นโลกแห่งสังคมขึ้น トラบใดที่เรื่องราวยังต่อเนื่องกันไปอยู่ และผันแปรไปในทางที่ใหม่ขึ้นอยู่เสมอ トラบนั้นวิทยาศาสตร์ต้องผันแปรตามไปด้วย

ตอนที่ 2 ดาวนักษัตร

ดาวในจักรราศี

ดาวนักษัตรคือดาวประจำที่ (กจร) ซึ่งเราเห็นอยู่ในท้องฟ้า ปรากฏเป็นหมู่เป็นเหล่า ชวนให้เห็นรูปต่างๆ เป็นรูปเค้าของคนและสัตว์สุดแต่จะคิดเห็นหรือจะวาดให้เป็นไปดั่งนั้น หมู่เหล่านี้ตั้งอยู่ในแถบบนท้องฟ้าเรียกว่า จักรราศี (Signs of Zodiac) มนุษย์ได้สังเกตเป็นเรื่องแรกว่า พระอาทิตย์โคจรผ่านไปในหมู่ดาวเหล่านี้ ซึ่งมีอยู่ 12 หมู่ด้วยกัน ครั้นต่อมาได้สังเกตเพิ่มเติมขึ้นว่าดาวพระเคราะห์ต่างๆ เคลื่อนและโคจรไปในหมู่ดาวประจำที่เหล่านั้น บางครั้งนำหน้าพระอาทิตย์เมื่อกำลังจะขึ้น และบางครั้งตามหลัง เห็นได้เมื่อตอนพระอาทิตย์ตก ดังที่ได้กล่าวแล้ว

ดาวหมู่เหล่านี้ได้แบ่งออกเป็นสองพวก คือดาวต่างๆ ซึ่งปรากฏอยู่ใกล้กับแนวโคจรของดาวพระเคราะห์ต่างๆ พวกหนึ่งเรียกว่าดาวในจักรราศีบ้าง, ดาวประจำราศีบ้าง และดาวฤกษ์บ้าง เช่น ดาวประจำราศีเมษ (= Aries) ดาวประจำราศีพฤษภ. (=Taurus) ดาวประจำราศีสิงห์ (= Leo) ฯลฯ หรือดาวอัศวินฤกษ์ ดาวกฤติกาฤกษ์ (กรรตัก) ดาววิสาขะฤกษ์ ดาวมาฆะฤกษ์ เหล่านี้เป็นต้น ดาวเหล่านี้เรียกว่า Zodiacal Stars (ดาวประจำราศี)

ส่วนดาวอีกพวกหนึ่ง คือดาวที่ปรากฏอยู่นอกแนวโคจรของดาวพระเคราะห์ออกไป ต่างประเทศไม่มีชื่อเฉพาะ คงเรียกเป็น Constellation หรือนักซ์ตรต่างๆ แต่ไทยเรียกดาวใน “พาหิรมณฑล” หมายความว่าดาวที่อยู่ข้างนอกหรือห่างไกลจากจักรราศีออกไป เช่น ดาว Ursa Major ของฝรั่ง หรือดาวจรเข้ของไทย เป็นต้น

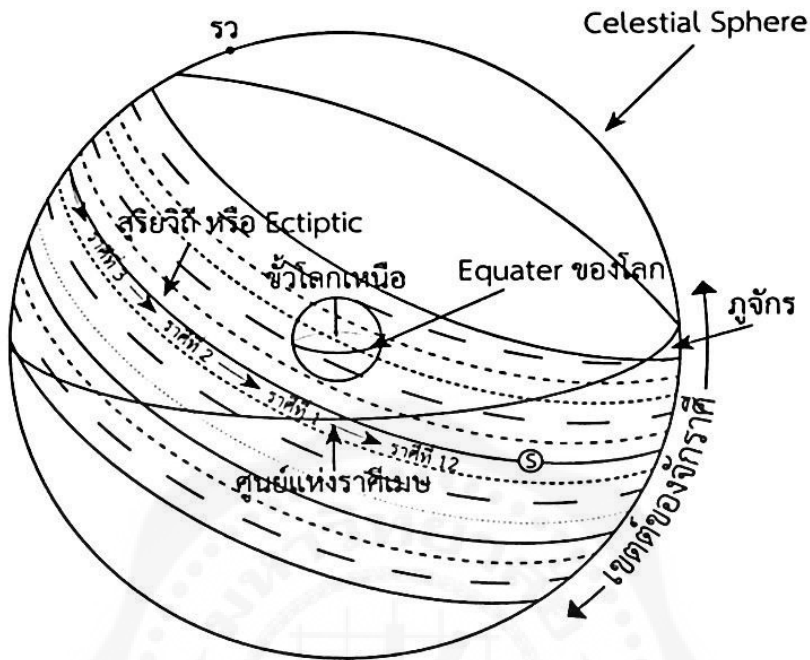
การดูรูปดาว

การดูรูปดาวในตำราต่างประเทศนั้นผิดกับการดูรูปดาวในตำราไทย ในแผนที่ดาวของต่างประเทศ นักดาราศาสตร์ได้วาดรูปภาพต่างๆ ลงไปตามยถากรรม เพื่อประโยชน์ในการแบ่งอาณาเขตต์ของท้องฟ้าออกเป็นภาคต่างๆ เท่านั้น รูปที่วาดลงไปนั้นไม่จำเป็นจะต้องถือแนวรูปของดาวเลย ส่วนรูปดาวไทยนั้น เขียนไปตามแนวของรูปของดาว เช่น ดาวธงก็มีสามดวงเป็นรูปธง ดาวม้าก็มีดาวเป็นรูปเค้าของม้าหรือหัวม้า และดาวจรเข้ก็มีรูปเค้าเป็นจรเข้ เป็นต้น ส่วนของต่างประเทศเช่นดาวหมีใหญ่ (The Great Bear) หรือ (Ursa Major) จะดูให้เป็นรูปหมีไม่ได้ เป็นแต่ในแผนที่เขาวาดรูปหมีทับครอบลงไปบนดาวหมู่นั้นเท่านั้น

อนึ่ง ดาวในจักรราศีของไทยนั้น ถ้าจะดูให้เป็นรูปร่างแล้ว เขามักผินหน้าไปทางทิศตะวันออก และดูดาวเหล่านี้ในทิศนั้นเท่านั้น ถ้าเราจะผินหน้าไปทางทิศอื่น แล้วจะสังเกตให้เป็นรูปร่างตามชื่อนั้นได้ยาก เพราะจะกลับหัวกลับหางไปหมด เว้นแต่เราจะรู้จักตำแหน่งของจันมองจากทิศใดๆ ก็ทำได้ ส่วนดาวในพาหิรมณฑล (คือนอกจักรราศี) ก็จะต้องผินหน้าไปทิศเหนือบ้างทิศใต้บ้างสุดแต่ว่าดาวกลุ่มนั้นจะอยู่ในทิศใดของเรา

จักรราศี

จักรราศีคือเขตต์หนึ่งในท้องฟ้า ซึ่งเป็นบริเวณที่ดาวพระเคราะห์ต่างๆ โคจรไปมาอยู่เสมอ จักรราศีนี้เป็น A Great Circle ได้ถูกแบ่งออกเป็น 12 ส่วนๆ ละ 30 องศา ส่วนหนึ่งเรียกว่าราศี (หรือหนึ่ง SIGN)

ภายในราศีต่างๆ นี้อย่อมปรากฏมีดาวประจำที่อยู่เป็นหมู่ และดารารจารย์โบราณ ได้รวมดาวเหล่านี้เข้าเป็นหมู่เดียวกัน แล้ววาดรูปภาพต่างๆ ภายในราศีนั้น จึงกลายเป็นนักษัตร (Constellation) ประจำราศีนั้น ชื่อของราศีและรูปดาวนักษัตรประจำราศีต่างๆ คงมีดังนี้

องศา	ราศีที่	มีรูปดาวนักษัตรประจำราศีเป็นรูป
0°-30°	1 ราศีเมษ Aries	แกะ
30°-60°	2 ราศีพฤษภ Taurus	โค
60°-90°	3 ราศีมิถุน Gemini	คนแฝด
90°-120°	4 ราศีกรกฎ Cancer	ปู
120°-150°	5 ราศีสิงห์ Leo	สิงห์
150°-180°	6 ราศีกันยา Virgo	หญิงสาว
180°-210°	7 ราศีตุล Libra	คันชั่ง

องศา	ราศีที่	มีรูปดาวนักษัตรประจำราศีเป็นรูป
210°-240°	8 ราศีพฤษภ Scorpio	แมลงป่อง
240°-270°	9 ราศีธนู Sagittarus	ธนู
270°-300°	10 ราศีมกร Capricornus	มังกร
300°-330°	11 ราศีกุมภ์ Aquarius	หม้อน้ำ
330°-360°	12 ราศีมีน Pisces	ปลา

จุดที่ปลายราศีที่ 12 ต่อกับราศีที่หนึ่ง (คือที่องศา 0°) นั้นเรียกว่า The first point of Aries (ศูนย์แห่งราศีเมษ) หรือ Vernal Equinoctial Point ซึ่งเป็นจุดที่สุริยวิถี (ecliptic) ตัดผ่านกับเส้นเอควีเตอร์ของ Celestial sphere และขณะใดพระอาทิตย์โคจรมาถึงจุดนี้ ในดาราศาสตร์ไทยถือว่าเป็นวันและเวลาของ “มหาสงกรานต์”

จุดนี้ในดาราศาสตร์ไทยและดาราศาสตร์โบราณถือว่าเป็นจุดประจำที่ แต่ในสมัยนี้ปรากฏว่ามีอาการเคลื่อนถอยหลังไปทางทิศตะวันตกอย่างช้าๆ (ประมาณปีละ 50 วิลิปดา และกว่าจะมาบรรจบรอบเดิมจะกินเวลารอบละประมาณ 26,000 ปี) โดยเหตุที่จุดนี้เคลื่อนไปจึงเป็นเหตุให้เขตต์ราศี (หรือ Sign of the Zodiac) ได้เคลื่อนไปด้วย ฉะนั้นดาวนักษัตรประจำราศีต่างๆ ในขณะนี้จึงมิได้อยู่ในเขตต์ราศีดังที่กำหนดไว้แต่เดิม

วันและเวลามหาสงกรานต์ คือเมื่อพระอาทิตย์ผ่านเอควีเตอร์ของ Celestial sphere ในตำราโหราศาสตร์ถือว่าเป็นของสำคัญมาก เพราะ ณ ที่นั้นถือเป็นจุดศูนย์องศาเป็นต้นระยะทางสำหรับวัดระยะหรือแสดงที่สถิตย์ของดาวพระเคราะห์ต่างๆ วันมหาสงกรานต์ในตำราโบราณอ้างว่าเป็นวันที่ 18 กุมภาพันธ์ และตามคำนวณแสดงว่าได้เคลื่อนช้าลงไปเสมอ จนใน พ.ศ.986 ได้เคลื่อนมาถึงวันที่ 21 มีนาคม ตรงกับ Vernal Equinox และจากนั้นก็เคลื่อนคลาดต่อมาในอัตรา 116 ปีต่อหนึ่งวัน จนในสมัยปัจจุบันนี้ วันมหาสงกรานต์คือวันที่ 15 เมษายน ซึ่งผิดจากที่ควรเป็น (คือ Vernal Equinox) ถึง 26 วัน

มาตราจักรราศี

60	ฟิลิปต์	เป็น	1	ลิปดา	คือ	1/21600
60	ลิปดา	เป็น	1	องศา	คือ	1/360
30	องศา	เป็น	1	ราศี	คือ	1/12
3	ราศี	เป็น	1	โกฏิ	คือ	1/4
2	โกฏิ	เป็น	1	อัมจักร	คือ	1/2
2	อัมจักร	เป็น	1	ทวาทศมณฑล	คือ	กลมโดยรอบ

ชื่อเดือนของไทย

ชื่อเดือนของไทยนั้น เดิมเราใช้ชื่อเดือนตามจันทรคติดังจะได้กล่าวต่อไป ครั้นมาในสมัยรัชกาลที่ห้าได้บัญญัติให้ใช้เดือนทางสุริยคติตามแบบสากล ฉะนั้น จึงได้เอาชื่อราศีทั้งสิบสองราศีนั้นมาตั้งเป็นชื่อเดือน เช่น เมษายน หมายความว่า พระอาทิตย์ได้ถึงราศีเมษ; พฤษภาคม หมายความว่าพระอาทิตย์ได้มาถึงราศีพฤษภดังนี้ เป็นต้น ต่อไปตามลำดับนักษัตรประจำราศีดังที่ให้ไว้แล้ว

ดาวฤกษ์

การแบ่งราศีก็ตาม หรือการวาดรูปภาพดาวนักษัตร ประจำราศีก็ตาม เท่าที่ได้กล่าวแล้วในข้างต้นนี้เป็นไปทางสุริยคตินิยม แต่ในดาราศาสตร์ไทยและอินเดียได้มีการแบ่งราศีและกำหนดรูปดาวนักษัตรในทางจันทรคติอีกทางหนึ่ง วิธีการเช่นนี้ในตำรา ต่างประเทศมิได้อ่างไว้

อาณาเขตที่แบ่งจักรราศีตามจันทรคตินั้นเรียกว่า “ฤกษ์” และกลุ่มดาวที่ปรากฏอยู่ในเขตนั้นเรียกว่า “ฤกษ์”

ภายใน “วงใหญ่” ของจักรราศีนี้ แบ่งออกเป็น 27 ฤกษ์ (แต่ภายหลังว่า 28) ฤกษ์หนึ่ง ๆ มีความยาว 800 ลิปดาหรือ 13 องศา 20 ลิปดา การที่แบ่งออกเป็น 27 ฤกษ์ ก็โดยถือหลักว่าพระจันทร์โคจรรอบจักรราศีรอบหนึ่งๆ ได้ภายในระยะเวลาประมาณ 27 วัน (คือ 27.32166 วัน) ดาวฤกษ์ต่างๆ เหล่านี้ส่วนมากก็คือดาวดวงเดียวกับดาวประจำราศี หากแต่การแบ่งออกเป็นนักษัตรนั้นต่างกัน เท่านั้น ดาวฤกษ์ทั้ง 27 มีชื่อดังนี้

๕๘ รำลึกคุณูปการ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ

องศา	ถึงองศา	ฤกษ์ที่	ดาวฤกษ์ชื่อ
0°	13°-20	+6	อัศวินหรืออาศวยุช (อาสยุช.)
13°-20	16°-40	2	ภรณี
16°-40	40°-0	+3	กฤตติกา (กัตติกา, กรรตัก) ดาวลูกไก่ Pleiades
40°-0	53°-20	3	โรหิณี, ไม้ค้ำเกวียน, ดาวหัวม้า ฝ. Hyades
53°-20	66°-40	+5	มฤคศิรส์ (มิกสิระ)
66°-40	80°-0	6	อารทรา (อัทธ)
80°-0	93°-20	7	ปุนรวุส (ปุนัพพสุ) ดาวหัวเรือไชย Castor & Pollux
93°-20	106°-40	+8	เปาษย (ปุสย) ดาวรังผึ้ง ฝ. Praesepe
106°-40	120°-0	9	อาเศลชา (อสิเลส) ฝ. หัวของ Hydra
120°-0	133°-20	+10	มฆา (หรือมาฆะ) ฝ.Sickle
133°-20	146°-40	11	ปุรวฝัลคฺนึ (บุพพฝัลคฺนึ)
146°-40	160°-0	+12	อุตตรฝัลคฺนึ (อุตตรฝัลคฺนึ)
160°-0	173°-20	13	หัสต (หัตถ) ฝ.Corvus
173°-20	186°-40	+14	เจตร (จิตต) ดาวตากรแซ่ ฝ.Spica
186°-40	200°-0	15	สวาติ, ดาวดวงแก้ว, จุฬามณี ฝ.Arcturus
200°-0	213°-20	+16	ไวสาขะ (วิสาขะ) ราธา

องศา	ถึงองศา	ฤกษ์ที่	ดาวฤกษ์ชื่อ
213°-20	226°-40	17	อนูราธา (อนูราธ.)
226°-40	240°-0	+18	เชษฐ (เชษฐ)
240°-0	253°-20	19	มูล
253°-20	266°-40	20	ปูรพาษา ฒ. (บุพพสาพท.)
266°-40	280°-0	+21	อุตตราษา ฒ (อุตตร สาพท)
280°-0	293°-20	+22	ศราวณะ (สาวณะ) ดาวหลักไชย ฝ. Altair
293°-20	306°-40	23	ธนิษฐา (ขนิษฐ) ดาวกา ฝ. Delphinus
6°-40	320°-0	24	ศตภิชช (สตภพิสช)
320°-01	333°-20	25	ปูรพาทรปาท (บุพพภท)
333°-20	346°-40	+26	อุตตราทรปาท (อุตตรภท)
346°-40	360°-0	27	เรวตี

ดาวฤกษ์เหล่านี้ได้แสดงที่อยู่ไว้ในแผนที่ดาวนักษัตร ที่ว่าภายหลังมี 28 ดวง (อภิชาติเพิ่มขึ้นมา) นั้นไม่มีหลักอะไรยืนยันได้

ชื่อเดือนทางจันทรคติ

ชื่อเดือนทางจันทรคติได้มาจากชื่อดาวฤกษ์ตามที่ได้กล่าวแล้วแต่เลือกใช้เพียงสิบสองฤกษ์เท่านั้น ตามที่ได้กำหนดไว้ในบัญชีข้างบนคือ

ไทย	มจร	สันสกฤต
เดือนอ้าย	มิกสิรมาส	มฤคศิรสะมาส
เดือนยี่	ปุสยมาส	เปาษยมาส
เดือนสาม	มาษะมาส	มาษะมาส
เดือนสี่	ผัคคุณมาส	ผาลคุณมาส
เดือนห้า	จิตตมาส	เจตรมาส
เดือนหก	วิสาขะมาส	ไวสาขะมาส
เดือนเจ็ด	เชษฐุมาส	เชยฐุรมาส
เดือนแปด	อาสาธมาส	อาษาธมาส
เดือนเก้า	สาวณะมาส	ศราวณมาส
เดือนสิบ	ภัทรบทมาส	ภาทรปทมมาส
เดือนสิบเอ็ด	อาสยุขมาส	อาศวยุขมาส
เดือนสิบสอง	กัตติกามาส	กฤตติกามาส

ดาวไทย

ดาวที่มีชื่อเป็นของไทยแท้ๆ เช่น ดาวจรเข้ ดาวลูกไก่ ฯลฯ เหล่านี้ เนื่องด้วยมีคนสนใจในเรื่องนี้น้อย จึงหาคนที่จรรู้จักและชี้ให้ดูอย่างถูกต้องได้ยาก เท่าที่ปรากฏในหนังสือวรรณคดีมีอยู่ตอนหนึ่งในหนังสือ “พระอภัยมณี” มีคำประพันธ์ว่าไว้ดังนี้

ดูโน่นแน่, แม่อรุณรัศมี
 ตรงมือชี้ ดาวเต่า นันดาวไถ
 ดาวธง ตรงหน้า อาชาไนย
 ดาวลูกไก่ เคียงอยู่เป็นหมุกกัน

องค์อรุณทูลถามพระเจ้าป่า
 ดวงหน้าดาวไถ ชื่อไร่นัน
 นางบอกว่า ดาวตรงอยู่ตรงนั้น
 ที่เคียงกันเป็นระนาว ชื่อดาวโลง
 แม่น ดาวกา มาใกล้ในมนุษย์
 จะม้วยมุดมรณาเป็นท่าโห่ง
 ดาวดวงลำสำเนา มีเสากระโดง
 รายระโยงระยาง หางเสื่อยาว
 นั้นแม่ แม่, ดูดาวจรเข้
 ศีรษะเร่หกทางขึ้นกลางหาว
 ดาวนิตทิศพายัพดูบัวขาว
 เราเรียก ดาวยอดมหาจุฬามณี
 โนน, ดาวคันชั่ง ช่วงดวงสว่าง
 ที่พรั่งๆ พราวงามดาว หามณี
 ฯลฯ

อธิบาย “ดาวสุนทรภู่”

1. ดาวเต่า คือ ดาวในนักซ์ตร Orion หมายถึง ดวงดาวใหญ่สี่ดวงรูปสี่เหลี่ยมคือ Betelgeux Bellatrix Rigel และอีกดวงหนึ่ง
2. ดาวไถ อยู่ในนักซ์ตร Orion หมายถึงดาวที่เข็มขัดและดาบ
3. ดาวตรง อยู่ในนักซ์ตร Auriga เป็นรูปสามเหลี่ยมเล็กอยู่ท้าย Capella เรียกว่า The Kids
4. ดาวม้า (อาซาไนย) คือส่วนหนึ่งของ Hyades มีดาว Aldebaran เป็น จมูกม้า (ในราศีพฤษภ)
5. ดาวลูกไก่ Pleiades, ในราศีพฤษภ, ฤกษ์ที่ 3, กฤตกาหรือกรรตัก
6. ดาวโลง ในนักซ์ตร Delphinus มี Altair เป็นประธานมีรูปเป็นทิวศพลี่เหลี่ยม
7. ดาวกา ในนักซ์ตร Delphinus (ซ้ำกับดาวโลง)

8. ดาวเรือสำเภา (เรือไชย) ลำเรือมี 5 ดวงคือ Castor และ Pollux ในราศี Gemini, Procyon ในนักษัตร Canis Minor Sirius ใน นักษัตร Canis Major เสากระโดงในราศี Gemini สายระโยงระยาก็เป็นดวงเล็กๆ อยู่ข้างเสากระโดง, หางเสือคือ ดาวใหญ่ๆ ในนักษัตร Canis Major

9. ดาวจรเข้ อยู่ในนักษัตร Uras Major (The Great Bear) มีดาว 7 ดวง ซึ่งรู้จักกันทั่วไป

10. ดาวยอดมหาจุฬามณี คือ Arcturus ในนักษัตร Bootes (ดาวฤกษ์ที่ 15 สวาตี)

11. ดาวคันชั่ง ไม่ว่าจะดวงไหน อาจเป็นหัวและตัวของดาวแมลงป่อง (Scorpio) ก็ได้

12. ดาวหามผี อยู่ในนักษัตร Aquila มี Altair เป็นประธาน (ดาวฤกษ์ ที่ 22.)

คัดจาก : หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ (สวัสดิ์ สุมิตร)

อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสวัสดิสารศาสตร์พุทธิ
ม.ว.ม., ป.ช., ท.จ.ว. (สวัสดิ์ สุมิตร) 25 กุมภาพันธ์ 2516

การสัมมนาครูใหญ่ และผู้ช่วยครูใหญ่ โรงเรียนประเคราะห์ โครงการพัฒนาการศึกษา ๒๕-๓๑ ส.ค. ๐๒

บันทึกย่อคำปราศรัยของอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
๒๕ ส.ค. ๐๒

ท่านอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา และท่านทั้งหลาย

ผมขอต้อนรับท่านในการมาประชุมสัมมนาคราวนี้ เข้าใจว่าจะเป็นการครั้งแรกของการประชุมครูใหญ่ของ ค.พ.ศ. การที่เราจัดสัมมนาขึ้นก็เพื่อที่จะชี้แจงเรื่องการจัดโรงเรียนของเรา ซึ่งเป็นโครงการอยู่ใน G.E.D. ผมได้พูดถึงโครงการนี้หลายครั้งหลายแห่งแล้ว คราวนี้อยากจะขออธิบายความคิด และชี้แจงส่วนละเอียดเกี่ยวกับโครงการนี้

โครงการนี้ เรียกว่า โครงการพัฒนาการศึกษา มีแนวโน้มไปในทางปรับปรุงการศึกษาทั่วไปให้ต่างกับ Vocational ซึ่งเป็นการศึกษาเฉพาะฝ่ายอาชีวศึกษามีทุนรอนเป็นพิเศษอยู่ ซึ่งได้มาจาก SEATO และจุดต่างๆ ที่เป็นหน่วยของอาชีวศึกษานี้ จะได้รับความร่วมมือจากทุนนี้ ในบางแห่งเกิดขลุกขลักอยู่บ้าง เพราะ SEATO ไปไม่ถึงโรงเรียนอาชีวะก็ไม่ได้มีส่วนร่วมได้เต็มที่ น่าเสียดาย เพราะเมื่อพิจารณาการดำเนินงานในจังหวัด เรามีโรงเรียนต่างๆ ในจังหวัดเรียกว่า Community Schools คือ มีโรงเรียนประถมศึกษา มัธยมวิสามัญศึกษา โรงเรียนอาชีวศึกษาชายและหญิง รู้สึกว่า โรงเรียนต่างๆ เหล่านี้ยังไม่ได้นำมาเข้ามาอยู่ในโครงการทั้งหมด น่าเสียดาย อยากให้เห็นส่วนละเอียดทั้งหมดในเรื่องนี้

ระยะเวลาของโครงการนี้สั้น หมายถึงแต่ละแห่ง ดำเนินงานในระยะ ๓ ปี เพราะฉะนั้นการทำงานของเราก็ต้องแข่งกับเวลาด้วย

โรงเรียนที่เลือกเข้ามาอยู่ในโครงการเรียกว่า โรงเรียนประเคราะห์ คำว่า ประเคราะห์ เป็นนาม แปลว่า ความเพียรที่แก่กล้า การยกย่อง การเชิดชู ตรงกันข้ามกับ นิเคราะห์ ซึ่งแปลว่า การชม การปราบปราม ประเคราะห์ เป็นกริยา แปลว่า ยกย่อง ประคับประคอง เราประสงค์จะส่งเสริมสุขภาพในด้านการจัดและการสอน ให้เป็นตัวอย่างพิเศษ คำประเคราะห์นี้ ปรากฏอยู่ใน Bulletin of the School of Education of Indiana University เล่ม ๓๕ พุดถึง Research Study ในรายงานการค้นคว้าที่มหาวิทยาลัยอินเดียน่า ได้ทำขึ้นที่วิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร เพราะฉะนั้นเมื่อนึกถึงคุณภาพก็หมายถึงคุณภาพทุกด้าน เป็นหน้าที่ของครูใหญ่ และบรรดาครูในโรงเรียนจะต้องช่วยกันทำโรงเรียนประเคราะห์ให้เป็นแบบฉบับของโรงเรียนอื่นๆ เราจะต้องศึกษาให้ดีว่า ความต้องการของเรามีอะไรบ้าง เพื่อจะทำให้ได้คุณภาพและมีระดับสูงดีขึ้น ทั้งนี้หมายความว่ารวมถึงอาคารสถานที่ อุปกรณ์ เครื่องใช้ ฯลฯ เรื่องเหล่านี้จะต้องปรึกษาหารือกันว่า เราต้องการอะไรบ้าง

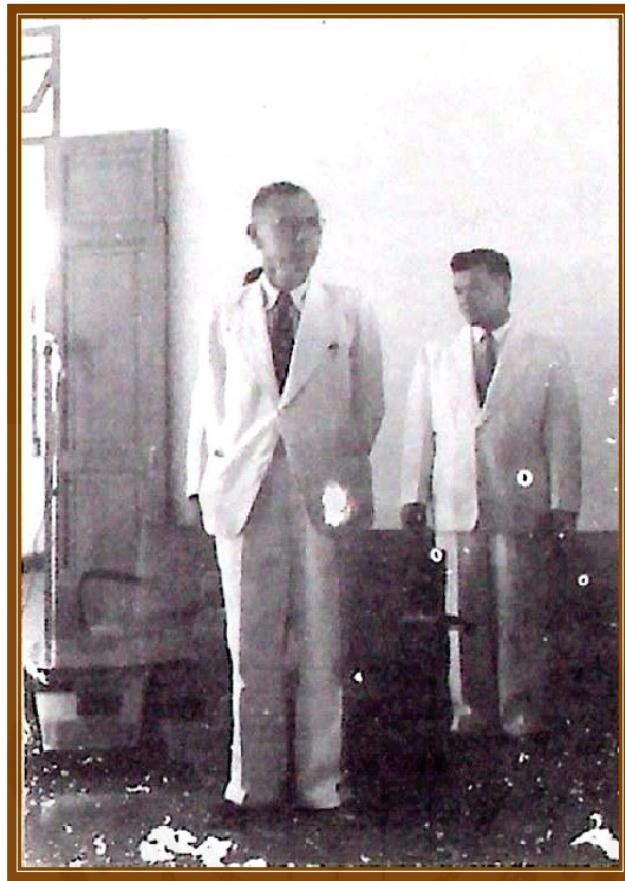
เราต้องสามารถบอกในที่ประชุมได้ว่า เราต้องการจะทำอะไร ตามลำดับ ๑-๒-๓-๔ ถ้าทำได้เช่นนี้ เราก็จะสามารถปรับปรุงงานในโรงเรียนของเราให้ได้ระดับสูงขึ้น

งานส่วนใหญ่ของเรานั้น ต้องพึ่งการนิเทศน์การศึกษา ซึ่งจะได้มาจาก ๓ ทาง คือ

๑. ครูใหญ่ ผู้ทำการนิเทศน์การศึกษาที่ใกล้ชิด คือ ครูใหญ่โรงเรียนนั้น เพราะอยู่ใกล้ชิดที่สุดกับงาน จึงสามารถชี้แจงกับครูรองได้

๒. ศึกษาพิเศษภาคฯ ได้แก่ นักศึกษาพิเศษที่ไปประจำอยู่ที่โครงการ เป็นศึกษาพิเศษของกรมสามัญศึกษา กรมวิสามัญศึกษา และกรมฝึกหัดครู นี้เป็นหน่วยที่สองที่อยู่ใกล้ชิดกับโครงการ

๓. ศึกษาพิเศษส่วนกลาง ได้แก่ ศึกษาพิเศษของกรมสามัญศึกษา กรมวิสามัญศึกษา และกรมการฝึกหัดครู ซึ่งมีสำนักงานอยู่ในที่ต่างๆ กัน คือ ศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษาอยู่ที่กรมสามัญศึกษา ศึกษาพิเศษวิสามัญศึกษา

อยู่ที่ตึกกระทรวงวัฒนธรรม (เก่า) ชั้น ๓ ปีกซ้าย ศึกษาพิเศษฝึกหัดครูอยู่ที่ตึกเล็กหลังกระทรวงศึกษาธิการ ศึกษาพิเศษส่วนกลางนี้ทำงานร่วมกันทั้ง ๓ กรม คือ หัวหน้าของศึกษาพิเศษ แต่ละหน่วยเข้าประชุมกันในคณะกรรมการประสานงานศึกษาพิเศษ โดยมีท่านรองปลัดกระทรวง เยื่อ วิชัยดิษฐ์ เป็นประธาน เราสร้างงานนี้ขึ้น เพื่อให้ได้ความร่วมมือของกระทรวงด้วย

แผนดำเนินงานปรับปรุงจะเป็นการบ้านสำหรับพวกเราในการวางแผนปฏิบัติงาน (Plan of Action) เราต้องวาดภาพว่า จะปรับปรุงแก้ไขโรงเรียนของเราอย่างไร แผนงานนี้ควรจะเสร็จ เมื่อสิ้นสุดการสัมมนาคราวนี้ แต่เมื่อได้วางแผนแล้วก็อาจแก้ไขเพิ่มเติมต่อไปได้อีก ขอเสนอแนะว่าควรได้ทำแผนผังของโรงเรียนให้ครบสมบูรณ์ กำหนดที่ตั้งของอาคาร อาคารประกอบ โดยทำเป็นพิมพ์เขียวขึ้น แล้ว ค.พ.ศ. จะได้เก็บเข้าแฟ้มไว้ เมื่อได้เงินมากก็จะดำเนินการไปได้ รายการบางอย่างที่คณะกรรมการสำรวจครั้งที่ ๒ ทำไว้ก็เป็นแบบที่ดี ครูใหญ่

คงจะได้มีส่วนร่วมในการประชุมแล้ว ในการวางแผนปฏิบัติงานควรแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ส่วนที่โรงเรียนช่วยตัวเองได้ ส่วนที่ต้องใช้งบประมาณ และส่วนที่ต้องการความช่วยเหลือจาก ค.พ.ศ. ถ้าทำได้ดังนี้ แผนดำเนินงานปรับปรุงของเรา ก็จะได้ดีขึ้น เพราะเราแบ่งภาระออกไป แต่แผนนี้จะเร็วที่สุด ถ้าใส่ลงไปว่า ต้องการงบประมาณทุกอย่าง

โครงการอีกอันหนึ่งที่บางแห่งได้ดำเนินการไปบ้างแล้ว คือ โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค (พ.ศ.ภ.) เป็นโครงการใหญ่ จะมาครอบคลุมโครงการ ค.พ.ศ. โครงการนี้มีชื่อเป็นภาษาอังกฤษว่า Regional Education Development Project including Higher Education (REDPHE)

ถ้าจะเปรียบ ค.พ.ศ. ก็คล้ายๆ ทศพหน้า ไปยึดอยู่ที่หัวหาดเก่าหัวหาด ยึดได้แล้วก็มี REDPHE เป็นทัพหลวง ไปยึดต่อ เพราะฉะนั้นในงานอย่างนี้ เมื่อไปดำเนินการเราจึงเลือกที่ทำการขึ้น ที่ทำการส่วนใหญ่เป็นที่ชั่วคราว เมื่อมี ครุสัมมนาการขึ้น เราก็จะไปอาศัยอยู่ในครุสัมมนาการอีกทีหนึ่ง

ในงาน ค.พ.ศ. นี้ มีอยู่อย่างหนึ่งที่ยากให้สนใจกันอย่างกว้างขวาง คือ ในโครงการนี้มีการส่งบุคคลไปศึกษาต่างประเทศ เพื่อกลับมาทำงาน เพราะฉะนั้น ต้องสนใจเกี่ยวกับตัวเอง เพื่อไปฝึกฝนต่อครูใหญ่ควรช่วยดูว่า ใครบ้างที่เหมาะสม จะไปศึกษาต่อ ด้วยวิธีนี้เราจะได้ตัวบุคคลที่ได้รับการฝึกฝนเป็นพิเศษ

เวลานี้ การส่งตัวบุคคลไปยังส่วนภูมิภาคก็ดำเนินการไปได้ยาก เราเปิดชั้นเตรียมอุดมศึกษาขึ้นในต่างจังหวัด แต่ก็ยังมีอุปสรรคในเรื่องครูอยู่ เพราะฉะนั้น เราต้องสร้างแผนงาน เพื่อเอาตัวบุคคลไปช่วยงานตามต่างจังหวัด ต้องจัดให้เป็นเรื่องเป็นราว เวลานี้ได้จัดขึ้นบ้างแล้ว เรียกครุประเภทนี้ว่า วิทยากรต่างจังหวัด

ต่อไปนี้เป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด ผมขอฝากความคิดไว้ว่า งานของเรานั้น เรา ต้องพยายามช่วยตัวเองให้ได้มากที่สุด อย่าอ้างแต่ว่า ขาดงบประมาณ แท้จริง เป็นเพราะขาดกำลังของเรานั้นเอง เช่น บางแห่งบันไดหัก เพราะขาดตาปูหนึ่งตัว นี้ก็อ้างว่าขาดงบประมาณ หรืออุปกรณ์วิทยาศาสตร์ให้ไปแล้วก็ไม่ใช้ เมื่อไปเห็น ห้องวิทยาศาสตร์ก็เห็นว่า แน่-คือแน่นิ่ง (Static) ไม่มีชีวิตชีวา นี่เป็นปัญหาใหญ่ ว่าเราจะทำอย่างไรดี จึงจะทำให้ห้องวิทยาศาสตร์ที่เราจัดไว้ เป็นห้องที่ตื่นเต้น สำหรับให้นักเรียนใช้

ในเรื่องความสะอาด ตาเราดูความสะอาด มีตีกิริต่างกัน บางคนเห็นต่ำ บางคนเห็นสูงขึ้นไป เราควรฝึกตาของเราให้ดูความสะอาด ให้มีระดับสูงขึ้นอีก สักหน่อยเวลาเข้าไปในโรงเรียน ถ้าเห็นแต่โคลนเลน ก็ไม่ควรเดินผ่านไป นี่เกี่ยวกับการหัดและอบรมตัวเอง เมื่อผมไปราชบุรี เพื่อเลือกโรงเรียนเป็นโรงเรียน ประเคราะห์ พอเข้าไปในโรงเรียนมัธยมสามัญแห่งหนึ่ง ผมก็บอกว่าโรงเรียนนี้ ไม่เอา เพราะดีเกินไป ถ้าเราได้โรงเรียนอย่างนี้มากๆ เราก็ไม่ต้องเลือกเป็น โรงเรียนประเคราะห์

ก่อนที่จะจบ ผมขอนำคำขวัญของรัฐบาลที่ประกาศทางวิทยุมาเป็นหลัก ในการปรับปรุงโรงเรียนของเรา คือ น้ำไหล ไหลเพียงไร ไม่ไหลเพียงไร ต้นที่ไหน บ้าง หรือไหลตลอดเวลา ไฟสว่าง โปะไฟ หลอดไฟล้างหรือเปล่า ทางดี ถนนหน้า โรงเรียนสะอาดเอะโหลม ถ้าทางแคบก็ทำให้ใจแคบ ทางกว้างก็ทำให้ใจกว้าง มีงาน ทำ งานมีอยู่ภายในโรงเรียนแล้ว ทุกส่วนเป็นเครื่องจักร ต้องให้เข้าเกียร์กันอยู่ บำรุงความสะอาด เป็นข้อสุดท้ายอย่างที่พูดมาเมื่อตะกี้นี้ ข้างล่างก็ไม่ดู ดูแต่ ข้างหน้าก็สะอาดดี แต่ข้างบนมีหยักไย่ ผมขอฝากคติไว้แต่เพียงเท่านี้

คำปราศรัยของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ อธิบดีกรมวิสามัญศึกษา และประธานกรรมการดำเนินงาน ค.พ.ศ.

กล่าวในการเปิดการประชุมพิเศษสำหรับผู้ได้รับทุน I.C.A.
ที่จะออกไปปฏิบัติราชการตามศูนย์พัฒนาการศึกษา
ณ หอพักครูสภา วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๐๓

ผมมีความยินดีที่ได้มาพบท่านทั้งหลาย ก่อนที่จะออกไปรับภาระดำเนินงาน
โครงการ ซึ่งเป็นพันธะที่จะต้องจัดทำ ก่อนอื่นขอเล่าเรื่องเป็นปฐมฤกษ์

ผมได้พบผู้ที่ไปศึกษาต่างประเทศ และสำเร็จการศึกษามารายงานตัว
สอบถามว่าได้วุฒิอะไรมา ไปเรียนวิชาอะไร เขาตอบว่า ได้ปริญญาโท ทางวิชา
วิทยาศาสตร์และชี้แจงต่อไปว่า ได้มาเท่านี้ดีแล้วสำหรับประเทศไทย เพราะ
ประเทศไทยต้องการการศึกษาขนาดพื้นฐาน ได้ถามต่อไปว่า ไม่ต้องการไปทำ
ปริญญาเอกต่อหรือ เขาตอบว่าไม่ต้องการ เพราะประเทศไทยยังไม่ต้องการสูงถึง
ขนาดนั้น เมื่อพูดเช่นนี้ผมก็ตื่นเต้นถามว่า ต้องการจะเรียนวิธีสอนบ้างไหม
เขาบอกว่าได้ปรึกษากับศาสตราจารย์แล้ว และศาสตราจารย์ได้บอกว่า การสอน
ฟิสิกส์สูงขึ้นไปนั้นก็ไม่มีอะไร จึงกลับมาทำงานก่อนจะให้ไปทำงานที่ไหนก็ได้
ทั้งนั้น นี่แสดงให้เห็นทัศนคติอันนี้ว่าเป็นทัศนคติที่สูงมาก ผู้ที่ไปศึกษามานั้นนับว่า
โชคดีที่มีเงินไปศึกษามา ฉะนั้น จึงมีข้อผูกพัน คือออกไปทำงาน ผมรู้สึกสบายใจ
ไม่น้อยที่จะบอกให้ทราบ ว่าเท่าที่พบผู้ที่ไปและกลับมา ส่วนใหญ่มีทัศนคติที่ดีต่อ
การออกไปทำงาน คือ จะออกไปทำงานตามโครงการในจังหวัดใดจังหวัดหนึ่งก็ได้
นับว่าเป็นทัศนคติที่ถูกต้อง และรู้สึกว่ามีขึ้นมาก ต่อไปเราจะต้องออกไปนิเทศก์

การศึกษา จึงขอฝากว่าเราต้องศึกษาให้ดีในงานที่เราต้องทำ ต้องพินิจพิจารณาดู โดยมีหลักให้เข้าสู่หลักที่เรามีอยู่ สิ่งสำคัญในงานที่เกี่ยวกับศึกษานิเทศก์นั้น เกี่ยวกับการมีทัศนคติอย่างถูกต้อง ซึ่งมีอยู่หลายประการ

ประการแรก คือ ทัศนคติที่มีต่อคน เราต้องไปทำงานกับคนอื่น เราต้องรู้ว่าการดำเนินงานจะราบรื่นหรือไม่ ต้องมีความสัมพันธ์อย่างดีกับผู้ที่เราจะไปทำงานด้วย ผมถือคติเก่าว่า “เราก็จิตคิดดูเล่าเขาก็ใจ ปลูกอินโยปลูกไมตรีดีกว่าพาล” รู้สึกว่าได้ผลในการทำงาน ถ้าหากเกิดปะทะกันเข้าแล้ว งานย่อมเป็นไปไม่สำเร็จ สิ่งที่พบมาแล้วข้อแรกที่เกิดขึ้นเสมอก็คือ เมื่อเราไปอยู่ต่างจังหวัด เราจะต้องพบผู้ว่าราชการจังหวัด ศึกษาธิการจังหวัด ครูใหญ่ และครูอื่นๆ ฉะนั้นต้องนึกถึงส่วนสำคัญทางจิตใจ ไมตรีเป็นสำคัญ เพื่อให้การดำเนินงานสำเร็จไปด้วยดี

ประการที่สอง ทัศนคติที่มีต่องาน เป็นเรื่องสำคัญในงานนั้น เรามีความคิดอย่างไรเริ่มต้น ถ้ามีทัศนคติผิดแล้ว มักรวนเรเอาเป็นขึ้นเป็นอันไม่ได้ ในที่สุด งานก็เสีย งานที่เราจะต้องทำนั้นจะก่อประโยชน์ ได้อย่างไร ก็ต้องพยายามก่อประโยชน์ให้มากเท่าที่จะมากได้ เรามักมองข้ามไหลไปดูงานของคนอื่นๆ เสมอแล้วมีการวิพากษ์วิจารณ์ซึ่งทำให้ขุนข้องหมองใจ

ประการที่สาม ทัศนคติที่มีต่อเวลา เวลาหมายถึงทำงาน เวลาเกี่ยวกับทุกๆ ไป และเวลาที่มิงานเกี่ยวกับสังคม เราต้องพยายามรักษาเวลา และตรงต่อเวลาเสมอ

ประการที่สี่ ทัศนคติที่มีต่อเงิน ข้อนี้หมายความว่า มักได้ หรือไม่มักได้เงิน นั้นมีความหมายอย่างไร ควรตั้งทัศนคติให้ดีด้วย ความผิดพลาดล้มเหลวอาจมีได้ ถ้ามีทัศนคติในเงินไม่ถูกต้อง คือมักได้ เราพอจะนึกได้หรือไม่ว่า เงินขึ้นหนึ่ง ก้อนหนึ่ง จำนวนหนึ่ง เป็นแต่เพียงจำนวนเท่านั้น ถ้ามันอยู่กับคนอื่น อยู่กับตัวเราก็อาจมีประโยชน์ แต่ไม่ใช่ว่าเงินจำนวนนั้น จะเป็นของเราอยู่ตลอดเวลา เราควรมีความคิดอย่างนายธนาคาร ว่าเงินนั้นไม่มีค่าในส่วนที่เกี่ยวกับตัวเรา แต่มีค่าในส่วนที่เกี่ยวกับคนอื่น เราต้องทำบัญชีเกี่ยวกับการเงิน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีทัศนคติที่ดีในเรื่องนี้

ประการที่ห้า ทัศนคติที่ดีเกี่ยวกับฝีมือ มีส่วนสัมพันธ์กับส่วนรวมไม่น้อย ฝีมือที่เราทำจะเกี่ยวกับการเขียน ซึ่งเราทำมาก หรือการปฏิบัติงานต่างๆ เราควร

เข็มกลัดลูกเสือของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ จัดแสดงในหอเกียรติยศมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

พิจารณาฝีมือกันนี้ให้มาก และแก้ไขให้ดีขึ้น และสูงขึ้นอยู่เสมอ ดังตัวอย่าง พวก
ก่อสร้าง เวลาชาวจีนก่อสร้างพอเย็นเลิกงาน เขาก็อาบน้ำและรับประทานอาหาร
แล้ว ก่อนกลับเขาจะไปดูฝีมือที่เขาทำไว้วันนี้ เช่นดูว่าฉาบปูนไว้วันนี้เป็นอย่างไร
บ้าง และจะบอกว่าพรุ่งนี้เขาจะทำสิ่งนั้นสิ่งนี้ต่อ เราจึงควรถือเป็นบทเรียนว่า
เมื่อทำงานแล้ว ควรสำรวจว่า วันนี้ได้ทำงานอะไรไปบ้าง และพรุ่งนี้จะทำอะไร
ต่อไป เราในฐานะที่ทำงานก็เท่ากับเป็นช่างอย่างหนึ่ง วันหนึ่งๆ เราควรสำรวจ
ตัวเองว่า ทำงานแค่ไหน และดีอย่างไร

ประการที่หก ทักษะคดีที่มีต่อเหตุการณ์ ข้อนี้หมายรวมถึงความคิดเห็น
เป็นเรื่องที่แปลกเมื่อเหตุการณ์เกิดแล้ว เราก็สร้างความคิดเห็น บางทีเวลาผ่านไป
ความคิดเห็นอาจผิดไปหมด ตัวอย่างเช่น เมื่อสมัยเป็นเด็ก ผู้บัญชาการรถไฟได้
สั่งซื้อหัวรถจักรรถไฟดีเซล ไม่ใช่หัวรถจักรไอน้ำ ในเวลานั้นหนังสือพิมพ์วิพากษ์
วิจารณ์เป็นการใหญ่ว่าทำไมซื้อหัวรถจักรใช้น้ำมัน แล้วมาคิดดูเดี๋ยวนี้เห็นว่าใช้
หัวรถจักรดีเซลทั้งนั้น แม้ในอังกฤษซึ่งแต่ก่อนใช้ถ่านหิน เดี๋ยวนี้ก็ใช้ดีเซลทั้งนั้น
เพราะทุนเวลาและแรงกว่า เราคิดถึงทักษะคดีเวลานั้นก็คิดว่าถูกแล้ว เราต้องตั้ง
หลักว่า ความคิดเห็นนั้นอาจเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไป ฉะนั้น
ต้องประมาณดูให้ถูกในเรื่องนี้ แต่เรามักจะดีเมื่อตั้งทักษะคดีแล้วมักไม่เปลี่ยน

พยายามพิสูจน์ว่าดำเป็นแดง เพราะเราสร้างเป็นดำ (หรือแดง) ไว้ อันนี้ที่ก่อความยุ่งยากไว้เป็นอันมาก

ประการสุดท้าย ทศนคติเกี่ยวกับสังคม หมายถึงสังคมที่เราอยู่ เราต้องมีความเหมาะสมในสังคมที่เราได้อยู่ด้วย ถ้าเรามัวแหวกแนวอยู่ก็จะเข้าสังคมได้ยาก

เท่าที่พูดแล้วก็นึกว่าพอจะแสดงให้เห็นว่า จิตใจของเราควรจะรู้สึกอย่างไร ในงานซึ่งเราจะต้องสร้างขึ้น และงานของเราเป็นงานที่น่าทำมาก ถ้าไม่บอกเช่นนี้ก็อาจจะไม่สร้างทศนคติที่ถูกต้อง แต่ให้จำไว้ว่างานอย่างหนึ่งที่เรำทำไป ต่อไปอาจเกิดผลเป็นประโยชน์อะไรได้บ้าง ซึ่งอาจเปลี่ยนไปบ้าง ไม่ใช่ว่าจะอยู่และมีอยู่อย่างถาวรตลอดไป อันนี้ที่อยากให้เราเข้าใจซึ่งพอว่า งานที่ทำขึ้นหนึ่งๆ นั้น ได้ให้อะไรอย่างหนึ่ง เพื่อก่อให้เกิดอะไรขึ้น

ผมอยากจะจบคำปราศรัยเบื้องต้นเพียงเท่านี้ก่อน เท่าที่ให้ความนึกคิดมานี้ หวังว่าคงก่อประโยชน์ได้บ้าง ในการที่จะไปเริ่มงานเกี่ยวกับโครงการนี้

การศึกษาเกี่ยวกับจรรยาและศาสนา

แปลจากปาฐกถาพิเศษ ของ
มหาอำมาตย์โท พระยาอินทรมนตรี
(Francis H. Giles)
คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

มหาอำมาตย์โท พระยาอินทรมนตรี (ฟ.ท. ไจลส์) เป็นผู้ซึ่งข้าพเจ้ามี
วิสาสะและตระหนักใจอยู่ดีว่า รักประเทศสยามและคนไทยตลอดถึง
ขนบธรรมเนียมไทย ได้เคยรับราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมา
ตั้งแต่ในฐานะเป็นชาวต่างประเทศผู้มีความรู้ความชำนาญ จนในที่สุดถึงฐานะเป็น
ข้าราชการผู้รอบรู้ในการทำงานแทบทุกแผนกของรัฐบาลสยาม ปฏิบัติการด้วย
ความภักดีอันจะหาที่เปรียบได้ไม่่ง่ายนัก เพราะเหตุฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้ชวนให้
มาช่วยพวกเราคณะครูให้ได้ยินได้ฟัง พอส่งเสริมความเป็นพหูสูตด้วยการแสดง
ปาฐกถา พระยาอินทรมนตรีก็ยินดีรับและให้เรื่องนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเป็นชนิด
เรื่องที่ฟังแล้วต้องคิดเป็นเรื่องเหมาะสมกาล เพราะรัฐบาลสยามได้พาชาติไทยให้
ดำเนินมาตามทางแห่งความเจริญในปัจจุบันสมัย จนถึงขีดที่จำจะต้องรู้จักใจเรา
เองให้มากขึ้นกว่าแต่ก่อน สมควรจะได้พิมพ์ขึ้นไว้มิให้สูญหายไป จึงได้ขอ
อนุญาตเจ้าของแปลขึ้นแล้วพิมพ์ เจ้าของก็ยินดีอนุญาต และยกกรรมสิทธิ์ให้
สามัคยาจารย์สมาคมพิมพ์จำหน่ายตามแต่จะเห็นควร เป็นบุญคุณแก่สมาคม
และกุศลพึงอนุโมทนายิ่งนัก ควรจะบันทึกความที่สมาคมรู้สึกบุญคุณต่อ
พระยาอินทรมนตรีอีกชั้นหนึ่งไว้ในที่นี้

ในการแปลปาฐกถาฉบับนี้ออกจากภาษาอังกฤษ ข้าพเจ้าได้รับความ
ช่วยเหลือ จากเจ้าของและจากนายร้อยเอก หลวงบรรบรรณรักษ์ กรมวิชาการ

กระทรวงธรรมการเป็นอันมาก และได้ถวายสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ญาณวโร)
ช่วยตรวจทักท้วงอีกชั้นหนึ่ง ขอบันทึกความรู้สึกรับคุณของท่านทั้งสามนี้ไว้
ในที่นี้ด้วย

สภานายก*
วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ๒๔๗๓

---

*คือ พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าธานีวัตติ

คำแปลปาฐกถา

ซึ่งพระยาอินทรมนตรีแสดง ที่สามัคยาจารย์สโมสรสถาน

วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๗๓

(พิมพ์ตรงตามต้นฉบับเดิม)

เรื่องที่ข้าพเจ้าจะขอพูดในวันนี้ เป็นปัญหาที่ได้ใคร่ครวญมาหลายปี กล่าวคือ เรื่องการศึกษาของประชาชน ในชั้นต้นอยากจะใคร่ขอให้ท่านผู้ฟังลองคิดดู สักหน่อยหนึ่งก่อนว่า การศึกษานั้นท่านเข้าใจความเป็นไฉน หรือบางทีท่านทั้งหลาย เป็นส่วนมากจะยังไม่ได้นึกเลยก็เป็นได้ว่าจะตีปัญหานี้อย่างไร และการที่ไปเข้า โรงเรียนมาแล้วนั้น ก็เพียงไปปฏิบัติตนตามระเบียบการที่จะให้ครูเขาสอนให้อ่าน ออกเขียนได้ และความรู้เบ็ดเตล็ดอื่นอีกบ้างเล็กน้อย โดยมีได้ทวนคำนึงถึงวัตถุประสงค์ที่ ประสงค์ในที่สุด ที่จะอธิบายว่าการศึกษาเป็นอะไรนั้นยาก หรือบางทีจะเป็น เพราะเหตุนี้เองที่ได้ทำให้ครูและใครต่อใครอธิบายกันอย่างขอไปทีว่าการศึกษานั้นคืออะไร บางคนอาจอธิบายให้เราฟังว่า การศึกษาคือการฝึกฝนเด็กให้รู้จัก หนทางปฏิบัติตนในกายหน้า หรืออีกนัยหนึ่งให้รู้จักครองชีวิต (life) บางคน อธิบายอีกกว่าเป็นวิธีการที่จะเพาะผลเมืองดี บางคนอาจอธิบายอีกกว่าเป็นการ เพาะความรู้ (developing of the intellectual powers) ถ้าท่านยังยัง พิจารณาคำอธิบายเหล่านี้ให้ถ่องแท้แล้ว ท่านจะเห็นได้ว่าเป็นการทำเนียบความ ยิ่งกว่าการตีความ เพราะเหตุว่าถ้าเราได้เข้าใจชัดเจนว่าการครองชีวิตคืออะไร แล้ว เราจะฝึกฝนเด็กไปสถานใดย่อมไม่บรรลุถึงผลที่ชอบได้

ในคำอธิบายข้อต้นนั้น คำว่าการครองชีวิตนี้ คนโดยมากตีความว่าการหา ไล่ปากไล่ท้อง แต่ข้าพเจ้าขอถามสักหน่อยเถิดว่าการหาไล่ปากไล่ท้องนี้แหละหรือ ควรเป็นที่หมายอันสูงสุดแห่งการศึกษา ข้าพเจ้าเห็นว่าถ้าเราไม่เข้าใจคำว่า

การครองชีวิตให้กว้างขวางกว่านี้ไซ้ การศึกษาของเราจะไม่ยังให้เกิดพลเมือง อันตื่นแท้ แต่จะได้พลเมืองที่เป็นโมฆนิสสัยมงายอยู่ในวงความคิดอันแคบไม่มีทาง ที่จะงอกเงยปราดเปรี๊งได้ และบ้านเมืองที่มีพลเมืองอันมีลักษณะดังว่านี้แล้ว จะต้องเป็นบ้านเมืองที่ปราศจากภูมิธรรม (culture) ที่ตื่นแท้ เพราะภูมิธรรมนั่นเอง คือความเข้าใจชอบว่าการครองชีวิตคืออะไร

ในอธิบายข้อ ๒ ซึ่งออกจะรับรองกันแพร่หลายว่าเป็นความมุ่งหมายแห่ง การศึกษา กล่าวคือ การเพาะพลเมืองดีนั้นเราจำต้องทำความเข้าใจกันเสียก่อน ว่าอย่างไรจึงจะเรียกว่า “ดี” ถ้าท่านมองไปดูตามนานาประเทศ ท่านจะสังเกตได้ ว่าต่างก็แปลคำนี้ต่างๆ กัน สิ่งเดียวกันบางประเทศเห็นดี แต่บางประเทศเห็นไม่ดี ก็มี ยกตัวอย่างประเทศรัสเซีย แท้จริงประเทศรัสเซียก็พยายามอยู่ที่เพาะ พลเมืองดีตามความที่เขาเข้าใจว่าดี แต่ประเทศอื่นหลายประเทศเห็นกันว่า พลเมืองของรัสเซียนั้นเลวเต็มที และพลเมืองดีของรัสเซียนั้นก็ต้องเห็นพลเมืองดี ของประเทศอื่นๆ เลวเต็มทีเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าท่านลองคิดดูตามที่ข้าพเจ้า ได้พูดมาแล้วนี้ ท่านจะเข้าใจได้ทันทีว่าก่อนที่เราจะฝึกฝนพลเมืองดี เราจำต้องรู้ ก่อนว่าอะไรคือดี วิธีให้การศึกษาซึ่งใช้เครื่องจักรชนิดหนึ่ง สำหรับสอนเด็กให้อ่านออกเขียนได้ให้รู้เลข รู้ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ฯลฯ เช่นนี้ จะได้พลเมืองดีที่ เราพึงปรารถนาได้หรือไม่ การศึกษาที่แท้จริงควรจะสอนให้ได้ผลกว้างขวางกว่า การให้ความรู้เหล่านี้ไปเฉยๆ ควรมุ่งหมายที่จะสั่งสอนคนให้เข้าใจว่าความดีคือ

อะไรทำอย่างไรจึงจะหาความดีอันนี้ได้ ทำอย่างไรจึงจะให้ความดีอันนี้ดำรงอยู่ และให้ผลเต็มที่ได้อีก คำตอบของข้าพเจ้ามีว่า ถ้าจะเข้าใจให้ถ่องแท้ว่าความดีนั้นคืออะไรแล้วเราต้องมีภูมิธรรม และภูมิธรรมที่ชอบนั้นคือการครองชีวิตอย่างดีนั่นเอง สิ่งนี้อย่างเดียวที่จะทำให้บังเกิดผลเมืองดีและให้บังเกิดประชาชนซึ่งสมบูรณ์ด้วยความรอบรู้ หรืออีกนัยหนึ่งที่ตื่นแท้แล้ว

ในอธิบายข้อ ๓ ที่ว่าการศึกษาได้แก่การเพาะความรู้ นั้น ก็จำเป็นอีกนั่นแหละ ที่จะเข้าใจกันเสียก่อนว่า ความรู้คืออะไร ขออย่าได้ปนความรู้ (intellect) กับความหยั่งรู้หรือญาณ (intelligence) เพราะเป็นของคนละอย่าง มีคนเป็นอันมากที่เห็นว่าความรู้กับญาณนั้นเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แยกจากกันไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าเห็นว่า คนหมู่มากหนึ่งอาจมีญาณและบรรลุถึงซึ่งภูมิธรรมได้แต่ไม่ได้มีความรู้ คนที่มีความรู้ทำอะไรมิสำเร็จก็มีอยู่ถมไป เพราะคิดอะไรต่ออะไรได้หลายอย่างจนเลื่อนไปหมด ไม่รู้ว่าจะจับอะไรถูก คนชนิดนี้เรียกว่าผู้รู้ แต่ไม่จำเป็นที่ผู้รู้เหล่านี้จะต้องมีญาณสามารถจะหยั่งรู้อะไรให้ลึกซึ้งได้ ข้าพเจ้าคาดว่าท่านจะเห็นด้วยกับข้าพเจ้าว่าเรามิได้มุ่งหมายที่จะเพาะความรู้ให้พลเมืองประเทศนี้เพื่อจะให้เป็นผู้รู้มากๆ เท่านั้น แต่เราต้องการจะสอนให้พลเมืองเข้าใจว่าทำอย่างไรจึงจะใช้ญาณให้ถูกต้องเพื่อให้บรรลุถึงซึ่งภูมิธรรมที่แท้ หากเราจะตรวจดูตามบรรดาคนที่เรารู้จัก จะเป็นบรรพชิตก็ตาม คฤหัสถ์ก็ตาม จะเป็นข้าราชการหรืออะไรก็ตาม เราจะสังเกตเห็นได้ว่ามีผู้ใฝ่ใจอยู่มากที่จะน้อมไปในทางเพาะผู้รู้ในการที่ได้รับสรรเสริญว่าเป็นผู้มีโวหารดีหรือพูดเก่ง แต่ที่แท้จริงนั้นทางนี้ผิดแน่ เพราะไม่มีอะไรนอกจากพูด พูดแล้วไม่ทำ ไม่เป็นการงานชอบ

การศึกษาตามคำอธิบายโดยนัยทั้ง ๓ ประการดังกล่าวมาแล้วนี้ ดูไม่มีท่าทางที่จะนำเราไปให้ถึงภูมิธรรมที่แท้จริง และเมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจำต้องขอให้ท่านย้อนไประลึกถึงตามที่ข้าพเจ้ากล่าวแล้วข้างต้นนี้ และตกลงในใจท่านเสียก่อนว่า การศึกษาคืออะไรแน่ และท่านเข้าใจความนั้นเป็นไฉน ถ้าท่านตรงดูให้ดี ความจะปรากฏชัดขึ้นทุกทีว่าการศึกษานั้นเป็นสิ่งอันหนึ่งซึ่งยิ่งกว่าการให้ความรู้ ยิ่งกว่าการเตรียมเด็กสำหรับครองชีวิตยิ่งกว่าการเพาะผลเมืองดี ยิ่งกว่าการเพาะความรู้ การศึกษาควรจะเพ่งเล็งที่จะทำให้บังเกิดภูมิธรรมขึ้นในหมู่ชนอันเป็นพลเมืองของชาติ คำว่าภูมิธรรมข้าพเจ้าหมายความว่าความถึงสุภาพซึ่งเกิดจาก

ปากกา ของใช้ส่วนตัวของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ จัดแสดงในหอเกียรติยศ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

ความเข้าใจในอรรถแห่งเมตตา แห่งการช่วยเหลือผู้อื่นในทางชอบ (การงานชอบ) แห่งความเห็นใจและรู้ใจผู้อื่นในทางที่ชอบ แห่งประติสันถารธรรม แห่งคารวธรรม แห่งขันติ และปฏิบัติคุณธรรมทั้งหลายเหล่านี้เป็นนิตยนิรันดร ถ้าชายหนุ่ม หรือหญิงสาวในพวกเราได้สำเร็จการศึกษา กล่าวคือได้เรียนจบหลักสูตรใน โรงเรียนต่างๆ แล้วและหยุดอยู่เพียงแค่นั้น (ดังที่ข้าพเจ้าอดสูใจที่จะต้องรับว่าเป็นจริงดังนั้น) เมื่อฉะนั้นแล้วเราจะหวังบรรลุถึงภูมิธรรมไม่ได้แน่ ความเห็น ข้าพเจ้าเองนั้นมีอยู่ว่า การศึกษานั้นพึงอธิบายได้อย่าง เดียวแต่ว่าเป็นวิธีการที่จะ ทำให้คนดำริชอบ และสงสัยเสียด้วยซ้ำว่า การให้ความรู้เช่นที่มีอยู่ในหลักสูตรของ โรงเรียนโดยมาก เวลานี้จะสอนให้เราดำริชอบนั้นได้หรือ คนเราเมื่อคิดชอบ เท่านั้นจึงจะได้ชื่อมีญาณจริง มีความเข้าใจกิจการจริง และเมื่อมีญาณกับความ เข้าใจจริงอย่างนี้แล้วจึงจะได้ชื่อว่าเป็นพลเมืองดี บรรลุถึงอวสานภูมิแห่งภูมิธรรม ก็ทำอย่างไรเล่าจึงจะเรียนรู้วิธีที่จะดำริชอบ เราจะเรียนจากหลักสูตรปกติใน โรงเรียนนั้นไม่ได้แน่ การดำริชอบนั้นเป็นคตธรรม เป็นมนสิกาโรบาย (การทำใจ) ใช้อื่นไกลคือศาสนานั้นเอง แต่คำว่าศาสนานี้ก็เห็นกันไปต่างๆ แปรกๆ บางคน ถือว่า ศาสนาเป็นสิ่งหนึ่งที่จะพึงเอามาใช้ในบางโอกาส เช่นวันพระ หรือในเวลา ที่ตักยากลำบาก หรือในเวลา ที่แก่เฒ่าลงและใกล้จะตาย ส่วนคนหนุ่มสาวเล่า ก็กล่าวขวัญนิทาเยาะเย้ยศาสนา และหลีกเลี่ยงการสมาคม กับสาธุชนคือผู้ปฏิบัติ ตามศาสนา หรือผู้เป็นสัมมาทิฏฐิชน คือผู้ดำริชอบนั่นเอง เพราะฉะนั้นเรา ทำความเข้าใจกันเสียก่อนเถิดว่า ศาสนาคืออะไร ศาสนาคือการที่มนุษย์หัน

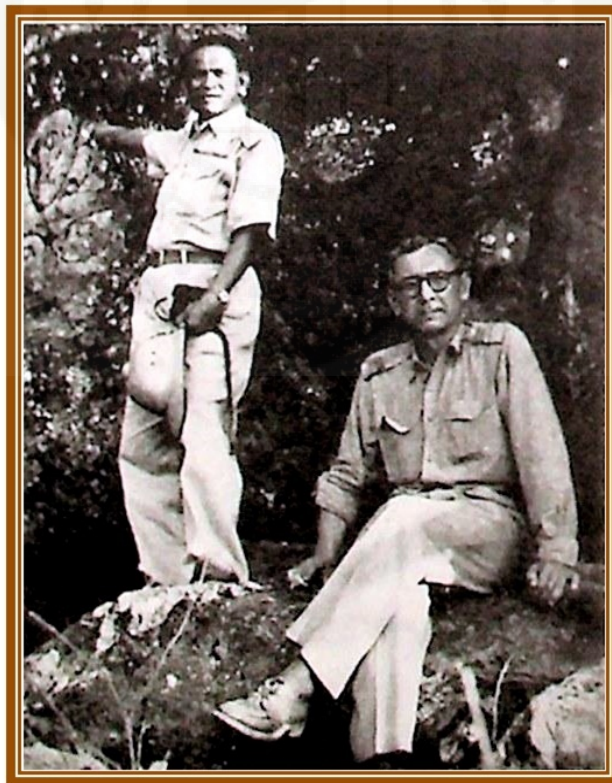
เข้าหาความจริงคือความดำริชอบนั่นเอง ถ้าข้าพเจ้าบรรยายคำศาสนาว่าเป็นทาง
 คิดชอบถูกของข้าพเจ้าดังนี้แล้ว คำอธิบายของข้าพเจ้านี้ก็จะกินความถึงการศึกษา
 เช่นเดียวกัน เพราะการศึกษาก็ควรต้องมุ่งหมายที่จะเพาะให้เกิดสัมมาทิฐิชน
 คนที่ดำริชอบเหมือนกัน เพราะถ้าเราไม่ดำริชอบแล้วเราก็ต้องดำริผิด และถ้า
 หมุ่ชนของเราดำริผิดแล้วทางการทำงานของเราก็น่าวิตกยิ่งนัก การคิดผิดกำลังมีอยู่
 เป็นอันมากในประเทศเราทุกวันนี้ ดังผลได้ประจักษ์ขึ้นในวิธีที่เกิดประทุษกรรม
 ทารุณกรรมและความยากจน สามประการซึ่งอยู่ข้างจะเพิ่มพูนขึ้นเป็นลำดับ
 แทนที่จะลดน้อยลงไปตามควร ก็อะไรเล่าเป็นเหตุแห่งความชั่วซึ่งเด่นชัดขึ้นมาใน
 ท่ามกลางพวกเราทุกวันนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าเหตุอยู่ที่เราเข้าใจผิดว่าศาสนาคืออะไร
 และเราไม่รู้ว่าเราอาจใช้และควรใช้ศาสนาให้เป็นประโยชน์แก่การศึกษาของเรา
 ได้อย่างไร ข้าพเจ้าเข้ามาอยู่ในประเทศนี้กว่า ๓๐ ปีแล้ว ในขณะที่เรากำลังเริ่ม
 แก่ไข่วิธีการปกครอง วิธีการศึกษา และกำลังมีการเปลี่ยนแปลงตลอดถึงความ
 เป็นไปแห่งผู้คนพลเมืองทั่วไป เมื่อครั้งนั้นศาสนาสิ่งที่สอนให้คนเราคิดให้ถูกทาง
 นั้นท่านกำลังปลิดให้ขาดจากการศึกษาของประชาราษฎร์ แต่ยังมีทันจะขาดจากกัน
 ทีเดียว และผลอันชั่วร้ายที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันนี้ก็ยังมีได้ปรากฏ ครั้นเวลาล่วงมา
 ความเหินห่างระหว่างการศึกษา กับศาสนามีมากขึ้นทุกที จนกระทั่งได้ตัดขาดจาก
 กัน ในที่สุดเมื่อรัฐบาลแยกราชการฝ่ายศาสนาออกจากกระทรวงธรรมการ แล้ว
 ตั้งกระทรวงศึกษาธิการขึ้นเมื่อไม่กี่ปีมานี้ในรัชกาลปัจจุบันนี้^๑ ได้ทรงพระราชดำริ
 เห็นความผิดที่แยกกัน จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับรวมการศึกษา กับ
 การศาสนาขึ้นเป็นกระทรวงธรรมการอีกตามเดิม เป็นสิ่งที่ชอบแล้ว จริงอยู่
 ยังไม่ทันได้เห็นผลชัดเจน เพราะเวลายังน้อย แต่ก็นับว่าได้ลงรากเง้าแห่งความ
 เข้าใจที่ถูก ว่าการศึกษาคืออะไร ก็เมื่อศาสนาได้แก่วิธีการที่หัดคนให้ดำริชอบ
 (ซึ่งคนโดยมากคงจะยอมรับรองแล้ว) ฉะนั้นคำว่าศาสนาก็ตรงกับคำว่าศึกษา ใน
 ภาษาของท่านเอง ท่านอธิบายคำศาสนาว่า คำสั่งสอน การสั่งสอน การฝึกหัด
 (ปทานุกรม พ.ศ.๒๔๗๐ หน้า ๗๑๑) และนี่ก็อะไรเล่า ไม่ใช่การศึกษาหรือ เมื่อได้
 ความชัดว่าศาสนา คือศึกษาเช่นนี้แล้ว เราจะยังคงใช้ศาสนาแต่เฉพาะในวันพระ

^๑คือ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

หรือในโอกาสที่ลำบากยากเข็นหรือชราใกล้จะถึงความตายเท่านั้นหรือ การที่จำกัดโอกาสเช่นนั้นเป็นความเขลา และการที่จะนิทาเยาะเย้ยศาสนาหรือผู้ที่ปฏิบัติตามศาสนาก็เป็นความผิดนักหนา ศาสนาเป็นสิ่งที่จะพึงใช้อยู่ทุกวัน ตั้งแต่ขณะที่เข้าโรงเรียนไปจนตลอดชีวิต การศึกษากับศาสนาแยกกันไม่ได้ ถ้าขึ้นแยกจะต้องเป็นผลร้ายดังที่เราเห็นพยานอยู่ทุกวันนี้ ท่านคงจะย้อนเอาข้าพเจ้าละสิว่าการที่พูดถึงความคิดที่ชอบนั้นง่าย แต่ที่จะคิดชอบจริงๆ นั้นยากนัก แต่ข้าพเจ้าไม่เห็นสอดคล้องกับท่านที่พูดเช่นนั้น ไม่เห็นเป็นความยากอะไรที่จะระวังเสียแต่ต้นมือ มิให้ความคิดที่ผุดเกิดขึ้นในใจเราได้ อยากจะขอบอกท่านว่าความคิดที่ผุดนั้นเพราะมิได้มีมูลในธรรมอันเป็นความจริง ย่อมเป็นของจริงไม่ได้ ความคิดผุดเกิดจากไม่รู้ความจริง ถ้าเราจะหลีกเลี่ยงให้พ้นความคิดผุดแล้ว เราต้องฝึกฝนด้วยการศึกษาที่ชอบ และตั้งอยู่ในความคิดที่ชอบและเพื่อจะช่วยให้ท่านคิดชอบได้ง่ายขึ้น จะขอกล่าวเป็นหลักในขั้นต้นเสียก่อนว่า คนทั้งปวงมีธรรมชาติเป็นคนดีโดยปกติ เพราะฉะนั้นถ้าความชั่วไม่เข้ามาปะปน ถ้าเราป้องกันไม่ให้ความคิดผุดเข้ามาได้ เราย่อมอยู่ในที่ชอบเสมอ ถ้าเราเริ่มฝึกฝนคนทั้งหมู่ให้คิดชอบด้วยให้การศึกษาที่ชอบแล้ว อีกไม่ช้านานชนหมู่นั้นจะไม่สามารถคิดผุดได้ ในที่สุดจะไม่มีใครรู้จักว่าความคิดผุดเป็นอย่างไร และการอันนี้จะสำเร็จได้ง่ายโดยวิธีแก้ไขความเข้าใจเชื่อถือของประชาชนเสียให้ถูก ซึ่งควรจะเป็นหน้าที่ผู้มีอาชีพในทางศึกษาและรัฐบาลทั้งปวงที่จะมุ่งหมายดำเนินการศึกษาไปในทางที่กล่าวมาแล้วนี้ เพราะการนี้เป็นทางเดียวที่เราจะบรรลุถึงภูมิธรรมอันแท้จริง ซึ่งแปลว่าความสุขจริงสำหรับบรรดาประชาชนทั่วไป ขอยกตัวอย่างให้เห็นว่า ความพากเพียรที่จะฝึกฝนเด็กไปในทางใดทางหนึ่ง ถ้าทำจริงๆ แล้วอาจเป็นผลได้กว้างขวางเพียงไร กำลังอันยิ่งใหญ่ของประเทศเยอรมันนั้นสร้างขึ้นได้ด้วยวิธีการศึกษาของเขาโดยแท้ ในโรงเรียนทั้งปวง เขาอบรมเด็กด้วยหลักการเรื่องอำนาจทั้งสิ้น จนกระทั่งอำนาจนั้นได้มาสู่ชาติเยอรมันอย่างบริบูรณ์ ถ้าเราเพียรสอนเด็กของเราให้คิดชอบอีกไม่ก็ชั่วคน สิ่งที่ท่านไม่นึกไม่ฝันว่าจะสำเร็จได้ก็จะสำเร็จ ประชาชนของท่านก็จะสามารถดำรงชอบทั่วกัน อันการที่จะวางรูปในอนาคตอนุโลมตามหลักซึ่งกล่าวมาแล้ว เพื่อพยายามให้บังเกิดหมู่ชนที่ตั้งอยู่ในเพียร และมีภูมิธรรมแล้วก็จะมีความสุขนั้น จะมีประเทศใดบ้างที่อยู่ในฐานะที่เหมาะสมกว่าสยามได้เล่า นี่เป็นเรื่องควรนึก

และเมื่อนึกแล้วก็ควรพากเพียรทำให้บรรลุผลจงได้ ความพากเพียรที่จะดำเนินการดังว่านี่คงต้องดีกว่าวิธีเดิมที่จะผูกมัดหมู่ชนด้วยมิจฉาภิภูฏฐิ ความเห็นผิดซึ่งเกิดจากความเข้าใจผิดว่าการศึกษานั้นเป็นอะไรเป็นแน่ ในสมัยโบราณท่านเข้าใจกันแจ่มแจ้งดีว่าศาสนากับศึกษาแยกกันไม่ออก ท่านจึงสอนไปด้วยกัน จำนวนเวลาที่เราหลงทางไปเสียในระหว่างนี้ก็ยังไม่มากมายเหลือเกินจนถึงกับเราจะย้อนกลับไม่ได้แล้ว และแท้จริงในรัชกาลปัจจุบันก็ได้สั่งให้ย้อนกลับแล้วด้วยซ้ำ

สิ่งหนึ่งซึ่งจะเกื้อกูลให้ท่านบรรลุถึงภูมิธรรมซึ่งจะทำให้ท่านดำริชอบเสมอไป นั่นก็คือศาสนาของท่านเอง ข้าพเจ้าหมายความว่าถึงศาสนาซึ่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นวิชาจรณสัมปันน์และเป็นพระอรหันต์ได้ทรงประกาศตั้งขึ้นนั่นเอง พระองค์ได้สอนท่านทั้งหลายด้วยหลักอันชอบด้วยวิทยาศาสตร์ให้ท่านสามารถดำริชอบ พระองค์เองจำเดิมแต่ทรงดำรงอยู่ในปฐมวัยได้ผ่านตลอดการศึกษาในสมัยนั้น อันเท่าที่เรารู้เรื่องราวได้ไม่น่าจะต่างกันในเชิงหลักกับวิธีการทุกวันนี้

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิตรวจราชการต่างจังหวัด
ร่วมกับคุณวิฑูร ทิวทอง รองอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา พ.ศ.๒๕๐๑

ก็มากน้อยนัก ความไม่ปรากฏว่าพระองค์ได้ทรงเล่าเรียนในสำนักศิลาปาโมกข์ใดๆ ในกรุงตักกสิลา แต่เราทราบได้แน่ว่าได้ทรงศึกษาศิลปวิทยาศาสตร์จากอาจารย์ผู้ชำนาญในวิชานั้นๆ พระองค์ทรงพระปรีชาญาณ เมื่อถึงเวลาที่จะต้องทรงรับภาระของผู้ใหญ่ก็ได้ทรงรับอภิเษกสมรส ตลอดเวลาที่ได้ทรงศึกษาและเวลาต่อ นั้นมาความประจักษ์ว่า ทรงสงสัยอยู่ว่าการศึกษาที่ได้ทรงรับจากอาจารย์ต่างๆ นั้นเป็นการศึกษาที่ถูกจริงแล้วหรือไม่ ความสงสัยอันนี้ทวีขึ้นโดยลำดับ ด้วยทรง รู้สึกว่าวิชาความรู้ที่ทรงได้มานั้นจะไม่มาซึ่งผลอันชอบ กล่าวคือบรมสุข ในที่สุด จึงแน่วพระทัยว่าการศึกษาที่ได้ทรงรับมานั้นผิดมาแต่มูลเดิมเสียแล้ว จึงทรง กระทำปณิธานเพื่อจะหาทางบรรลุถึงซึ่งความคิดชอบโดยลำพัง นี้ก็ไม่ใช่อื่นไกล คือพระองค์ใคร่จะทรงแสวงหาวิธีศึกษาที่ชอบนั่นเอง ใน ๖ ปีต่อจากนั้นมานับว่า เป็นภาคที่ ๒ แห่งการศึกษาของพระองค์ ได้ทรงชวนชายศึกษาในสำนักศาสนา ต่างๆ บรรดาที่มีชื่อเสียงอยู่ในมัธยมประเทศสมัยนั้น ทรงรับคำสอนของท่าน เหล่านั้น ในฐานะเป็นศิษย์ ทรงสดับคำอธิบายแสดงเหตุและผลจนตลอด แต่ใน ที่สุดไม่ทรงรู้สึกว่าการสอนเหล่านั้นดีไปกว่าที่เคยได้ทรงเล่าเรียนมาแต่เดิม ประการใด ยังคงจับทางที่ชอบไม่ได้อยู่นั่นเอง จนทรงรู้สึกท้อแท้สิ้นหวังที่จะหา วิธีศึกษาที่ชอบอยู่แล้ว ความรู้จริงผุดประดุกแสงสว่างอันชัชวาลย์ไพโรจน์ทันใด นั้น ทรงรู้สึกว่าการจับหลักสำคัญของการศึกษาที่ชอบ กล่าวคือความคิดและ ไตร่ตรองที่ชอบโดยลำพังได้แล้ว เมื่อความคิดผิดได้ทับถมกันมาหลายชั่วคนแล้ว พระองค์ได้มาบรรลุถึงความรู้ที่ชอบ ได้หมุนจักรแห่งพระธรรมซึ่งมิได้เคยมีใคร หมุนได้ในโลกนี้ ตระหนักแน่ในพระหฤทัยว่าการดำริชอบนั้นเป็นของจริงแท้ เป็นสิทธิ์อันหาค่ามิได้ ซึ่งมีอยู่แก่มนุษยชาติเป็นของดีมานานแล้ว แต่หากมิได้มีใคร รู้จัก และเมื่อพระองค์ได้ความรู้ที่ชอบยิ่งหาที่เปรียบปานมิได้ ซึ่งใช้โดยนัยอัน ทับศัพท์ว่า “อนตตรสัมมาสัมโพธิญาณ” ฉะนี้แล้ว ก็ได้บรรลุถึงซึ่งปรมคติ ที่พึงปรารถนา ทรงเห็นว่าบรรดาประชาชนได้รับความอบรมมาผิดทาง จึงได้เริ่ม สั่งสอนด้วยการศึกษาที่ชอบ ซึ่งเรียกกันอีกนัยหนึ่งว่าศาสนา ทรงอธิบายวิธีการที่ จะต่อสู้ความผิดและความหลงที่ครอบงำตนเหล่านั้นด้วยวิธีคิดชอบ ทรงวางหลัก แห่งการศึกษาชั้นใหม่เดี๋ยวนี้เรียกกันว่าอริยสัจจสี่ ทรงอธิบายต่อไปว่าคนที่เชื่อ และเห็นตามหลักอันนี้ อาจปฏิบัติตามมรรคทั้ง ๘ ให้บรรลุถึงผลได้ มรรคหรือ

หนทางทั้ง ๘ นี้ ก็อธิบายไว้ชัดเจนไม่เคลือบคลุม คือ (๑) การคิดชอบ ความเห็นชอบ (สัมมาทิฏฐิ) (๒) การทำใจชอบ ดำริชอบ (สัมมาสังกัปปะ) (๓) กล่าวชอบ (สัมมาวาจา) (๔) การงานชอบ (สัมมากัมมันต) (๕) อาชีพในทางที่ชอบ (สัมมาอาชีวะ) (๖) ความพยายามชอบ (สัมมาวายามะ) (๗) ตั้งสติชอบ (สัมมาสติ) (๘) ความเพ่งอารมณ์ชอบ (สัมมาสมาธิ) ท่านจะสังเกตได้ว่าทุกข้อในการศึกษาอันนี้มีมูลอยู่ที่ความชอบธรรม ไม่ใช่ความผิด และเริ่มต้นขึ้นมาตั้งแต่ความคิดชอบ พวกเราย่อมมีอยู่หลายคนทีพอใจแต่เพียงเล่นด้วยกับหลักความคิดชอบนี้เป็นเกมอันไม่ได้ประโยชน์อะไรเลย ยกตัวอย่างในปัจจุบันก็คือ ข้าราชการที่พูดและเถียงไม่รู้จักจบด้วยเรื่องราชการของตน แต่หาได้สำเร็จอะไรยิ่งไปกว่าพูดไม่ ตามวัดเราก็พบได้บ่อยๆ คือพระที่พูดไปและเถียงไปด้วยปัญหาที่ท่านเข้าใจว่าเกี่ยวข้องกับศาสนา แต่ซึ่งแท้จริงมิได้เป็นธรรมพิเศษพิสดารประการใด บางท่านชอบโต้เถียงกันในข้อที่เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมหรือพิธีสังฆกรรม โดยเชื่อว่าได้ทำชอบแล้วที่เอาใจใส่ในเรื่องเช่นนั้น คฤหัสถ์ผู้ใหญ่ว่า ใช้นับถือกันว่าเป็นธัมมธัมมโม ก็ชอบพูดปัญหาชนิดนี้กันอยู่มากเหมือนกันโดยเข้าใจว่าคิดชอบแล้ว แต่ท่านเหล่านี้ส่วนมากได้ทำอะไรชอบแล้วละหรือ ความคิดชอบย่อมเป็นรากเง้าแห่งการทำที่ชอบ การทำที่ชอบเป็นทางเดียวที่จะได้ผลแห่งความคิดชอบ และเพราะเหตุนี้เอง การศึกษาแบบใหม่ที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงคิดขึ้นได้ในครั้งนั้น จึงได้เน้นความสำคัญแห่งการทำชอบยิ่งนัก ท่านจะเห็นได้ว่าถ้าท่านรู้จักคิดชอบเสียจนเคยแล้ว ท่านจะแสดงความสามารถที่จะคิดชอบนั้นด้วยการทำชอบซึ่งจะไม่เป็นการยากเลย เพราะเมื่อท่านคิดชอบเสียจนเคยชินแล้ว การทำชอบย่อมจะบังเกิดขึ้นเองโดยลำพัง ข้าพเจ้าแน่ใจว่าผู้ใดได้ตรองและพิจารณาเรื่องที่ข้าพเจ้าพูดวันนี้แล้ว คงต้องรับรองต่อข้าพเจ้าเป็นแน่ว่า ในปัจจุบันนี้เราให้การศึกษาด้วยวิธีเถรตรงเหมือนหมุนจักร ถือศานากันด้วยการสำแดงโวหารถ่ายเดียว ก็เมื่อเรานั่งหมุนจักรอันหาชีวิตมิได้หรือตีโวหารกันอยู่เท่านั้นแล้วจะไปเอาผลดีที่ไหนมาได้เล่า เหตุฉะนั้นจึงควรที่ท่านจะรีบจัดการแก้ไขข้อบกพร่องในวิธีการศึกษานี้เสียแล้วพากเพียรสังเกตทำความพยายาม เพื่อจะสามารถคิดให้ชอบธรรมแล้วทำให้ชอบธรรมตามนัยที่พระบรมครูของท่านได้ประทานไว้ พระบรมครูพระองค์นั้นของท่านแหละเป็นเอกอัครบรมครูแต่ปริมปราสาทราบเท่าทุกวันนี้

ก็การทำขอบนั้นจะมีผลฉับไฉน สมมุติว่าคนในวงของเราต่างก็คิดชอบและเมื่อคิดชอบแล้วก็ยอมทำชอบ เมื่อทำชอบแล้วสภาพแห่งภูมิธรรมซึ่งรัฐบาลควรจะมีมุ่งหมายที่จะนำราษฎรเข้าไปสู่ที่นั้นจักบังเกิดขึ้นเป็นผลแห่งการทำขอบนั้นเอง ครั้นเมื่อภูมิธรรมได้แพร่หลายไปตามบรรดาคนทั้งปวงแล้วซึ่งอาจจะกินเวลาหลายชั่วคนก็เป็นได้ เมื่อนั้นแหละการปกครองก็จะเป็นการง่ายดาย เพราะราษฎรทั้งหมดจะเป็นผู้คิดชอบและทำชอบอยู่แล้ว ความยากจนก็ดี ประทุษกรรมก็ดีย่อมจะมีไม่ได้ ความสุขจริงก็จะแผ่ไพศาลไปทั่วขอบขัณฑสีมา รูปการปกครองบ้านเมือง เช่นที่เรามีอยู่ทุกวันนี้ก็คงจะได้ตัดทอนให้ง่ายลงอีกเป็นอันมาก เราจะสามารถลดจำนวนตำรวจซึ่งมีหน้าที่ป้องกันปราบปรามโจรกรรมลงไปได้มาก เราจะได้ลดจำนวนศาลยุติธรรมลงไปได้อีกหลายศาล ด้วยประชาชนต่างคนต่างก็รู้จักใช้ความเป็นไทยแก่ตนให้ถูกต้อง คือรู้ว่าความเป็นไทยแก่ตนนั้นไม่ใช่ความไม่มีอะไรเห็นยวร้ายเลยดังคนเป็นอันมากนึก แต่ที่แท้ที่นั้นความเป็นไทยแก่ตนย่อมเป็นเครื่องเห็นยวร้ายตัวเราเอง อันเป็นอำนาจซึ่งเราพึงมีไว้ในตน เป็นผลแห่งภูมิธรรมแท้

ข้าพเจ้าใคร่ของยกอีกปัญหาหนึ่งขึ้นกล่าวเพื่อประกอบการที่เรามุ่งจะดำเนินไปสู่สวนภูมิแห่งภูมิธรรมนั้น ทุกวันนี้ครูบาอาจารย์และผู้อำนวยการศึกษาของเราจัดแบ่งการเล่าเรียนเป็น ๓ ชั้น คือ ประถม, มัธยม, อุดม, การขีดคั่นดังว่านี้ควรจะมีระวางให้มาก อย่าจำกัดให้เกินไป ถ้าเราจะยอมให้คนจำพวกหนึ่งเข้าเรียนเพียงประถมศึกษาแล้วหยุดอยู่แค่นั้นก็ดีให้อีกจำพวกหนึ่งขึ้นไปถึงมัธยมศึกษา แล้วหยุดแค่นั้นก็ดี เหลือไว้แต่เพียงจำนวนน้อยที่จะให้ขึ้นไปถึงอุดมศึกษาฉะนี้แล้ว เราจะไม่สามารถบรรลุถึงภูมิธรรมชนิดที่ข้าพเจ้าพยายามจะชี้แจงให้ท่านเข้าใจอยู่ ณ บัดนี้ ต้องมีอนุพันธ์กันเรื่อยไป กล่าวคือลงได้เรียนแล้วต้องเรียนให้ตลอดตามควรแก่อัตตภาพ ถ้าเรานำศาสนาซึ่งเป็นการศึกษาที่แท้จริงเข้ามาใช้เป็นด้ายร้อยธรรม (ethical thread) กำกับการเล่าเรียนจนตลอดไปตั้งว่ามาเช่นนี้แล้ว เราจะไม่ต้องวิตกว่าผลจะไม่ดีประการใดเลย ข้าพเจ้าได้เคยอ่านในที่แห่งหนึ่งว่า อาจารย์มีชื่อเสียงคนหนึ่งซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในปัญหาการศึกษา ได้มีโรงเรียนอยู่แห่งหนึ่ง ซึ่งมีศิษย์ถือศาสนาต่างๆ กัน มีผู้ไปถามอาจารย์ผู้นั้นว่า เขาสอนศาสนาหรือไม่ในโรงเรียนนั้น และได้รับตอบว่าสอน ท่านอาจารย์ผู้นั้นชี้แจงต่อไปว่า ศาสนาที่ท่านสอนนั้นคือวิธีคิดชอบแทรกแซงเข้าไปทุกวิชาจะว่า

สอนอยู่ทั้งวันก็ว่าได้ ในวิชาคำนวณก็สอนได้ ถ้าเรากวัดชั้นในทางให้คิดให้ถูกต้องเสมอ ในทางภาษาก็สอนได้ โดยหัดให้พูดตามความจริงในทางประวัติศาสตร์ก็ได้ โดยหัดให้รู้จักมนุษยธรรม ในทางภูมิศาสตร์ก็สอนได้ โดยหัดให้คิดกว้างขวาง ในทางฝีมือก็สอนได้ โดยหัดให้เป็นผู้มีพินิจพิเคราะห์ละเอียดละออ ในทางดาราศาสตร์ก็สอนได้ โดยหัดให้รู้ความใหญ่หลวงแห่งธรรมชาติ เพื่อจะได้รู้สำนึกตนเอง ในการกีฬา ก็สอนได้ โดยหัดให้เล่นด้วยความยุติธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น นอกจากนั้นท่านอาจารย์ที่กล่าวนี้ยังมีวิธีสอนศาสนาด้วยอุบายอื่นอีกหลายอย่างเช่น ให้มีภรรยาต่อสัตว์ มิให้หยาบคายต่อคนไข้ ให้มีภรรยาธรรมต่อกันเอง ให้เป็นผู้มีศีลย์ทุกเมื่อไป ถ้าเราทำให้เด็กเห็นว่าเราพวกผู้ใหญ่ นั้นเป็นพวกเดียวกับเด็ก หาได้เป็นศัตรูของเด็กไม่ดังนี้ นี่ก็เป็นการสอนศาสนาของท่านอาจารย์อีกอย่างหนึ่ง ผู้ที่ถามจึงถามต่อไปว่า ได้รับความลำบากในการที่เด็กถือศาสนาต่างกันหรือไม่ ก็ได้รับตอบว่าไม่ ท่านเลยชี้แจงต่อไปว่าท่านมีเด็กอยู่ถึง ๖ ศาสนาหรือนิกายต่างกัน แต่ท่านมิได้ถือว่าเด็กคนไหนเป็นศาสนานั้นศาสนา นี้ ท่านถือเสียว่าเด็กทุกคนเป็นนักเรียนในโรงเรียนเดียวกันย่อมมีส่วนร่วมได้และเสียร่วมกันไม่ว่าในการเล่นหรือการเรียน ศาสนาแห่งความคิดชอบที่ท่านสอนในโรงเรียนนี้ หวังจะให้ป็นรากเง่าติดตัวไปในเมื่อเติบโตขึ้น ข้อความที่ข้าพเจ้าเล่ามาถึงเรื่องท่าน

งานทำบุญเนื่องในวันคล้ายวันเกิด อายุครบ ๖๐ ปี หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ พ.ศ.๒๕๐๔

อาจารย์ผู้นี้เห็นว่าน่าสังเกต และควรที่บรรดาครูบาอาจารย์จะเอาไปไตร่ตรองดูให้จงดี นี่แหละเป็นสิ่งที่ข้าพเจ้ากล่าวถึงด้วยร้อยธรรมที่ควรจะเป็นกระดุกสันหลังของหลักสูตรแห่งการศึกษาของเรา และถ้าท่านจะเปรียบเทียบดูให้ดีแล้ว ท่านจะเห็นว่าวิธีอันนี้เกือบไม่มีอะไรผิดกันกับวิธีการของพระบรมครูของท่านทั้งหลาย

วิธีการศึกษาในปัจจุบันที่ข้าพเจ้าว่าผิดนั้นกำลังให้ผลประจักษ์ในฐานะที่พวกเราทำราชการอยู่ทุกวันนี้ เมื่อมีราชการด่วนและจำเป็นเกิดขึ้น แทนที่เราจะรีบพิจารณาให้สำเร็จเสร็จสรรพ เรากลับส่งไปขอความเห็นเข้าไปเข้ามาแล้วก็ตั้งกรรมการนี้ขึ้นซ้อนกรรมการนั้น พิจารณาแล้วรายงานมาใหม่ และโดยมากได้ผลแต่เพียงว่าขบปัญหานั้นไม่สำเร็จ หรือมีฉะนั้นก็ตกลงไกลเกลี้ยซึ่งไม่ได้ตีปัญหาไปในทางใดให้สำเร็จ การผัดวันประกันพรุ่งย่อมปรากฏไม่ว่าแห่งใด และข้าพเจ้ามีความเห็นว่า การที่เราไม่ชอบหันหน้าเข้าขบปัญหาให้เด็ดขาดเสียนั้น ส่วนมากเป็นเพราะชนิดการศึกษาที่เราได้รับมา

ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาเลยที่จะให้ท่านนึกว่าข้าพเจ้าติเตียนวิธีการศึกษาของเมืองไทยแต่แห่งเดียว เพราะแท้จริงวิธีการของไทยก็ได้แบบวิธีการมาจากประเทศตะวันตกนั่นเอง วิธีการศึกษาในยุโรปได้เป็นปัญหาถูกติกันมามากหรือยิ่งกว่าติเสียอีกด้วยซ้ำ ดูความขัดอยู่ว่ารัฐบาลต่างๆ และชาติต่างๆ มิได้ใช้ปัญญาหยั่งตลอดปัญหานี้เลย ต่างก็ยังคงลำและคั่นอยู่ตามกันว่าอะไรแน่เป็นการศึกษาและเท่าที่เห็นได้ดูประหนึ่งว่ายังไม่มีรัฐบาลใดแก้ปัญหานี้ตกเลย เพราะประเดี๋ยวก็ตั้งกรรมการพิจารณาและแปรรูปการศึกษากันอยู่ร่ำไป การที่แปรรูปใหม่นั้นก็เห็นจะต้องดีกว่ารูปเก่าดอกกระมัง แต่ถ้าจะสันนิษฐานตามเหตุการณ์ที่เป็นไปทุกวันนี้แล้ว ก็น่านึกว่าทุกๆ ประเทศต่างมิได้มีความพอใจในวิธีการศึกษาของตนเลย วิธีการศึกษาในยุโรปดูเหมือนจะให้ผลขัดอยู่อย่างหนึ่งคือ การศึกษานั้นได้สร้างนักการเมืองและนักพูดประเภทต่างๆ ขึ้นไว้มาก แต่ผลอันนี้เราควรหลีกเลี่ยงเพราะเป็นต้นเหตุแห่งการผัดวันประกันพรุ่ง ไม่มีการกระทำสิ่งไรให้ทันท่วงทีเลย วิธีการอันนี้ของยุโรปที่ได้สร้างคนพูดแต่ไม่สร้างคนทำไว้ได้นั้น ได้เป็นต้นเหตุให้เกิดสันนิบาตชาติขึ้น และในที่นั้นเองก็มีการพูดกันหนักหนา แต่มีการทำน้อย อันสันนิบาตนี้ที่ตั้งกันขึ้นชั้นแรกก็เพื่อจะระงับความอยุติธรรมให้สูญไปจากโลก ครั้นแล้วก็ถูกจำกัดวงงานอยู่แต่เพียงการปรึกษา การโต้เถียงและการพูด

เข็มกลัดชุมชนมลูกเสือแห่งชาติ ครั้งที่ ๔ ๒๔๕๔-๒๕๐๔ ของหลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ จัดแสดง
ในหอเกียรติยศมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

เพราะไม่สามารถจะทำ และบัดนี้เลยกลายเป็นพยายามจะเกลี้ยโลกให้สม่ำเสมอเหมือนเป็นแบบเดียวกันหมด การเกลี้ยให้เข้าแบบเดียวกันนี้ไม่เห็นได้มีผู้ใดคำนึงถึงมิติเภท, ความเห็น, นิสสัย, ปกติภาพ, และอากาศของประเทศที่ต่างกันนั้นเลย เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็ร่างคำถามส่งออกไปเป็นชุดๆ เรียกรายงานเข้ามาพิจารณาแล้วก็โต้เถียงกัน ผู้โต้เถียงโดยมากก็มักเป็นผู้ชำนาญแต่เพียงส่วนหนึ่งแห่งปัญหานั้น เมื่อมีความตกลงประการใดก็นับเป็นญัตติอันหนึ่งใช้ได้ทั่วไปไม่ว่าประเทศใดๆ ถ้าวิธีการเช่นนี้ยังใช้กันต่อไปอีกนานแล้ว โลกนี้จะมีคนอยู่แบบเดียว คือแบบสำเร็จซึ่งสันนิบาตชาติได้ป็นขึ้น ท่านผู้ฟังคงจะหวนมาถามข้าพเจ้าดอกกระมังว่าที่ข้าพเจ้าพูดมาทั้งนี้เกี่ยวกับการศึกษาอย่างไรเล่า ข้าพเจ้าขอตอบว่า นี่แหละคือผลที่ประจักษ์ในวิธีการศึกษาซึ่งท่านกำลังได้แบบของเขามา ในประเทศสยามเราจะได้เห็นกฎแห่งวิธีการศึกษาเช่นเดียวกันอันได้ผลคือ การโยงงานทั้งหมดเข้ามารวมไว้ในศูนย์กลางแห่งเดียว ท้องที่ไกลๆ ก็ต้องเอามาเข้าแบบเดียวกันกับศูนย์กลาง และบางแห่งถ้าปล่อยให้ทำเสียอีกอย่างหนึ่งแล้ว จะได้ผลดีกว่านี้มาก ถ้าต่างรัฐบาลต่างได้เข้าใจกันเสียแต่ต้นมือแล้วว่า ข้อแท้จริงของการศึกษาคืออะไร หรืออีกนัยหนึ่งเข้าใจว่ารากเหง้าแห่งการศึกษาคือศาสนาอะนี่แล้ว ต่างก็คงยึดถือกันว่า การศึกษาได้แก่การสอนให้คิดชอบ ข้าพเจ้าแน่ใจว่าถ้าได้เข้าใจกัน

ฉะนี้แต่โรมาแล้ว ความชั่วร้ายของมนุษย์ก็ดี ความยากจนชั้นแค้น ซึ่งมีอยู่รอบๆ ตัวเราก็ดีคงไม่มากมายดังเช่นที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ หรือจะไม่มีเลยก็ได้

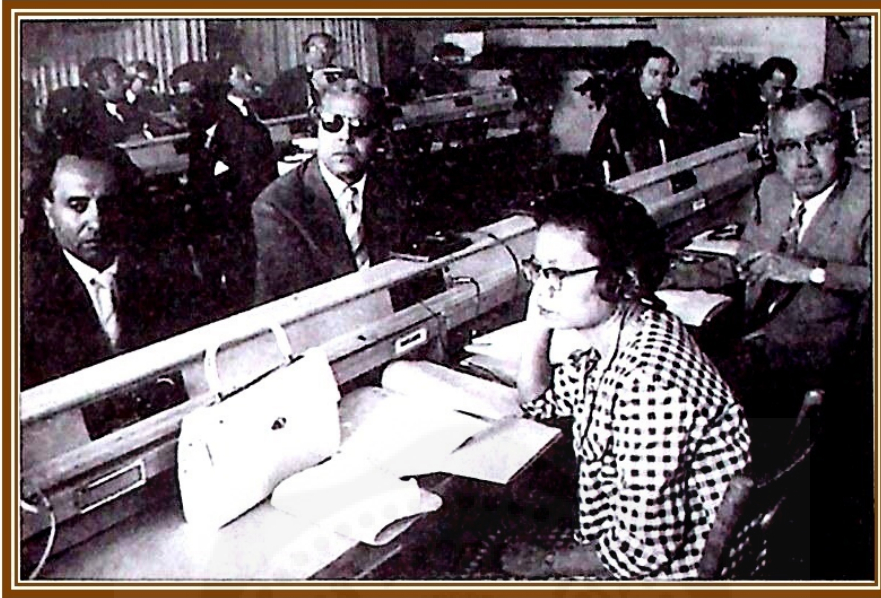
เมื่อได้พูดถึงเรื่องศึกษามาถึงเพียงนี้แล้ว ก็เห็นจะควรยกปัญหาสำคัญอันหนึ่งขึ้นกล่าวในที่นี้ด้วย คือปัญหาเรื่องการติดต่อระหว่างครูกับนักเรียน ถ้ารัฐบาลปรารถนาจะบรรลุถึงอวสานภูมิที่ชอบ ในประเทศอังกฤษถ้ายกเว้นโรงเรียนรัฐบาลเสียแล้ว พวกครูโดยมากก็เป็นเจ้าหน้าที่ทางศาสนาควบกันไปด้วย พวกเหล่านี้ไม่ได้สอนศาสนาเช่นที่จะได้ยินจากธรรมเนียมในประเทศอังกฤษ แต่เขาสอนด้วยวิธีเราได้พูดกันมาแล้วข้างต้น ก็โรงเรียนในเมืองไทยเราทำอย่างไรจึงจะสอนจริยศึกษาให้ตลอดถึงที่สุดได้ ถ้าครูเองไม่เข้าใจหลักแห่งการศึกษาอันแท้จริง กรมศึกษาธิการจำเป็นจะต้องเริ่มตั้งโครงใหม่เพื่อให้ครูเหล่านั้นทราบ และเชื่อในวิธีการดังกล่าวมาแล้วนี้ก่อนที่จะเอามาอบรมฝึกหัด และปล่อยพวกนี้ให้ออกไปเที่ยวสั่งสอน ผลจะดีหรือชั่วอยู่ที่ขั้นนี้เป็นอันมาก ในสมัยโบราณครูของเราก็คือพระภิกษุซึ่งเป็นที่นับถือของเด็ก นอกนั้นก็ยังมีโรงเรียนอีกบ้างไม่กี่แห่งซึ่งใช้ครูที่รู้จักหน้าที่ของตนดี ประกอบด้วยมีอุปนิสัยอันเฝออบด้วยธรรม คือความสามารถคิดชอบ ศิษย์จึงนบนอบนับถือเป็นอย่างสูงตลอดอายุกาล แต่การศึกษาในปัจจุบันนี้เหตุการณ์ผิดกันอยู่บ้าง จนบางทีจะหาครูชนิดเก่านั้นอีกไม่ได้ แต่ถึงกระนั้นก็ดี ถ้าหัดให้ถูกทางแล้ว เราก็น่าจะสามารถสร้างครูขึ้นได้ ชนิดหนึ่งซึ่งจะได้รับความนับถือยำเกรงจากพวกศิษย์ด้วยเหตุที่ท่านมีอุปนิสัยและจรรยาอันดีนั้น

ความมุ่งหมายของข้าพเจ้าที่มาแสดงปาฐกถาคำวันนี้ ก็คือจะชี้ให้เห็นว่าอะไรยังบกพร่องอยู่ในวิธีการให้การศึกษาของเราในปัจจุบันนี้ตามความเห็นของข้าพเจ้า และสิ่งที่บกพร่องนั้น คือความเข้าใจซึ่งถึงรากเง้าแห่งการศึกษาและอวสานภูมิที่การศึกษาจะน้อมนำปวงประชาให้บรรลุถึง ข้าพเจ้าได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ข้าพเจ้านึกว่าสิ่งที่บกพร่องนั้นคือหลักทางจรรยาหรือความเข้าใจชอบว่า ศาสนาคืออะไร และข้าพเจ้าได้เพียรที่จะอธิบายว่าศาสนากับศึกษาแยกกันไม่ออก เพราะฉะนั้นจึงเป็นสิ่งอันเดียวกัน ข้าพเจ้าได้แนะนำท่านทั้งหลายว่าท่านควรจะซักซ้อมความเข้าใจเสียใหม่ในวิธีที่ท่านเชื่อถือทางศาสนา ท่านต้องเข้าใจให้แจ่มแจ้งจนถึงเชื่อว่าการที่คิดชอบนั้นเองคือศาสนาและเราต้องคิดชอบ

ทุกเมื่อ เราต้องเริ่มคิดชอบตั้งแต่เรามาเข้าโรงเรียนและเราอย่าทิ้งความคิดชอบไว้ให้คนอื่นเสกเป่าให้แก่เรา เราต้องคิดได้เองจึงจะชอบ

ข้าพเจ้าใคร่จะได้เห็นวิธีการศึกษาของประเทศเรานี้ดำเนินไปตามทางเช่นว่านี้ และถ้าเป็นได้ดังนั้นข้าพเจ้าเชื่อแน่ว่าผลดีจะประจักษ์ขึ้นในไม่ช้า ถ้าท่านจะพิจารณาและตรองข้อความที่ข้าพเจ้าได้พูดมาแล้ว ถึงเรื่องการศึกษา ผลที่ประสงค์จะต้องบังเกิดคือผลที่ข้าพเจ้าเรียกว่าภูมิธรรม ท่านจะนึกดอกกระมังว่า ภูมิธรรมนี้ข้าพเจ้าหมายความว่าอะไร มีหลายคนเห็นว่าความเจริญ หรือที่เรียกกันว่า อารยธรรม (Civilisation) นั้น เป็นสภาพแห่งภูมิธรรม ข้าพเจ้าย่อมเหมือนกันว่าความเห็นที่ว่านี้ชอบ ถ้าท่านเข้าใจชอบว่าความเจริญนั้นคืออะไร ขออย่าได้เข้าใจว่าความเจริญที่ว่ามานี้ข้าพเจ้าหมายถึง material civilisation ซึ่งเป็นสภาพที่เกิดจากความสมบูรณ์แห่งโภคทรัพย์ เช่นที่เราเห็นกันอยู่ในนานาประเทศทุกวันนี้ ในยุโรปและอเมริกา อารยธรรมที่ข้าพเจ้าพูดถึงนี้จะเห็นได้ด้วยอาการต่างๆ ด้วยอาการที่เขาปกครองบ้านเมืองก็ได้ ด้วยอาการที่เขาจัดการตำรวจและตุลาการก็ได้ ด้วยอาการที่เขากระทำประมวลกฎหมายอาญาก็ได้ ด้วยอาการที่จัดระเบียบการทำมาหากินและหัตถกรรมก็ได้ เวลานี้โลกเรามีวิธีการปกครองโดยอาศัยเสียงประชาชนอยู่ก็หลายอย่าง แต่ก็ไม่เห็นอย่างใดเป็นที่พอใจประชาชนเหล่านั้นได้เลย หรือแม้ผู้ที่สร้างวิธีการเหล่านั้นขึ้นก็ยังไม่เห็นได้ รับความพอใจจริงๆ เลย ณ บัดนี้ก็เห็นทดลองแก้ไขกันอยู่หลายแห่ง มีอาทิเช่น ประเทศเสปญ อิตาลี รัสเซีย และจีน แต่ถ้าจะให้เราวินิจฉัยด้วยนัยน์ตาของเราเองแล้ว เราจะต้องลงความเห็นว่ ถ้าอารยธรรมให้ผลเพียงเท่านั้นแล้ว อารยธรรมนั้นเองก็ทำให้ภูมิธรรมไม่ เพื่อจะรู้อารยธรรมที่แท้นั้น เราต้องกลับไปพิจารณาคำที่ข้าพเจ้ากล่าวแต่เดิมมาว่า อารยธรรม คือ ภูมิธรรม ภูมิธรรม คือ การคิดชอบ การคิดชอบคือการศึกษาที่แท้จริง ยังมีบางคนที่ซื่อบอกว่าวิธีให้ความยุติธรรม และวิธีรักษาระเบียบการปกครองของชาวตะวันตกนั่นเองเป็นอารยธรรม ถ้าเราจะพิเคราะห์วิธีการของชาวตะวันตกดูให้ดีแล้ว ก็จะได้ความว่า การรักษาระเบียบการปกครองก็ดี ในการให้ความยุติธรรมในคดีอาชญากรรมก็ดี เขายึดหลักอันหนึ่งที่เรียกว่า กฎของโมเสสซึ่งเป็นของโบราณ แต่เป็นการสนองกรรมอย่างไม่ดี คือใช้วิธีแก้แค้น ทดแทนความร้ายด้วยความร้าย ไม่เห็นมีประเทศใดที่ได้พยายามระงับเวรด้วย

หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิเป็นหัวหน้าผู้แทนไทยไปประชุม International Bureau of Education ครั้งที่ ๒๓ ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ วันที่ ๖-๑๕ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๓

ความดีในการปกครองของเขาเลย ใครๆ ย่อมรู้อยู่ทั่วกันว่า ตามแบบแผนทางตะวันตกนั้นยังไม่ได้ผลในการที่จะแก้อุปนิสัยชั่วของนักโทษสำเร็จเลย ความไม่สำเร็จของชาติตะวันตกนี้มาปรากฏในประเทศเราด้วยเหมือนกัน เพราะเราเอาอย่างเขา ก็เมื่อวิธีรักษาระเบียบและวิธีให้ความยุติธรรมได้ผลน้อยเต็มทีจะนี้แล้ว จะจัดว่าวิธีนั้นๆ เป็นส่วนใดส่วนหนึ่งแห่งอารยธรรมได้หรือ ความบกพร่องขนานใหญ่เกิดความไม่เข้าใจว่า อะไรเป็นการศึกษาที่จริง

ในปัจจุบันนี้เราจะสังเกตได้ทั่วไปว่า คนทั้งหลายชวนขวายหาโภคทรัพย์ด้วยความเชื่อว่าโภคทรัพย์นั่นเองเป็นสิ่งที่จะทำให้ความสุข และความสุขเช่นนี้เองเป็นอารยธรรมหรือภูมิธรรมอันสูง ผลของการที่แข่งกันรวบรวมเงินทองนี้ คือบรรดาคนต่างๆ ในโลกจะเป็นผู้มีทุนกิติ ผู้ดำเนินการอุตสาหกรรมกิติ ผู้จ้างกิติ ผู้รับจ้างกิติ ต่างพยายามเหยียดกันและกันให้เป็นทาสทำงานให้แก่ตน ข้าเหยียดตัวเองลงเป็นทาสของตนเองด้วย เพราะเหตุที่โลกปัจจุบันเข้าใจว่าการทำมาหากินก็ต้องเป็นเช่นนี้ และข้าเข้าใจด้วยว่านี่เองเป็นพยานแห่งอารยธรรมของเรา ดังนี้ จึงได้มีความไม่ผาสุก ความแก่งแย่งวิวาทกัน และความระส่ำระสายในทางรัฐประศาสน์ทั่วไปทุกประเทศ ก็เมื่อระเบียบอุตสาหกรรมของเราไม่ได้ผลอันใด

ยิ่งไปกว่าความไม่ดีต่างๆ ที่จาระโนมาแล้วนี้ เราจะเรียกว่าอารยธรรมอะไรได้ เพราะฉะนั้นถ้าเราจะหาความสุขจริงแล้ว เราอย่าไปหาที่โภคทรัพย์ เราต้องหาที่ ภูมิธรรมอันแท้จริง ก็เมื่อเราได้เข้าใจแล้วว่าอารยธรรมคืออะไรแน่แล้วเราก็ควรจะหลีกเลี่ยงความประมาทพลาดพลั้งของผู้ที่ล่วงไปแล้วก่อนเรานั้นเสีย ในทวีปยุโรปออกจะปรากฏว่าบางประเทศได้เริ่มเข้าใจแล้วว่า อารยธรรมเช่นที่เข้าใจกันอยู่ทุกวันนี้ ไม่สมค่าเสียแล้ว เขาจึงพยายามจะเปลี่ยนแปลงเข้าหาทางที่ชอบโดย เปลี่ยนวิธีการปกครอง และโดยออกกฎหมายเพื่อให้คนมีจรรยาดีขึ้น แต่ถึง กระนั้นก็ดี น่าจะนึกว่ายังไม่มีประเทศใดได้รู้สึกจริงๆ ว่าการศึกษาชอบนั้นเองใน ฐานะเป็นรากเง้าแห่งอารยธรรม เป็นภูมิธรรมอันแท้จริง ข้าพเจ้าออกจะวิตกว่า ชาติที่อยู่ในประเภทดังกล่าวมาแล้วนั้น นานไปจะต้องรู้สึกว่าเดินวนเวียนเข้าไป จนมุมเสียแล้ว จะไม่มีทางใดออกนอกจากที่จะย้อนกลับหลังมาตั้งหนึ่งใหม่ เพื่อทำความเข้าใจเสียใหม่ว่า “ดวงแก้วแห่งการศึกษาจริง” (the jewel of true education) นี้แหละเป็นสิ่งอันเดียวที่จะแก้ได้ ตามความเห็นของข้าพเจ้านั้น อารยธรรมชนิดที่ประเสริฐแท้ย่อมไม่ใช่ระเบียบที่จะต้องใช้เดชานุภาพปราบ ความชั่ว แต่ต้องอาศัยความเข้าใจซึ่งถึงค่าแห่งเมตตาธรรม แห่งการช่วยเหลือ ผู้อื่นในทางที่ชอบธรรม แห่งความเห็นใจและรู้ใจผู้อื่นในทางที่ชอบแห่ง ประติสันถารธรรม แห่งการวธธรรม แห่งขันติธรรม และเมื่อเข้าใจแล้วต้องปฏิบัติ คุณธรรมเหล่านี้เรื่อยไป ประชาชนชาวไทยเป็นชาติที่ได้เข้าใจคุณธรรมเหล่านี้ และได้ปฏิบัติ จนกระทั่งได้ผลดีอย่างน่าประหลาดมานานแล้ว ผลของการที่ท่าน ได้เข้าใจและปฏิบัติคุณธรรมเหล่านี้ อาจชี้ให้เห็นได้ในฐานะที่ประเทศของท่าน ดำรงอยู่ในโลกทุกวันนี้ แต่ถึงกระนั้นก็ดี ถ้าจะดูเผินๆ ก็คงไม่รู้สึก แต่ถ้าจะดูให้ ตระหนักแล้วเราจะต้องยอมรับว่าคุณธรรมเหล่านี้กำลังเสื่อมลงโดยลำดับ การที่ เสื่อมลงไปนี้ ไซ้ว่าข้าพเจ้าจะโทษว่าเป็นเพราะวิธีการศึกษาแต่อย่างเดียวก็น่ามิได้ แต่ถึงกระนั้น ก็อดรู้สึกไม่ได้ว่า การศึกษาเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่งที่ได้ทำให้เสื่อมลง อนึ่งการที่คนต่างชาติเป็นจำนวนมากได้เข้ามาสู่ประเทศสยาม มีความนิยมต่าง กับคนไทย ต่างทั้งความคิดความเชื่อถืออันนั้น ก็คงต้องมีผลบ้างเหมือนกันในเรื่องนี้ ความเข้าใจและปฏิบัติคุณธรรม ดังข้าพเจ้ากล่าวมาแล้วนี้เอง เป็นสิ่งที่ข้าพเจ้า เชื่อว่าเป็นภูมิธรรมแท้ และเป็นอารยธรรมจริง และภูมิธรรมชนิดนี้เอง เป็นสิ่งซึ่ง

ข้าพเจ้าใคร่จะได้เห็นท่านยกย่องขึ้นเป็นอวสานภูมิแห่งการศึกษา สรุปลงความว่า ข้าพเจ้าใคร่จะขอให้ท่านทั้งหลายเพียรเข้าใจศาสนาให้ดีขึ้น และถือว่าความเข้าใจศาสนานี้เป็นการศึกษาที่แท้จริง และใคร่จะได้เห็นกรมศึกษาธิการถือหลักว่า “ศาสนาเป็นหลักแห่งการศึกษาแท้” นอกจากนั้นใคร่จะออกความเห็นด้วยว่า ในหลักสูตรของโรงเรียนควรจะได้มีการสอนธรรมในภาษาไทย ไม่ใช่ภาษาบาลี ซึ่งจะนำผู้ที่เรียนเข้าใจแล้วไปสู่ภูมิธรรมและอารยธรรมที่แท้ ซึ่งเราควรจะยกขึ้นเป็นวัตถุที่ประสงค์แห่งการศึกษาที่ชอบธรรมอันอาจจะทำให้ประชาชนของเราเป็นชาติที่ตั้งอยู่ในเพียรจริงๆ

บรรณานุกรม

“หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ (สวัสดิ์ สุมิตร) พ.ศ. ๒๔๔๔-๒๕๑๕ นักบริหารและ
นักวิชาการที่ดีเด่นท่านหนึ่ง” ๒๕๑๗. ประวัติครู. กรุงเทพฯ : ศุภสภา.
อนุสรณ์เนื่องในงานพระราชทานเพลิงศพ หลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ม.ว.ม,
ป.ช., ท.จ.ว.(สวัสดิ์ สุมิตร). ๒๕๑๖. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์.

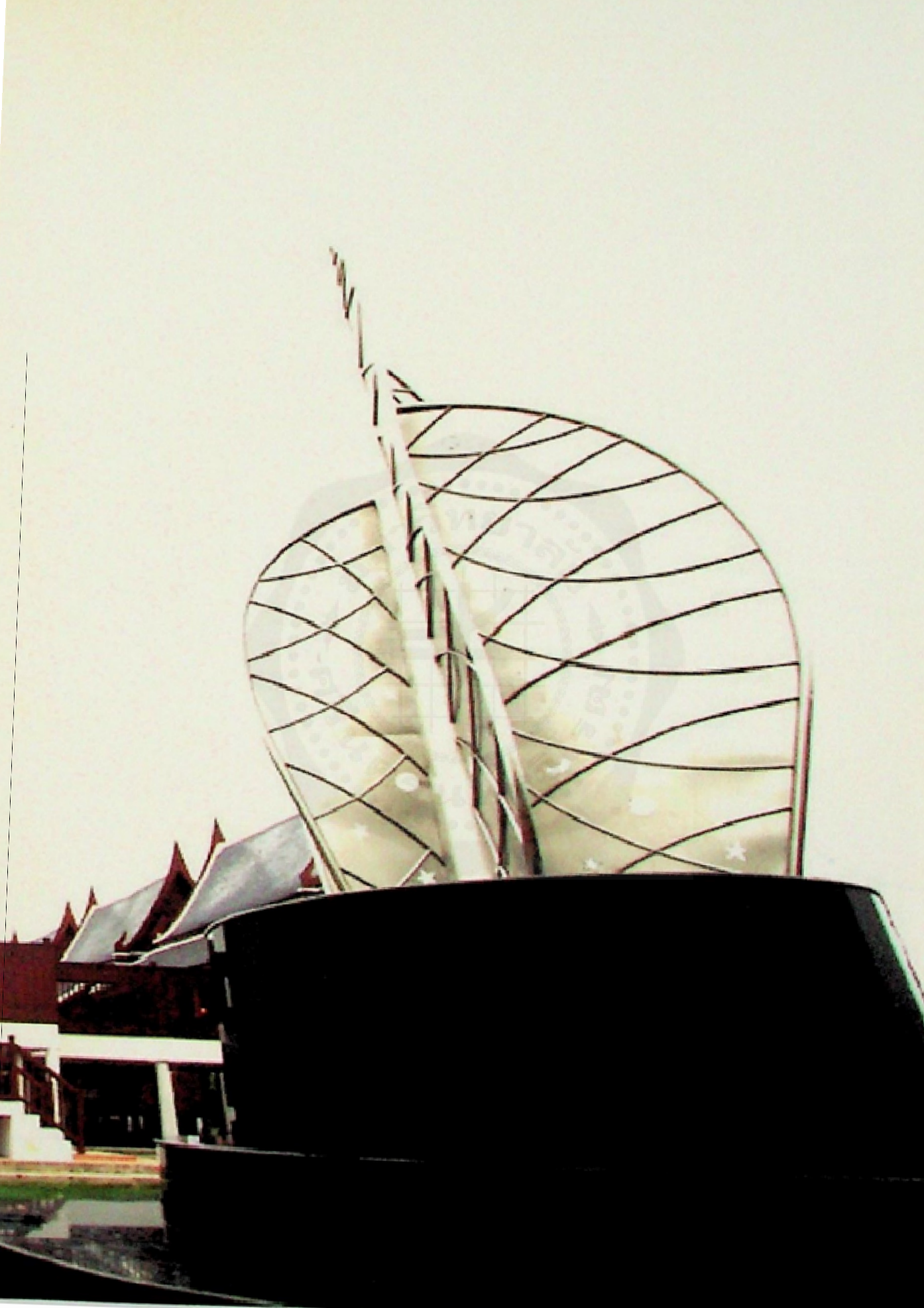

หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาคารประสานมิตร

อาคารประสานมิตรเป็นอาคารหลังที่ ๓ เปิดใช้เมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๕ ใช้เป็นอาคารแรกของโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง เป็นห้องทำงานของผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ซึ่งเป็นโครงการความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒกับมหาวิทยาลัยอินเดียนา และใช้เป็นสำนักงานบริหารของ ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูงและอธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา ซึ่งได้ปรับเปลี่ยนเป็นวิทยาลัยวิชาการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๔๖ ปัจจุบันอาคารหลังนี้เป็นอาคารอนุรักษ์ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเพื่อเป็นหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และเป็นที่ทำการของสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ

พลวงสวัสดิสารศาสตรพุทธิ ขณะดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมวิสามัญศึกษา
ตรวจราชการ ณ โรงเรียนสตรีเพชรบูรณ์ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๕๐๐

สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ